

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 12 (654) 2008 m. birželio 28 d. Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

8 Kun.
Pranas BIELIAUSKAS

**Vilniaus
dienoraštis**
(1915 - 1919 m.)

7-14

Lietuviškas baras

Nr 23 (31)

PRENUMERUOKITE !!!

2008 METAMS

„Vorutą“

1 mėn.	–	3.00 Lt
3 mėn.	–	9.00 Lt
6 mėn.	–	18.00 Lt

Indeksas 0135

„Vorutą“ galima prenumeruoti internetu, adresu: www.post.lt skyrelyje „prenumerata“ pasirinkti laikraštį „Voruta“

Vytauto Žemaičio nuotr.

Lenkijos Respublikos prezidentas L. Kačinskis ir Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus susitikimo metu Trakuose

Birželio 16 dieną Trakuose lankėsi Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus ir Lenkijos Respublikos prezidentas Lechas Kačinskis. Surengtų darbo pietų metu prezidentai aptarė praėjusią savaitę Airijoje įvykusio referendumo dėl Lisabonos sutarties ratifikavimo rezultatus

ir galimas to pasekmes Europos Sąjungos vidaus pertvarkai ir ateičiai.

Lietuvos ir Lenkijos vadovai aptarė situaciją Gruzijoje. Prezidentų nuomone, Rusija privalo gerbti Gruzijos teritorinį vientisumą, o Europos Sąjunga turėtų imtis svarbesnio vaidmens nuosekliai reikalaujama,

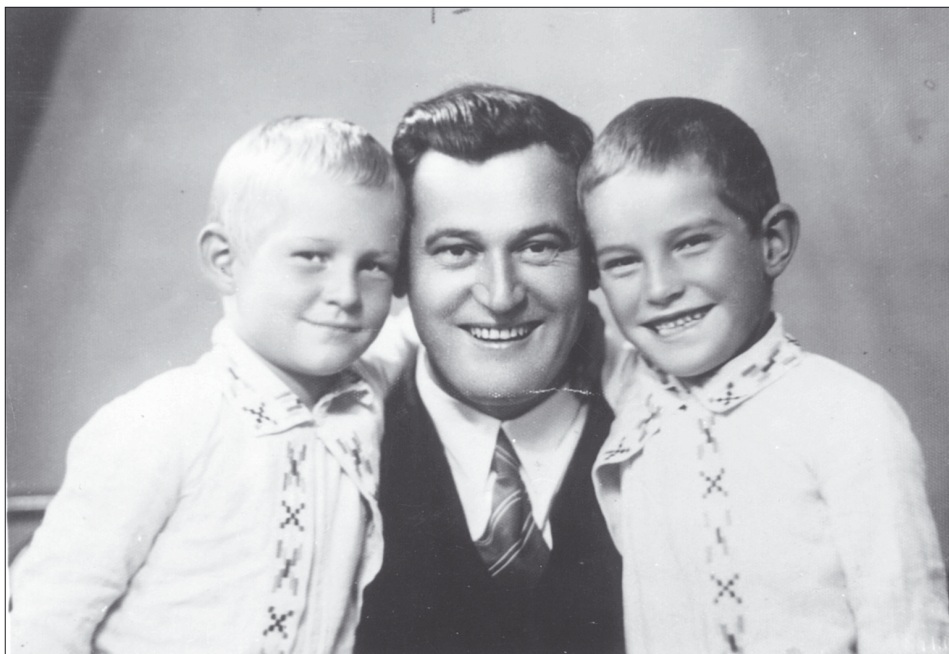
kad Rusija atsisakytų šiuo metu vykdomos politikos ir išvestų iš Abchazijos neseniai ten pasiųstas papildomas karines pajėgas.

Trakuose viešėjęs prezidentas V. Adamkus susirinkusiems žurnalistams atsakė į pateiktus klausimus.

Parengta pagal Prezidento spaudos

Gedulas ir viltis

Dr. Zigmundas RAMANAUSKAS, Trakai

Šventosios Uosto administratorius Leonas Ramanauskas su sūnumis – Zigmantu ir Vytautu trėmimo į Sibirą išvakarėse 1941 m.

Birželio 14 – gedulo ir vilties diena. Pirmiausiai tai - gedulas. Prisiminimais, tyla ir susikaupimu pagerbkime tuos, kurie tiek kentėjo ir nesulaukė savo vilčių bei svajonių išsipildymo. Per daug žiauri ir per daug negailestinga buvo stalinistinė žmonių naiki-

nimo mašina. Vos prieš kelis dešimtmečius nepriklausomybę atgavusi Lietuva negalėjo jai pasipriešinti.

1940 m. birželio 14 d. Stalino vyriausybė paskelbė Lietuvai ultimatumą:

Nukelta į 9 p.

Istorija ir mūsų pilietinė savimonė

Žodis XI Lietuvos Sąjūdžio suvažiavime

Prof. habil. dr. Antanas TYLA, Vilnius

Prie Sąjūdžio būstinės atidengiant paminklinę lentą susirinko nemažas būrys sąjūdininkų. Centre prof. Antanas Tyla su žmona Romualda

Lietuvos Sąjūdžio 20-metis skatina pasižiūrėti į mūsų pačių savo valstybėje mentalitetą ir pasakyti keletą minčių, susijusių su mūsų valstybe ir istorija, su Lietuvos Sąjūdžiu ir jo vaidmeniu.

Lietuvos Sąjūdis mums siejasi su nepamirštamu lietuvių tautos pakilimu prieš sovietinės imperijos okupaciją už

Nukelta į 4 p.

Ir vėl šventė...

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

Vilniaus evangelikų liuteronų bažnyčia du savaitgalius iš eilės „išstiko“ šventės. Tik jei gegužės 31-ą vykusį kunigo R. Dokšo ordinaacija tapo „amžiaus įvykiu“, tai birželio 8-os Konfirmacijos pamaldas jau buvo tradicinė, kasmet kiekvienoje gausesnėje liuteroniškoje parapijoje rengiama šventė. Konfirmacijai, sąmoningam Krikšto sakramento sutvirtinimui, paprastai rengiamasi įžengiant į keturioliktus metus; suprantama, šis apsisprendimas dėl vieno ar kitų priežasčių gali subręsti vėliau, tad konfirmantai, kuriems gerokai „virš keturiolikos“ nėra retenybė. Šiemet pilnateisiais VELB parapijiečiais, Sutvirtinimo

sakramentu patvirtinusiems savo Krikšto sakramentą, tapo penkiese: Iveta, Diana, Justė, Martynas bei Simonas. Konfirmantus parengė teologė Vilma Sabutienė, šventines Konfirmacijos pamaldas aukojo vyskupas Mindaugas Sabutis. Konfirmantų tėvelių dėka, gėlėmis buvo papuoštas ne tik altorius, bet ir visi bažnyčios suolai. Tad kiekvienas, tiesiog atkakęs į eilines sekmadienio pamaldas, matyt, patyrė malonų šventinį jaudulį. Ką jau bekalbėt apie pačius „kaltininkus“ – Konfirmantus, jų tėvelius, artimuosius! Tikėkimės, parapija pajus praturėjusi jaunaisiais krikščionimis!

Konfirmantai su vyskupu Mindaugu Sabučiu

Konfirmacijos giesmė

Konfirmantų šv. Vakarienė

Martyno Mažvydo pėdomis sekant...

Birutė ŽEMAITAITYTĖ, Vilnius

„...imkiet mani
Ir skaitikiet“

Leidiny „Knygos kelias. Mažvydo kelias“* skiriamas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui ir pirmosios knygos lietuvių kalba 460-osioms metinėms.

2007 metais Šilutės Hermano Zudermano literatūrinio kraštotyros klubo (pati idėja įprasminti akademiko Zigmo Zinkevičiaus tyrinėjimus nustatant M. Mažvydo gimtinę kilo šio klubo pirmininkei dr. Romualdai Dobranskienei) išleistoje knygutėje, Danos Junutienės straipsniu „Mūsų pagarbos Martynui Mažvydui ženklai“ pristatoma galimų kraštotyринių maršrutų istorija. Ją skaitant įmanoma prasmingai kartu pakeliauti, anot autorės, „buvusių knygnešių keliu, kuris iš Rytprūsių ėjo per Sartininkus, Katyčius, Žemaičių Naumiestį, Gardamą, Švėkšną ir toliau – į Didžiąją Lietuvą“ (2007, 3).

Literatūrinė kelionė

Čia literatūrinę kelionę galima pradėti nuo Švėkšnos, kaip nuo pirmosios stotelės, susijusios su menama M. Mažvydo gimtine. Švėkšnos gyventojai 2001 metais, seniūno Alfonso Šepučio bei visuomeninių organizacijų iniciatyva, pastatė iškilią tautodailininko mokytojo Vytauto Bliūdžiaus skulptūrą „Varpinė knygnešiams“. Priekuliškė rašytoja Edita Barauskienė yra parašiusi 3 dalių romaną, kuriame pasakojama apie švėkšnietišką M. Mažvydo kilmę, „Žodi, nekrisk ant akmens“ (2007).

Galima pradėti ir nuo Žemaičių Naumiesčio kaip knygnešių kelio tašos (iš Rytprūsių į Didžiąją Lietuvą). Pagal Žemaičių Naumiesčio seniūnijos (seniūnas Jonas Budreckas) ir Šilutės H. Zudermano literatūrinės kraštotyros klubo projektą čia 2007 m. rugsėjį irgi numatoma pastatyti, to paties skulptoriaus V. Bliūdžiaus, skulptūrą. Ją norima atidengti didelės šventės metu – Mykolinų atlaidų. Tai ir atlikta [B.Ž. pastaba].

Abiejų knygutės kelio – M. Mažvydo kelio maršrutų viduryje – yra Gardamas, kuriame 2007 m. gegužės 4 d. pastatytas, jau anksčiau minėto skulptoriaus, ažuolinis

Paminklas Martynui Mažvydui Gardame

paminklas M. Mažvydui. Tuo rūpinosi Gardamo seniūnas Tomas Balčytis ir vietos gyventojai.

Šią literatūrinę kelionę sėkmingai tęsti padės informatyvūs straipsniai. Knygelės turinys: Dalios Žibaitienės eilėraštis „Mažvydui“, jau minėtosios Danos Junutienės „Mūsų pagarbos Martynui Mažvydui ženklai“, kraštotyринinės Onos Norkutės „Švėkšnos Feniksas...“, muziejininko Eligijaus Sudeikio „Žemaičių Naumiestis laiko tėkmėje“ ir Anatolijaus Žibaičio, kurio tėvas – buvęs Gardamo mokytojas, Vorkutos tremtinys – „Gardamas“. Dar pridėta informacija: Romualdos Dobranskienės „Šilutės Hermano Zudermano literatūrinės kraštotyros klubas“, Dalios Solovjovienės „Galerija po atviru dangumi“ (trumpai pristatomas švėkšniškis skulptorius V. Bliūdžius) ir „Santraukos“ anglų bei vokiečių kalbomis.

M. Mažvydo gimtinės įamžinimas

D. Junutienės straipsnyje „Mūsų pagarbos Martynui Mažvydui ženklai“ nagrinėjamas – daugybę nesutarimų,

abejonių bei ginčų sukėlęs klausimas: Kur gi iš tikrųjų yra M. Mažvydo gimtinė? – vis dėlto jis buvo išspręstas. Pasitelkus akademiko Zigmo Zinkevičiaus ir Amerikoje gyvenančio kalbininko Antano Salio bevėik tuo pačiu metu atliktus dialektologinius tyrinėjimus bei jų bendrą nuomonę, ir dar pridėjus Klaipėdos universiteto prof. Aldonos Kaukienės straipsnio „Ką byloja pirmosios lietuviškos knygos veiksmazodis?“ (iš knygos „Po Mažosios Lietuvos dangumi“, 2000) išvadą – KATEKIZMO „veiksmazodžių ypatumai verčia manyti“, kad Martyno Mažvydo gimtinė galėjo būti Klaipėdos kraštas arba vietovė, esanti prie pat Klaipėdos krašto ribos.“ (2007, 9). Apsispręsta pateikti Valstybinei Kalbos komisijai tvirtinti tokį teksto variantą, kuris turėjo būti iškaltas ant paminklinio akmens: „Šiose Švėkšnos, Gardamo ir Žemaičių Naumiesčio apylinkėse apie 1510 m. gimė Pirmosios lietuviškos knygos autorius Martynas Mažvydas“. 2001. Dėkingi kraštiečiai.“ (2007, 9).

Pagaliau buvo išrinkta ir vieta – valstybinė žemė ties sankryža į Žakainius. Į ją, paded-

ant kranui, atgabentas prie Švėkšnos rastas 15 tonų akmuo. Tai pareikalavo ir nemažų lėšų. Paminklinio akmens atidengimo iškilmės įvyko 2001-05-07 d. – Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną. Minėtą tekstą iškaltė gardamiškis meistras Stasys Šimkus.

Vietos bendruomenių ir mokyklų dėmesys M. Mažvydo gimtinės faktui vis labiau auga: rengiamos konferencijos, moksleivių rašinių konkursai. Švėkšniškės O. Norkutės siūlymu – pažymėti medinėmis skulptūromis buvusio knygnešių kelio atkarpą bei ją pavadinti „Mažvydo keliu“, Šilutės pirmojoje gimnazijoje vyko moksleivių skulptūrų projekto „Mažvydo kelias“ konkursas bei paroda ir jis po truputį imamas įgyvendinti.

Švėkšnos Feniksas - gyvas!

O. Norkutė straipsnyje „Švėkšnos Feniksas...“ – labai vaizdingai aprašomas pats Švėkšnos miestelis su reto grožio neogotikinė bažnyčia (1905) bei senąją praeitį menančius keturis Platerių dvarus – dar trumpai užsimena ir apie M. Mažvydo gimtinės vietą, kad „yra nuomonė, kad iš Švėkšnos kilęs pirmosios lietuviškos knygos sudarytojas ir kūrėjas Martynas Mažvydas“ (2007, 23).

Kaip minėta, D. Junutienės straipsnyje, 2001 m., bet apie tai rašo ir A. Žibaitis straipsnyje „Gardamas“, Gardamo seniūnijoje, prie kelio Žemaičių Naumiestis-Švėkšna, kur prasideda Laukstėnų kaimas, H. Zudermano literatūrinės kraštotyros klubo iniciatyva pastatytas paminklinis akmuo su užrašu, jog „Švėkšnos, Gardamo, Žemaičių Naumiesčio apylinkėse yra gimęs pirmosios lietuviškos knygos autorius Martynas Mažvydas. Galbūt jo gimtinė – Laukstėnai, kur kelis šimtmečius gyvavo dvarelis?“ (2007, 40). Pasak A. Žibaičio, 2007 m. Gardame pastatyta ažuolo skulptūra Martynui Mažvydui, lietuviškai knygai pagerbti – tai Knygos kelio – Mažvydo kelio ženklas.

Knygutės „Knygos kelias. Mažvydo kelias“ – gražus visuomenės susitelkimo ir bendradarbiavimo pagarbos lietuviškai knygai pavyzdys. Kviečiame visus pakeliauti prasmingu Knygos keliu!

*Knygos kelias. Mažvydo kelias: informacinis leidinys / Šilutės Hermano Zudermano literatūrinės kraštotyros klubas. – Šilutė, 2007 ([Marijampolė]: „TeleSATpress“ sp.). – 56, [1] p.: iliustr., faks., portr. Tiražas [300] egz.

Romantiškieji Rytpūsiai

Lietuvių kalbos mokytoja Marytė ŠAMŠŪRIENĖ,
Švenčionių Z. Žemaičio gimnazija

Taip pavadintas projektas, kurio autorė – Švenčionių Zigmo Žemaičio gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė Ramunės Šidlauskienė. Svarbiausi projekto tikslai buvo Mažosios Lietuvos kultūros, kaip tautos kultūros dalies, pažinimas, to krašto tradicijų suvokimas, gebėjimas kūrybingai jas puoselėti, estetiškos literatūros pradininkas Kristijonas Donelaitis, kur profesoriavo K. Donelaičio „Metų“ leidėjas, tautosakos rinkėjas Liudvikas Rėza, kraštą, kuriame kryžiuosiai ne vienos tautos žmonių likimai, kuriame ir dabar gali sutikti mūsų tautiečių, aktyviai dalyvaujančių visuomenės gyvenime.

Rašytiniuose šaltiniuose prūsų vardas pirmą kartą paminėtas IX a. bavarų geografo „Šiaurinio Dunojaus krašto miestų bei sričių aprašyme“. Daugiau apie prūsus rašė Adomas Brėmenietis „Hamburgo vyskupų istorijoje“: „Jie esą humaniškiausi žmonės, nes skuba į pagalbą tiems, kurie žūsta jūroje arba kuriuos užpuola jūros plėšikai. Jų akys mėlynos, raudoni veidai ir ilgi plaukai. Bėda esanti tik tai, kad jie netiki Kristų ir žiauriai persekioja jo mokslo

(Lietuvių pylimas). Nuo 1946 m. balandžio 7 d. Karaliaučių administruoja Rusijos Federacija. Prūsiškų vietovardžių beveik nelikę. Iš prūsų raštijos paminklų išlikę tik du žodynėliai, du katekizmai. Mums nepaprastai svarbi Martyno Mažvydo išleista „Katekizmo prasti žodžiai...“ – pirmoji lietuviška knyga, išspausdinta 1547 m. Karaliaučiuje. Sakoma, kad šią knygą paskatino parašyti iš dabartinio Šalčininkų rajono kilęs Stanislovas Rapolionis – Albertinos universiteto profesorius, vienas lietuvių raštijos pradininkų. Karai, maras niokojo šį kraštą, naikino jo kalbą, kultūrą, todėl XVIII a. tik keli žmonės mokėjo kalbėti prūsiškai. Mirė kalba, neišliko ir tauta.

Pirmasis sustojimas **Stalupėnuose** – Nesterove, kuriame kantoriumi dirbo būsiamasis „Metų“ autorius K. Donelaitis. Keliaudami toliau ir grožėdamiesi gamtos vaizdais, pasiekiame Tolminkiemį (dabar – Čistyje Prudy), kuriame daugelį metų pastoriavo K. Donelaitis, kurioje gimė jo neapsakomo grožio poema „Metai“. Bažnyčia, kurioje keturis dešimtmečius K. Donelaitis sakė pamokslus, mokė būrus gyvenimo tiesų, karo metais buvo sugriauta. Dabar ji Lietuvos pastangomis atstatyta. Bažnyčioje įrengta K. Donelaičio kūrybos ekspozicija. Spalvingi bažnyčios vitražai atspindi „Metų“ personažų gyvenimą,

Ekskursijos dalyviai Karaliaučiuje prie Emanuelio Kanto kapo

aušra“. Šios draugijos norėtų glaudesnių ryšių su Lietuva, didesnės paramos lietuvių bei išsaugoti.

Kelionė neprailgsta, mus tarsi sveikina kleketuojantys ant elektros stulpų išsikūrę gandrai. Stebimės ir džiaugiamės jų gausybe.

O štai mes ir **Gumbinėje** – dabartiniam Guseve, 1722 m. gavusiame miesto teises. Šio miesto bažnyčioje (deja, karo metu ji buvo sugriauta) buvo pakrikštytas K. Donelaitis. Visus sudomino Gumbinėje esančio paminklo K. Donelaičiui atsiradimo istorija...

Ekskursijos dalyviai Karaliaučiuje prie Kristijono Donelaičio paminklo

skleidėjus“. Istoriniuose šaltiniuose minimi prūsų prekybiniai ryšiai su Roma, Bizantija, Pavolgiu ir net su Kinija.

Kraštas įdomus savo praeitimi ir dabartimi, turtingas istoriniais įvykiais bei iškilomis asmenybėmis. Važiuojame į jį vedami smalsumo ir lydimi tikrų šio krašto kultūros, istorijos žinovų – Tautinių mažumų departamento Rytų Lietuvos programos poskyrio vedėjo Alfonso Kairio ir ekskursijos vadovo, socialinių mokslų magistro, kelionių agentūros „Titano vartai“ edukologo eksperto Romo Vorevičiaus. A. Kairys daug papasakojo apie kelionės maršrutą, pateikė istorinių žinių apie Eitkūnus (dabar – Černyševskoje). Žinoma, kad iš Eitkūnų į Vakarus pasitraukė Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona, per juos spaudos draudimo laikotarpiuėjo knygnešių kelias, juose prasidėjo įžymių Lietuvos tarpukario žmonių – Mato Šalčiaus ir Antano Poškaus – kelionė po pasaulį.

Gana greitai atlikę visus formalumus Lietuvos-Rusijos muitinėje, atsiduriame Karaliaučiaus-Kionigsbergo-Kaliningrado krašte. Pats miestas labai pasikeitęs, pasipuošęs gėlynais, naujais pastatais. Šio krašto pavadinimų kaita susijusi su istorinėmis-politinėmis aplinkybėmis. Iš dalies tai patvirtina gatvė Litovskij val

buitį. Iš aukštos varpinės, į kurią įkopiame, atsiveria gražūs Tolminkiemio apylinkių vaizdai. K. Donelaičio kapas, kuklus muziejus, našlių namai – mums labai įsimintinos ir brangios vietos, menančios talentingą, darbštų, atkaklų žmogų – pastorių, poetą, kurio poema „Metai“ L. Rėzos pastangomis išspausdinta 1818 m. Išgirstame K. Donelaičio palaikų paieškų ir jo portreto atkūrimo istoriją. Džiaugiamės, kad poema „Metai“ skamba pasaulyje įvairiomis kalbomis, net japonų. Ne vienas susimąstome, kiek daug šiam kraštui ir visai Lietuvai davė šis žmogus. Tiesa, muziejaus darbuotoja apgailestavo, kad pastaraisiais metais svečiai iš Lietuvos į Tolminkiemį užvažiuoja vis rečiau... Gal į šį klausimą galėtų ir privalėtų atsakyti kiekvienas sąmoningas lietuvis?

O dabar žiupsnelis statistikos... **Karaliaučiaus** (dabartinio Kaliningrado) srityje – 1 milijonas gyventojų, iš jų – 20 000 mūsų tautiečių. Yra Lituanistikos centras, 4 mokyklos su lietuviškomis klasėmis. Dabartiniame Kaliningrado universitete yra mokoma ir lietuvių kalbos. Veikia 17 draugijų, puoselėjančių lietuvių kultūrą, rengiančių konferencijas. Paminėtinos L. Rėzos, K. Donelaičio, Birutės draugijos, „Nadruva“ ir kitos. Spausdinami lietuviški laikraščiai „Gintaras“, „Aušra“, „Naujoji

Kelionės metu **Įsrutyje sutinkame nuoširdų lietuviybės puoselėtoją**, šio krašto istorijos, kultūros žinovą – **p. Aleksą Bartinką**. Iš jo pasakojimo sužinome apie lietuvių švietimo tendencijas Karaliaučiaus krašte. Įdomu, kad Įsrutis gavo Černiachovsko vardą 1944 m., o pats miestas žinomas jau nuo 1322 m. Jame Kryžiuočių ordinas pastatė pilį. XVIII a. veikė evangelikų reformatų pastatyta bažnyčia, XIX a. – provoslavų bažnyčia. XX a. pradžioje pastatyta lietuvių bažnyčia. Įsrutyje gyvena apie tūkstantis lietuvių. Aplankome paminklą Lietuvos ulonams, lankomės dailininko, istoriko mėgėjo Aleksandro Smirnovos dirbtuvėje, apžiūrime jo tapytus paveikslus. Paminėtinos šio miesto įžymybės – paminklas garsiam karvedžiui Barklajui de Toliui, mirusiam Įsrutyje, paminklinė lenta prancūzų imperatoriui Napoleonui. Iš p. A. Bartninko pasakojimo sužinome apie socialinės-pedagoginės kolegijos, kuriose vyksta lietuvių kalbos studijos, veiklą.

Z. Žemaičio gimnazijos direktorė Danutė Čepulienė padėkoja p. A. Bartninkui, buvusiam tremtiniui, už atverstą įtaigų šio krašto lietuviybės puoselėjimo istorijos puslapį.

Įdėmiai klausomės pasakojimo apie šio

krašto istoriją, narsiųjų prūsų sukilimą, kuris tęsėsi 14 metų, Mažosios Lietuvos atskyrimą nuo Lietuvos. Lankomės Narkyčiuose – Herkaus Manto žūties vietoje. Alfonsas Kairys papasakoja apie tragišką narsaus notangų vado likimą, ne mažiau liūdną paminklo, šiam XIII amžiaus legendiniam vadui, istoriją. Ta proga norisi prisiminti mūsų tautos patriarcho Jono Basanavičiaus veiklą „Apie gyvenimą vėlių ir velnių“, parašytą 1903 m. Jame surinkta nemažai duomenų apie dvasinį prūsų pasaulį. Dalis sukauptos medžiagos išspausdinta knygoje „Užmirštieji prūsai“. Ypač įdomus padavimas „Herkus Montė ir Hirššalsas“. Epizodas iš šio padavimo ekranizuotas Lietuvos kino studijos filme „Herkus Mantas“. Nelieka nepastebėta nei viena Karaliaučiaus krašto ir Lietuvos sąsaja.

Atvykstame į **Karaliaučių**. Čia mus sveikina sutinkama Karaliaučiaus parapijos klebonas Anupras Gauronskas, L. Rėzos lietuvių draugijos pirmininkė Laima Meščerekova ir minėtos draugijos nariai. Nuoširdus pokalbis, pasikeitimas atminimo dovanomis vyksta prie kuklaus lietuviško vaišių stalo. Baigiasi pirmoji mūsų kelionės diena...

Kitą rytą tęsiame kelionę po Karaliaučių. Susipažįstame su Lietuvos konsulato veikla. Karaliaučiaus lietuvių p. Rūta Leonova ir mūsų kelionės vadovas R. Vorevičius išsamiai pasakoja miesto ir srities istoriją, grožimės įspūdingais pastatais, išlikusiais po karo, paminklais L. Rėzai, Emanueliui Kantui, Frydrikui Šileriui, Karaliaučiaus katedra, Meilės vartais, Gintaro muziejumi, laivais-muziejais. Aplankome parką, kuriame dega Amžinoji ugnis, kuriame yra lietuvių skulptorių sukurtos karių skulptūros. Užsukame į II Pasaulinio karo slėptuvę, kurioje miesto komendantas - vokiečių generolas pasirašė kapituliacijos aktą... Įspūdingas ir turtingas šio miesto zoologijos sodas. Jame išvystame retų gyvūnų ir paukščių iš viso pasaulio.

Visos kelionės turi pradžią ir pabaigą. Atsisveikinę su svetingais Karaliaučiaus krašto lietuviiais pasukame namų link. Autobuse iš grotovo sklido vienintelio Rusijos Federacijoje esančio lietuvių vyro ansamblio „Penkė vaikai“ („Penki vyrai“, žemaičių tarme) ir Karaliaučiaus lietuvių moterų ansamblio „Gabija“ dainos... Šių įrašų leidybą finansavo Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

Ši ekskursija padėjo susipažinti su Mažosios Lietuvos istorija, kultūros ir literatūros vietovėmis, susijusiomis su iškilomis lietuvių literatūros, kultūros asmenybėmis. Mokytojai ir mokiniai galės remtis kelionės metu pagilinta ir įgyta literatūrine, istorine ir kultūrine kompetencija, giliau suvokti literatūros ir kultūros istoriją. Paskutinėje kelionės nuotraukoje įsamžiname Karaliaučiaus katedros – miesto perlo fone...

Už turiningą ir dvasingą kelionę dėkojame rėmėjams – Tautinių mažumų departamentui prie LR Vyriausybės, UAB „Egnis“, UAB „Megadeta“, UAB „Ratmina“, UAB „Šiaurės vilkas“, mokinių tėvams.

Istorija ir mūsų pilietinė savimone

Žodis XI Lietuvos Sąjūdžio suvažiavime

Prof. habil. dr. Antanas TYLA, Vilnius

Paminklinės lentos prie sąjūdžio būstinės atidarymas. Dešinėje prof. Vytautas Landsbergis

Atkelta iš 1 p.

valstybinę laisvę. Apie Sąjūdį susitelkę ir savo dalyvavimu jį rėmė visi, kam rūpėjo Lietuvos bei lietuvių tautos ateitis, ir kurie patikėjo jo idealų sėkme. Plati parama padėjo izoliuoti destruktinius elementus. Tai buvo naujos kokybės ir kiekybės mūsų vienybės raida. Ši vienybė padovanojo mums ir Europai Kovo 11-ąją, mums valstybinę laisvę, o sovietinei imperijai griūtį. Šią imperiją apverčiantys tą griūtį apibūdino kaip geopolitinę katastrofą, nes vietoje imperijos atsirado daug laisvų valstybinių balsų tiek Europoje, tiek Azijoje. Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimas priminė Dariaus ir Girėno skrydį per Atlantą į Lietuvą. Sugalojo vyrai, pasiryžo ir įvykdė.

Nepriklausomybę atkūrusiai Lietuvai ir politiškai, ir kultūriškai, ir ekonomiškai nuolatos tenka žiūrėti ir atgal, ir į priekį. Todėl istorijos pamokos nuolatos praverčia. Mums istorija yra ne tik mokslinių tyrinėjimų objektas. Ji formuoja mūsų valstybinę ir tautinę savimone.

Prieš porą dienų pasibaigė Lietuvos mokslų akademijos surengta dviejų dienų konferencija „Tirpstančios Lietuvos žemės: praeitis, dabartis, ateitis“. Buvo aptartas ir įvertintas lietuvių etninių žemių ir lietuvių etnoso bei lietuviybės nykimas.

Lietuva yra vienintelė šalis, kurioje lietuviai gali puoselėti savo kalbą, tradicijas, kultūrą, jos paveldą. Su nuoskauda buvo konstatuota, kad pietryčių Lietuvoje lietuviai yra diskriminuojami iš lenkų sudarytos administracijos. Tai mūsų visų gėda. Valstybė turi rūpintis lietuviybės puoselėjimu, lietuvių tautos plėtote. Ir ne tik Lietuvoje, bet ir etninėse mūsų žemėse. Administraciškai tuo rūpinasi Išeivijos departamentas. Tačiau konferencijoje iškeltos pavojų problemos ne vienodai vertinamos ir suprantamos. Vieną dieną konferencija vyko seimo Konstitucijų salėje. Nors ir keista, salėje šeiminkų nesimatė, išskyrus LS pirmininką ir tik sveikinimo žodį tarusį vieno komiteto pirmininką. Kažkodėl tai neįdomu Nacionalinio saugumo komitetui. Tai ne labai guodžiantys ženklai ir būtų labai gerai, kad jie išnyktų. Mes matome, kaip mūsų kaimynai rūpinasi savakalbių reikalais, net dezintegrudami mūsų pilietinį vientisumą.

Stebint ilgaamžę mūsų istoriją, galima išskirti vertybes, kurias lietuviai ypatingai vertino, tai:

1. valstybinę laisvę;
2. tikėjimas;
3. darbštumas;
4. šeimyninis gyvenimas;
5. mokslo siekimas, noras pažinti pasaulį.

Daugiausiai jėgų ir valios pareikalavo valstybinės laisvės vertybės saugojimas bei gynyba. Ji sieja visas Lietuvos 800 metų kartas. Šiai vertybei įamžinti Lietuvos Respublikos seimas 1999 m. vasario 11 d. priėmė nutarimą dėl Lukiškių aikštės, kuriame buvo skelbiama: „Lukiškių aikštė Vilniuje formuojama kaip pagrindinė reprezentacinė Lietuvos valstybės aikštė su laisvės kovų memorialiniais akcentais“. Toje pat aikštėje 1995 m. gegužės 20 d. iš visos Lietuvos susirinkę Laisvės kovotojai iškilmingai įtvirtino granitinę plokštę, kurioje buvo įrašyta „Šioje aikštėje bus įamžintas nežinomojo partizano ir kovotojo dėl Lietuvos laisvės atminimas. 1995 m. gegužės 20 d.“ Daugelio tame renginyje dalyvavusių jau nebėra tarp gyvųjų. Jų priesakas paliko mums kiekvienam, o konkrečiai – Lietuvos valdžiai.

Visuomenė siūlė Laisvės memoriale įgyvendinti Laisvės kovotojų priesaką ir kartu įamžinti visų laikų Nežinomą Lietuvos karį bei mūsų epochos Nežinomą tremtinį.

Paskelbto Laisvės paminklo ir aikštės rekonstrukcijos konkurso rezultatai nuyklė. Konkurso dalyviai nesuprato Vilniaus, kaip ilgaamžės Lietuvos sostinės, konteksto ir statuso. Konkurso koncepcijos formuotojai ir kai kurie konkursinių darbų dalyviai pasimetė tarp senosios bei naujosios Lietuvos vientisumo, tarp Lietuvos ir Lukiškių aikštės istorijos. LS prašė iš naujo skelbti konkursą. Gal būt reikėtų plėtoti kai kuriuos pateiktus projektus.

Valstybinės laisvės ir Laisvės kovotojų suvokimo bei vertinimo krizės reiškiniai matosi ne tik Vilniuje, bet ir kai kuriuose rajonuose, įamžinant tų kovų svarbius įvykius.

Daugiausiai Laisvės kovų tyrimuose nuderbo LGRTC, Romas Kaunietis, Kęstutis Kasparas, Auksė Ramanauskaitė-

Skokauskienė ir kt. pavieniai entuziastai. Darbuojasi ir Laisvės kovų niekintojai, besistengiantys suabsoliutinti tai, kas nebuvo pagrindiniu Laisvės kovotojų siekiu. Labai ryškus ginkluoto pasipriešinimo okupaciniam režimui mastas. Juk jame dalyvavo ne tik kovotojai, bet ir jiems paramą teikę vaikai, paaugliai, seneliai, ištisos šeimos. Visa tai, tą masiškumą, reikia užfiksuoti, dokumentuoti, įvardinant kiek iš kiekvieno kaimo tame pasipriešinime dalyvavo. Be Romo Kauniečio jokia institucija šitokių tyrimų neatlieka. O laikas nelaukdamas išsiveda tokios informacijos pateikėjus. Istorija kartais pareikalauja netikėčiausių duomenų. Kartu nesuprantamas okupantų skirstymas į gerus ir blogus. Vadovaujantis šiuo principu netiriamas lietuvių etnoicidas Lenkijos okupacijos metais Rytų Lietuvoje.

Vertinant mūsų valstybinį gyvenimą dar vis tebėra gyvas sovietinės istoriografijos suformuluotas vienpusiai negatyvus požiūris į Nepriklausomos Lietuvos laikotarpį po 1926 m. imtinai iki 1940 m. Jis koduojamas terminu autoritarinis valdymas. Jo metu iš tikrųjų buvo nemotyvuotų ir nesuprantamų politinių žingsnių. Tačiau buvo ne tik tokie nukrypimai. Iš sovietinio okupacinio režimo perimtu metodu, tas laikotarpis daugiausiai vertinamas neigiamai, neįsigilinant, kad tuo metu lietuvių tauta puoselėjo savo kalbą, buvo įvestas privalomas pradinis mokymas, plėtojamas aukštasis ir vidurinis mokslas, atsirado pirmasis mokslinis tiriamasis institutas, plėtojosi ūkis. Masinės organizacijos – Lietuvos Šaulių Sąjunga, Jaunųjų ūkininkų sąjunga ir kt. ugdė valstybės, Tėvynės, o ne autoritarinio valdymo gerbėjus bei gynėjus, - ir nemažai pasiekė.

Bene vienintelis prof. L. Donskis išdriso

Romualdas Batura ir Rytis Kupčinskas

pasakyti nepaneigiamą tiesą, kad tuo laikotarpiu išaugo lietuvių patriotinė karta, kuri pajėgė net 10 metų aktyviai ir organizuotai su ginklu priešintis okupaciniam SSRS režimui, o paskui pradėjo griauti blogio imperiją.

Istorikai dar taip nevertina. Priešingai, jau atgavus nepriklausomybę, buvo griebtasi pačio autoritarinio valdymo tyrimo, o ne to meto lietuvių tautos kultūrinės, švietimo, mokslo ir ekonominės raidos. Tokius tyrimus rėmė K. Adenauerio fondas. Kodėl jam tokie dalykai rūpėjo, sunku iš karto atsakyti. Iš išeivių liberalų istorikai išgirdo tuos pačius Nepriklausomos Lietuvos vertinimus, kuriuos jau buvo išmokę sovietinėse auditorijose.

Dabar mes pergyvename dėl masinės emigracijos ir jaunimo abejingumo savai kultūrai. Negalima pasakyti, kad nebuvo besistengiančių, kad šitokia visuomenė augtų. Tuoju po Nepriklausomybės atkūrimo, kai vieni dirbo prie valstybės

vairo, kitiems reikėjo susiskaičiuoti, kokių dvasinių vertybių mes per okupaciją netekome, kuo ir kaip reikia tas spragas užpildyti neprarandant vertingiausių dalykų. Vietoj to imta skelbti apie atviros ir pilietinės visuomenės kūrimą. Tautinės vertybės buvo atmestos bei vadinamos paniekiančiu nacionalizmo terminu. Ką reiškė atvira visuomenė niekas negali paaiškinti. Juk mūsų išsivadavimas iš sovietinės imperijos ir buvo atsivėrimas, kam ir kodėl dar reikėjo mus vaduoti iš tų vertybių, kurios padėjo išsiveržti iš imperijos bei kurios labai nereikalingos tos imperijos gaivintojams. Lietuva be tautinės savimonės ir lietuviško gynybinio tautiškumo neišsilaikys.

Patriotizmą reikia remti ir plėtoti, siejant su tolerancijos vertybėmis. Tolerantiškas patriotizmas niekam nepakenkė, o jo baimė mums jau daug padarė blogo.

Kas labiausiai bijo mūsų patriotizmo? Neperdedant galima pasakyti, kad lietuvių patriotizmas įskėlė sovietinės imperijos pamatus ir pakeitė Rytų Europos gyvenimą. Todėl jį labai smerkia įvairios Rusijos jėgos, vadindamos tai fašizmu, tai nacionalizmu, tai rusofobija. Rusų nacionalizmas, pakinkytas į ideologinį komunizmo vežimą, nusivežė apie keliasdešimt milijonų žmonių gyvybių, o dabar yra nukreiptas prieš visas nepriklausomas kaimynines valstybes. Taip, jiems reikia atsakyti nacionalizmo, nes jis pražūtingas kitoms tautoms ir valstybėms.

O kam kenkia mūsų didžiavimasis? Kai kurie istorikai mano, kad tautinė vertybė atgyvenęs reikalas. Tegu jie tai pasako žydams, palestiniečiams, lenkams. Be abejo, neišdrįs.

Dar viena problema, su kuria tenka mums susidurti istorijos lauke – tai sovietinės okupaci-

jos vertinimo diskursas. Pasigirdęs teisėtos aneksijos atradimas nėra atsitiktinis. Pastaruoju metu Rusijoje pasirodė Natalijos Naročnickajos Istorinės perspektyvos fondo ekspertiniame leidinyje „Zvenja“ paskelbtas darbas, kuriame kaip neteisėta laikoma 1918 m. vasario 16-osios aktu paskelbta Lietuvos valstybė ir pilnai teisėtu bei reabilituotu laikomas Molotovo-Ribbentropo paktas. Galima nekreipti dėmesio į tokius nestabilius svačiojimus, bet negalima būti abejingiems į tokios koncepcijos viešojoje erdvėje buvimą. Šalia tokių svačiojimų nedaug paguodžia Lenkijos įvesta Karta polaka, kuri dalinama Lietuvos vaikams, panašus yra Lenkijoje įsteigtas aneksionistinis Institut kresowy. Ar šie reiškiniai padeda plėtoti kaimyninį sąžiningumą ir tarpusavio pasitikėjimą? Belieka tikėtis, kad visa tai bus tinkamai įvertinta ir pasipriešinta, skelbiant geros kaimynystės principus.

Belieka Lietuvos Sąjūdžiui palinkėti, kad padėtų saugoti Lietuvos valstybės ir piliečių integralumą.

Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Diskusijos, komentarai, nuomonės, problemos

Rytų Lietuva: grėsmės valstybingumui nemažeja...*

Dr. Kazimieras GARŠVA,**Lietuvos Sąjūdžio tarybos narys, „Vilnijos“ draugijos primininkas****Laikytis įstatymų – gėdinga?**

2008-06-02 d. leidėjas „DIENA MEDIA NEWS“ laikraščiuose „Vilniaus diena“ ir „Kauno diena“ išspausdino straipsnį „Gėdinga skola lenkams“, kuriame nesilaikoma žurnalistų etikos išklausti antrąjį pusę, bandoma daryti įtaką Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui ir valstybės institucijoms, kad jos pažeistų Lietuvos Respublikos Konstituciją (3, 7, 14, 114 str.), įstatymus, tarptautines deklaracijas ir priimtų ne Lietuvai, o užsieniui reikalingus sprendimus.

2008-03-15 d. Vilniaus apygardos administracinis teismas priėmė sprendimą administracinėje byloje Nr. 1-1550-662/2008 „įpareigoti Vilniaus rajono savivaldybės administracijos direktorę per 1 mėnesį nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos pakeisti gatvių pavadinimų lenteles Vilniaus rajono savivaldybės gyvenvietėse (Maišiagalos – Kiemelių ir Širvintų gatvėse, Riešėje – Sporto gatvėje, Raudondvaryje – Liepų alėjoje) į atitinkančias Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo reikalavimus, t.y. tokias, kuriose gatvių pavadinimai nurodyti valstybine (lietuvių) kalba“.

Laikraštis išspausdino nuotrauką su užrašu „ul. KIEMELIU“ (valstybine kalba čia yra 3 klaidos), pranešdamas, kad „lenkai nepaiso teismų sprendimų pašalinti gatvių užrašus lenkų kalba“. Pažeisdamas LR Konstitucijos 109 str. („Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai“), 114 str. („kišimasis į teisę ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymo numatytą atsakomybę“), leidėjas „DIENA MEDIA NEWS“ ėmėsi pats „daryti tvarką“ ir padaryti įtaką valstybės teisėtarkos institucijoms.

Reikalavo pažeisti įstatymus

Žinodami Konstitucinio Teismo sprendimus, leidėjas kurstė juos ir įstatymus pažeisti, straipsnį pavadinęs „Gėdinga skola lenkams“. Bet juk ne Lietuva 1920 m. okupavo kaimyninės valstybės sostinę ir apylinkes, ne Lietuva jas terorizavo, plėšė, nutautino ir dabar vadina savo valstybės „kresu“ (pakraščiu), Armijos krajosvo žudikai bei autonomininkai ne Lietuvai buvo pavaldūs...

Pasirodo „gėdinga skola“ tai, kad laikomasi LR Konstitucijos 14, 25, 29 straipsnių ir netaikoma privilegijų Lenkų rinkimų akcijos veikėjams. Meluojama, kad „teisės dokumentuose vardus ir pavardes rašyti originalo kalba lenkų tautinė mažuma Lietuvoje siekia jau dešimt metų“. Kokia yra „originalo kalba“ lietuvių kilmės gudiškai kalbantiems lenkams? Ar keletas aktyvistų yra visa „tautinė mažuma“? Ar Lenkija gali nurodyti, kokiomis raidėmis Lietuvai rašyti dokumentus? Ar jau čia nėra jokio ryšio su prieš 100 metų Rusijos vidaus reikalų ministro duotu nurodymu: rašmenys užbaigtų tai, ką pradėjo kardas?

Lietuvoje yra 100 tautinių mažumų, tai kodėl išimtis turi galioti ne valstybę sukūrusiai tautai ir daugumai tautinių mažumų?

Gatvių ir vietovių pavadinimai – keturiomis kalbomis?

Kruopščiai kalbama Lenkijos laikraščio „Rzeczpospolita“ žodžiais, kad „gatvių užrašai greta lietuvių būtų lenkų, baltarusių ar rusų kalbomis“. Bet juk ir arkliui aišku, kad balta lentelė – gatvės pavadinimas ir jam nereikia vertimo dar į tris kalbas: Arklių ulica (lenkų kalbos kirtis antrame skiemenyje), vulica (gudų, kirtis pirmame skiemenyje), ulica (rusų, kirtis taip pat pirmame skiemenyje). Beraščių žmonių Lietuvoje lyg ir nebėra. Svetimų kalbų gatvių užrašams nereikia nei pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją, nei pagal Valstybinės kalbos įstatymą, nei pagal 1995 metų Strasbūre priimtą „Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją“.

Pagal šios konvencijos 11 straipsnį visuomenei skirti tradiciniai vietovių, gatvių pavadinimai ir kiti topografiniai įrašai rašomi taip pat ir mažumos kalba, jeigu:

- tautinei mažumai priklausantys asmenys toje teritorijoje gyvena tradiciškai gausiai;
- kalbama tik apie tradicinius vietovių, gatvių pavadinimus, kurie etninėse lietuvių žemėse atkurtoje valstybėje buvo lietuviški;
- remiamasi savo teisinės sistemos reikalavimais;
- atsižvelgiama į konkrečias sąlygas;
- yra pakankamas tokio žymėjimo poreikis;

mažumos kalba skelbiama tik privataus pobūdžio informacija.

Lietuvos Respublika 1918 metais atkurta etninėse lietuvių žemėse, kuriose iki lietuviškos spaudos draudimo tradiciškai gausių tautinių mažumų nebuvo. Užrašo tautinių mažumų kalba nereikalauja nei savo teisinė sistema, nei konkrečios sąlygos, nei pakankamas poreikis. Dauguma piliečių išmoko valstybinę kalbą, be to, lenkų, latvių, estų ir kai kurių tautinių mažumų abėcėlės iš esmės sutampa su lietuviškąja. Rašant lenkiškai būtų pažeistos rusų, gudų, ukrainiečių, žydų, totorių, armėnų, gruzinų ir kitų tautinių mažumų, turinčių kitokias abėcėles, teisės.

Etninių lietuvių žemių tradiciniai vietovardžiai seniai nusistovėję ir negali būti kraipomi buvusių okupantų primestomis formomis ir rašomi jų kalbomis. Tai keltų nereikalingą sumaištį, painiavą ir pažeistų Lietuvos Respublikos įstatymus, pagrindinės tautybės – lietuvių tautos - teises.

Pagal minėtą Konvenciją reikia gerbti „nacionalinės teisės aktus ir kitų žmonių teises, visų pirma asmenų, kurie priklauso tautinei daugumai arba kitoms tautinėms mažumoms“ (20 str.), neprieštaraujant „valstybių suvereniteto, lygybės, teritorijos vientisumo ir politinės nepriklausomybės principams“ (21 str.). Lietuvos Konstitucinis Teismas dar 2006-05-10 d. išaiškino, jog valstybinė kalba privaloma visiems piliečiams ir visoje valstybės teritorijoje (dar plg. Konstitucijos 10 str.: „Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedalijama į jokių valstybinių darinius“).

Pavardėms įstatymai ir tarptautinės deklaracijos negalioja?

Rašybos reformos aktyvistai nenori girdėti ir prieš 9 metus paskelbto Konstitucinio Teismo sprendimo: „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba. Kitaip būtų pažeistas valstybinės kalbos statusas“. Dar 1991-01-31 d. LR Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ nustatė, kad lietuvių ir nelietuvių tautybių piliečių vardai ir pavardės pasuose rašomi lietuviškais rašmenimis. Kitaip asmenvardžiai būtų iškraipomi ir patys lenkai reikalautų grąžinti buvusią tvarką. Reikėtų ne ieškoti landų kaip įstatymams apeiti, o stiprinti savo valstybę.

Ką prarastų Lietuva su lenkiškomis raidėmis?

Mūsų Seimas iki astotųjų verčiamas pažeisti Konstituciją, valstybės suverenitetą ir lietuvių kalbos abėcėlę papildyti lenkiškomis raidėmis. Į šią priešvalstybinę propagandą įkinkyta ir „Kauno diena“, birželio 2 d. skelbusi straipsnį „Gėdinga skola lenkams“, birželio 7 d. – „Nesantaikos obuolys – lenkų raidynas“. Iš tikro nesantaikos obuolys yra ne „lenkų raidynas“, o Lietuvos suverenitetas.

Ir tai ne paskutinis lenkų „aktyvistų“ reikalavimas: po lenkiškų raidžių reikalaujama lenkiškų gatvių užrašų, sulenkintų vietovardžių, „vietinės lenkų kalbos statuso“, pamaldų lenkų kalba Vilniaus katedroje, teritorinės autonomijos ir prijungimo prie Lenkijos. Šie reikalavimai išdėstyti dar 1990 m. gruodžio 1 d. Lenkų frakcijos Lietuvos Aukščiausiojoje Taryboje pareiškime: „Lenkai Rytuose – tai daugiausia tie žmonės ir jų vaikai, kas turi teisę į Lenkijos Respublikos pilietybę, nes Lenkijos pilietybės niekada neatsisakė ir niekas neturėjo teisės jos iš jų atimti [...] Ko nori lenkai Lietuvoje? Turėti savo nacionalinę-teritorinę savivaldą [...] teisę vartoti gimtąją kalbą įstaigose ir bažnyčiose, turėti savo nepakeistą vardą ir pavardę, nepakeistą gimtojo kaimo ir miestelio pavadinimą“ (žr. „Lietuvos rytai“, Vilnius, 1993, p. 393).

Seinų krašte lietuvių liko mažiau negu Lietuvoje lenkų, bet visi gyvena etninėse lietuvių žemėse. Lenkijos lietuviai sudaro ne ką mažesnę tautos dalį kaip Lietuvos lenkai. Lietuvoje pagal savo kalbos sistemą ir tradiciją visos pavardės užrašomos savo rašmenimis, pridėdant linksniaivimui turimas galūnes. Lenkijoje keičiamos ne tik raidės, bet ir priesagos, kartais net verčiamas visas žodis: Vasiliauskienė ar Vasiliauskaitė rašoma Wasilewska, Šarka – Soroko ir t. t. (P. Kniūkšta. Vilniaus kraštas ir lietuvių kalba. Vilnius, 1990, p. 710).

Lietuvos suvereniteto atkūrimo problemos rytuose

Turime susirūpinti valstybės, autorių ir kultūros išlaikymu. Per 1000 metų baltų kalbų plotai sumažėjo maždaug 10 kartų.

Lietuvos Respubliką atkūrus etninėse lietuvių žemėse, dėl okupacijų ir nepakankamai išmintingos politikos panašiais tempais nutauto dar dešimtadalis jų ploto. Tipiškiausi lietuviai aukštaiečiai tarp Vilniaus ir Ašmenos jau du kart pakeitė savo tautybę ir kalbą: iš vietinių („tuteišių“) tapo lenkais. Dabar dėl visapusiško autonominių spaudimo iš paprastosios (gudų) kalbos pereina į lenkų kalbą, nes pažeidžiant švietimo įstatymą į pietus nuo Vilniaus antroji gimtoji (paprastoji) kalba nedėstoma net kaip fakultatyvas.

Apie tai rašo ir mažumų teisių prezidentas Yves Plaseeraud knygoje „Mažumos“ (Vilnius, 2006, p. 125, 133): „daugelis šio regiono gyventojų yra iš esmės daugiau ar mažiau sulenkėję baltarusiai, kurių dialektas yra baltarusių ir lenkų kalbų mišinys. Neužmirškime, kad prieš karą jiems, kaip ir Vilniaus regiono lietuviams, socialinis pakilimas buvo galimas tik per sulenkėjimą“.

G. Kirkilui ir J. Imbrasui sudarius koalicijas su Lenkų rinkimų akcija Lietuvoje, polonizacija keliskart sustiprėjo, prasidėjo dešimtas jos laikotarpis:

1. Lenkų rinkimų akcijos atstovai įtraukti į Vyriausybę, Ūkio, Užsienio reikalų ministerijas, Vilniaus apskrities administraciją, Vilniaus miesto, Trakų rajono savivaldybes;
2. Registruotas pagrindinis lenkų universitetas, pavadintas Balstogės universiteto filialu;
3. Gegužės 3-oji paskelbta minėtina diena;
4. LDK kanclerio Paco rūmai pigiai parduoti Lenkijos ambasada;
5. Skirtas didelis finansavimas lenkų politinėms ir visuomeninėms organizacijoms, spaudai, švietimo, kultūros įstaigoms;
6. Dėl esminių rinkimų įstatymo pažeidimų nepanaikinti rinkimų rezultatai Vilniaus, Šalčininkų rajonų savivaldybėse;
7. Toleruotas 2 proc. pajamų mokesčio rinkimas Lenkų sąjungai iš lietuviškų švietimo įstaigų;
8. Mokykloms valstybine kalba „neutralizuoti“ atidarytos naujos lenkų švietimo įstaigos. Vilniuje, Marijampolyje, Rudaminoje ir kitur, už Lenkijos ir Lietuvos pinigų suremontuota, įrengta apie 100 lenkiškų švietimo įstaigų;
9. Tautinių mažumų mokykloms padidinti priedai;
10. Pažeidžiant 1993 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas Komisijos Armijos krajosvo veiklai Lietuvoje įvertinti išvadas, jos šiemet išbrauktos iš istorijos vadovėlių;
11. Lietuvoje atnaujinta keliasdešimt paminklų Armijai krajosvai ir okupacinei Lenkijos kariuomenei;
12. Lenkų kalbos pradėta mokyti Vilniaus troleibusuose, lietuviškose mokyklose;
13. Vyriausybės patvirtinti Konstitucijai prieštaraujantys pavardžių, vardų rašymo, Tautinių mažumų, Valstybinės kalbos įstatymų projektai;
14. Toleruojama valstybės valdininkų darbo laiku valstybinėse patalpose kasmet organizuojama konferencija „Lenkų vaikas – lenkiškoje mokykloje“ (birželio 13 d. 15 val. Vilniaus rajono savivaldybėje prasidės 13-oji tokia konferencija, dezinformuojanti apie lietuvių Aniu esą prievartinę „lituanizaciją“ ir verčianti dabartinius lenkus eiti tik į Lenkų rinkimų akcijos vadovaujamas mokyklas);
15. Toleruojama Vilniaus, Šalčininkų rajonų savivaldybių vykdoma mokyklų, darželių ir jų darbuotojų bei mokinių valstybinės kalbos diskriminacija ir persekiojimas;
16. „Grąžinant“ brangią Vilniaus žemę netikrinamą, ar jos Lenkijos okupacinis režimas neskyrė savo buvusiems kariams už kovą prieš Lietuvą;
17. Neprotestuojama prieš Lenkijos seimo patvirtintą Lenko kortą buvusiems LDK žemių gyventojams, kurie už lojalumą Lenkijai skatinami finansškai. Už Lenkijos ribų kuriamą lenkų autonomija, valdoma Lenkijos skiriamos ir išlaikomos tarybos (pusė jų teisininkai);
18. Aktyviai gaivinami Lenkijos okupacijos padariniai ir slepiama tikroji rytų Lietuvos istorija;
19. Toleruotos gegužės 2-osios demonstraci-

jos Vilniuje su Lenkijos vėliavomis ir reikalavimas ilgaamžę istorinę Lietuvos sostinę grąžinti Lenkijai;

20. Tęsiasi Lietuvai lojalių piliečių ir organizacijų persekiojimas, tautinės nesantaikos kurtymas laikraščiuose „Kurier Wileński“, „Tygodnik Wilenszczyzny“.

● ● ●

Dėl tokių valdančiosios koalicijos veiksmų nedėkoja nei lietuviai, nei lenkai, nei Lenkija. Buvęs Vilniaus apskrities viršininko pavaduotojas Česlavas Olševskis pareiškė, kad „vykstanti neteisėybė šaukte šaukiasi dangaus keršto“ („Vilniaus krašto savaitraštis“, 2007-01-03). Pritariant Lenkų rinkimų akcijos pirmininkui Lenkijos užsienio reikalų viceministras K. Karskis pareiškė, kad Lietuvos valdžia lenkų mažumą traktuoja išimtinai blogai ir pasiūlė vėl skystis Europos Sąjungos institucijoms, o Lenkijos užsienio reikalų ministras Sikorskis skelbė: „Lenkija kovos už savo mažumos teises Lietuvoje ir Baltarusijoje“ („Rota“, Nr. 493, „Kurier Wileński“, 2008-05-24-26), nors trigubai didesniai Baltarusijos lenkų skaičiui yra 100 kartų mažiau valstybinių mokyklų, išvaryti Lenkijos kunigai, o lenkų organizacijos pirmininkas pasodintas į kalėjimą.

Lietuvos lenkai turi geresnes sąlygas savo kultūrai palaikyti negu kitos tautinės mažumos ir geriausias sąlygas pasaulyje už Lenkijos ribų. Mes gerbiame lenkus ir Lenkiją, bet prieš įstatymus visi lygūs. Lietuvos Respublikos Konstitucija skelbia, kad Valstybinė kalba – lietuvių kalba, Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedalijama į jokių valstybinių darinius, niekas legali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės pilietis (10, 12, 14 straipsniai).

„Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija“ (11 str. 3 d., 20, 21 str.) reikalauja remtis „savo teisinės sistemos reikalavimais“. „Tautinėms ar etninėms, religinėms ir kalbinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių deklaracija“ taip pat reikalauja mažumų reikalus spręsti „nacionaliniams įstatymams neprieštaraujančiu būdu“ (2 str. 3 d., 4 str. 2 d.) ir pabrėžia, kad „niekas šioje Deklaracijoje negali būti interpretuojama kaip leidimas užsiimti kokia nors veikla, prieštaraujančia Jungtinių Tautų tikslams ir principams, tarp jų valstybių suverenai lygybei, teritoriniam vientisumui ir politinei nepriklausomybei“ (8 str. 4 d.).

Per 20 metų Lietuvos Sąjūdžio tikslai rytų Lietuvoje iki galo neįgyvendinti, valstybės suverenitetas čia nebaigtas atkurti, pažeidžiama LR Konstitucija, įstatymai, tarptautinė Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija (20, 21 str.);

Vilniaus, Šalčininkų rajonams tebevadovauja buvę Koordinacinės tarybos lenkų teritorinei autonomijai kurti nariai, 1992 m. paleisti dėl prieškonstitucinės veiklos, kurių bylos Generalinė prokuratūra dar nebaigė tirti;

50-ye Vilniaus, Šalčininkų rajonų vietovių iki šiol negalima įgyti pradinio, pagrindinio ar vidurinio mokslo valstybine kalba;

Nepaisydamos daugkartinių perspėjimų, minėtos savivaldybės prioritetą teikia švietimui bei kultūrai nevalstybine ir kartais negimtąja kalba, daugiau tai finansuoja;

Lietuvos mokesčių mokėtojų išlaikomos mokyklos tapo Lietuvos lenkų rinkimų akcijos lopšiu, motina maitintoja ir partijos rinkimų štabu;

Įstatymų besilaikantiems tėvams, mokiniams, organizacijoms daromas spaudimas: jau 13 metų rengiama konferencija „Lenkų vaikas – lenkiškoje mokykloje“, slepiama ir falsifikuojama tikroji šio krašto istorija, reikalaujama 2 proc. pajamų mokesčių pervesti Lenkų sąjungai ir pasirašyti jos raštus, kurstoma tautinė nesantaika.

Pagal įstatymus prašome:

Daugiakalbiuose rajonuose Vyriausybei perimti švietimo, kultūros, žemės projektavimo klausimus;

Latvijos, Estijos, Lenkijos, Vokietijos ir kitų ES valstybių pavyzdžiu visose švietimo įstaigose daugiau dalykų dėstyti valstybine kalba;

Parengti Rytų Lietuvos švietimo bei socialinio plėtojimo, Etninių lietuvių žemių remizo programas, patvirtinti Regioninių ir etninių reikalų komisiją, Sostinės įstatymą, Rinkimų įstatymu registruoti tik Konstitucijos nepažeidžiančias ne revanšistines partijas;

Rytų Lietuvoje toliau vykdyti teritorinę reformą.

*Pranešimas Lietuvos Sąjūdžio 11-ajam neeiliniam suvažiavimui

Muziejus laikraštyje (Nr. 24)

Proginis sidabrinis butelis

Trakų istorijos muziejaus fondus 2005 m. papildė originalus sidabrinis komplektas: butelis ir šešios taurelės, pagamintas Lietuvoje XX a. 3-4 deš. Butelis tiksliai atkartoja stiklinio originalo – valstybinės degtinės butelio – formą ir talpą, 0,25 litro. Ant sienelės išgraviruota etiketė. Ant butelio

Butelis ir 6 taurelės. Sidabras, Lietuva, XX a. 3-4 deš. Foto V.Neliubinas

dugno yra įspaudai: Gediminaičių stulpai, prabos kokybės ženklas 800, inicialai SE šešiakampyje korelyje. Inicialai SE leidžia nustatyti šio dirbinio gamintoją – Samuelį Edelšteiną. Nuo 1922 metų sidabro dirbinių fabrikas veikė Klaipėdoje, o 1939 metais – perkeltas į Kauną. Visas 800 prabos sidabrinis rinkinys sveria apie 400 gramų. Šis komplektas pagal 1936 metų kainas vien sidabru kainavo 200 litų, o dar reikia paskaičiuoti užsakymo ir juvelyro darbą. Galima numanyti, kad tai aukštas pareigas užėmusio, susijusio su valstybinės degtinės gamyba ar jos kontrole, valdininko užsakymas.

1918 m. atkurta Lietuvos valstybė, degtinės gamybą ir prekybą paėmė savo žinion. Steigiamasis seimas 1922 m. įtvirtino degtinės ir spirito monopolio įstatymą. Privatiems asmenims gaminti degtinę uždrausta, o slaplas varymas ir pardavinėjimas užtraukdavo baudžiamąją atsakomybę. Valstybė laikėsi lanksčios kainų ir griežtos kokybės politikos. 250 g. degtinės butelis, ką liudija kruopščiai atkartota indo etiketė, kainavo 1,30 Lt. Svaigųjų gėrimų vartojimas Lietuvoje nebuvo didelis. Statistikos departamento duomenimis 1931 m. vienam gyventojui teko 2,5 litro degtinės per metus. Valstybinės degtinės stiprumas buvo numatytas 38%, kaip ir dabartinėje Europos Sąjungoje. Po sovietų okupacijos 1940 m. standartas pakeistas į 40% pagrindinei degtinės produkcijai ir toks liko iki Lietuvai atkuriant nepriklausomybę 1990 metais. Įdomu, kad degtinės tara – butelis buvo laikomas gamintojo nuosavybe ir kainavo apie 20 centų keičiant. Lietuvos degtinės gamintojai didžiavosi savo produkto kokybe, ne veltui etiketę puošė valstybės herbas – Vytis. Degtinė Europoje pradėta gaminti XIV a. pabaigoje, o į Lietuvą pateko Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro (1492 - 1506) laikais. Jau 1498 metais Ariogalos miesto pajamų sąraše nurodytas ne tik pelnas iš degtinės pardavimo, bet ir išvardintos atskiros jos rūšys. Lietuvoje degtinės gamybos teisę turėjo bajorai, savivaldą turintys miestai ir karališkieji valstiečiai. Bravorai buvo beveik vienintelis pelningas dvaro gamybos produktas. Degtinė buvo pigi ir dar atpigę, pradėjus gaminti iš bulvių. Po 1795 m. Lietuvos-Lenkijos valstybės padalijimo, Lietuva pateko Rusijos

valdžion. Degtinės gamyba ir pardavimas buvo vienas pelningiausių carinės valdžios veiklos sričių. Mokesčiai už alkoholio gamybą ir realizaciją 1859-1863 metais su darė 46% viso carinės Rusijos išdo pajamų. Baudžiamos ir carinės sprespaudos laikais, kai Lietuvos pakelės buvo nusėtos karcėmomis ir smuklėmis, girtavimas įgavo neregėtą mastą. Todėl 1858 m. vyskupo Motiejiaus Valančiaus iniciatyva prasidėjusi blaivybės skleidimo veikla apėmė beveik visą Kauno guberniją. Buvo suplanuota bažnyčių, parapijų vizitacija, skleisti blaivybės idėjas padėjo ir kunigai, jie kūrė blaivybės draugijas. Blaivinti Lietuvą trukdė trys priežastys: carinė administracija, dvarininkų interesai bei prekybininkai, prekiaujantys alkoholiu. Blaivybės sąjūdžio klestėjimo laikotarpiu labiausiai geriantys buvo aukščiausių visuomenės sluoksnių atstovai, ir, žinoma, carinė valdininkija. Liaudyje vyravo visuotinė nepakantumo girtavimui atmosfera. 1863 m. po sukilimo Vilniaus generalgubernatorius M.Muravjovas uždraudė blaivybės programą kaip politinę akciją. Ir nors blaivybės sąjūdis oficialiai gyvavo vos kelerius metus, buvo reikšmingas veiksnys Lietuvos istorijoje, labai prisidėjo prie sveiko ir gyvybingo lietuvių tautos išlikimo.

Degtinė Europoje pradėta gaminti XIV a. pabaigoje, o į Lietuvą pateko Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro (1492 - 1506) laikais. Jau 1498 metais Ariogalos miesto pajamų sąraše nurodytas ne tik pelnas iš degtinės pardavimo, bet ir išvardintos atskiros jos rūšys. Lietuvoje degtinės gamybos teisę turėjo bajorai, savivaldą turintys miestai ir karališkieji valstiečiai. Bravorai buvo beveik vienintelis pelningas dvaro gamybos produktas. Degtinė buvo pigi ir dar atpigę, pradėjus gaminti iš bulvių. Po 1795 m. Lietuvos-Lenkijos valstybės padalijimo, Lietuva pateko Rusijos

valdžion. Degtinės gamyba ir pardavimas buvo vienas pelningiausių carinės valdžios veiklos sričių. Mokesčiai už alkoholio gamybą ir realizaciją 1859-1863 metais su darė 46% viso carinės Rusijos išdo pajamų. Baudžiamos ir carinės sprespaudos laikais, kai Lietuvos pakelės buvo nusėtos karcėmomis ir smuklėmis, girtavimas įgavo neregėtą mastą. Todėl 1858 m. vyskupo Motiejiaus Valančiaus iniciatyva prasidėjusi blaivybės skleidimo veikla apėmė beveik visą Kauno guberniją. Buvo suplanuota bažnyčių, parapijų vizitacija, skleisti blaivybės idėjas padėjo ir kunigai, jie kūrė blaivybės draugijas. Blaivinti Lietuvą trukdė trys priežastys: carinė administracija, dvarininkų interesai bei prekybininkai, prekiaujantys alkoholiu. Blaivybės sąjūdžio klestėjimo laikotarpiu labiausiai geriantys buvo aukščiausių visuomenės sluoksnių atstovai, ir, žinoma, carinė valdininkija. Liaudyje vyravo visuotinė nepakantumo girtavimui atmosfera. 1863 m. po sukilimo Vilniaus generalgubernatorius M.Muravjovas uždraudė blaivybės programą kaip politinę akciją. Ir nors blaivybės sąjūdis oficialiai gyvavo vos kelerius metus, buvo reikšmingas veiksnys Lietuvos istorijoje, labai prisidėjo prie sveiko ir gyvybingo lietuvių tautos išlikimo.

Muziejininkas Saulius Zalyš

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Muziejus laikraštyje (Nr. 25)

Turkijos parlamento nario Rašido Saffet Bėjaus (nuotr. viršuje) ir Lenkijos prezidento I.Moscickio viešnagė Trakuose 1930 m. Foto V.Neliubinas

Oficialūs vizitai Trakuose 1930 m.

Karaimai – viena mažiausių Lietuvoje gyvenančių tiurkų kilmės tautų. Kalbos ir etnogenezės požiūriu jie priklauso seniausioms tiurkų gentims kipčiakams. Karaimų tikėjimo (karaizmo) pagrindą sudaro Senasis Testamentas (be vėlesnių papildymų ir komentarų), interpretuojamas individualiai, nepriklausomai nuo autoriteto.

Vytauto atkelti iš Krymo XIV a. pabaigoje ir įsikūrę LDK, karaimai sudarė atskirą bendruomenę, turėjo vaito vadovaujamą administracinę ir teisinę savivaldą, nes nuo XV a. naudojosi valdovų suteiktomis privilegijomis. LDK karaimai sudarė du luomus – civilių, besiverčiančių daržininkystėje, amatais, prekyba, ir kariškių. Apie karybos tradicijas byloja ieties ir skydo stilizuoti atvaizdai karaimų herbe.

Laikui bėgant, augo mokslininkų susidomėjimas karaimais. Jau 1690 metais Švedijos Upsalos universiteto profesorius Gustavas Peringeris (1651-1710), karaliaus Karlo XI pavedimu atvyko į Lietuvą tyrinėti karaimų kalbos ir papročių, siekdamas išsiaiškinti jų kilmę. XIX a. pb. Trakų ir Lucko karaimų bendruomenes kelis kartus aplankė rusų profesorius – tiurkologas V. Radlovas. Nuo 1893 iki 1911 metų jis išleido keturių tomų žodyną „Tiurkų tarmių žodyno bandymas“. 1903 metais Vilniaus, Trakų ir Panevėžio karaimų gyvenseną tyrinėjo Lenkijos antropologas, akademikas J.Talko-Hrincievičius,

kuris tais pačiais metais Krokuvoje išspausdino mokslinį darbą „Karaiti Litowsky. Zarys antropologiczny“.

1929 metais Lenkijos ir Lietuvos karaimų kalbą tyrinėjo Krokuvos universiteto profesorius Tadeušas Kowalskis. Tais pačiais metais Krokuvoje profesorius vokiečių kalba išleido knygą „Karaimų tekstai Trakų dialektu“. 1934 metais Lenkijos ir Lietuvos karaimų tautos kilmę ir istoriją tyrinėjo Italijos antropologijos profesorius Corrado Gini. Savo tyrinėjimų išvadas jis paskelbė 1936 metais, Italijoje leidžiamame žurnale „Genus“. Vėliau italo darbas apie karaimus rėmėsi Trečiojo reichio Rasių biuro specialistai.

XX a. 3-4 deš. karaimų bendruomene domėjosi ne tik mokslininkai, bet ir to meto politikai. Visi į Vilnių atvykę garbingi svečiai aplankydavo ir Trakuose gyvenančių karaimų bendruomenę. Trakų istorijos muziejaus fonduose Karaimikos skyriuje saugoma keletas nuotraukų, primenančių įžymių asmenų vizitus Trakuose.

1930 metais liepos 17 dieną Trakus ir karaimų bendruomenę aplankė Lenkijos Respublikos prezidentas Ignacijus Moscickis. Tų laikų amžininkai prisimena, kad prie karaimų kenesos buvo pastatyta Triumfo arka, kuri buvo išpušta girliandomis, vėliavomis ir kilimais. Prezidentas I. Moscickis aplankė parapijinę bažnyčią, kurioje kunigas dekanas Klemensas Malukievičius laikė mišias. Vėliau garbingas svečias aplankė karaimus.

Trakų karaimų bendruomenės pirmininkas Juzefas Zajančkovskis pasitiko prezidentą su duona ir druska.

I. Moscickis, atsidėkodamas už šiltą priėmimą, padovanojo Trakų karaimų bendruomenei inkrustuotą medžio spintelę – saugyklą, kuri ir dabar saugoma kenesoje.

Tų pačių metų liepos 27 dieną į Trakus atvyko Turkijos parlamento narys, turistinio klubo pirmininkas ir žurnalo „L'Economiste d' Orient“ redaktorius Rašidas Saffet Bėjus.

Po privilegijų apžiūros ir trumpos maldos už Turkijos prezidento sveikatą, visi svečiai buvo pakviesti vakarienės pas Serają Šapšalą, kuris svečius pavaišino turkiškais patiekalais. Po vakarienės garbingi svečiai aplankė Trakų salos pilies griuvėsius, kur visi nusifotografavo. Dvi šio įvykio fotonuotraukos eksponuojamos karaimų parodoje.

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, beveik visų valstybinių vizitų delegacijos aplanko salos pilį, kur įsikūręs Trakų istorijos muziejus. Salos pilyje lankėsi Danijos karalienė Margretė II, Švedijos karalius Karlas Gustavas XVI su žmona Silvia, Belgijos karalius Albertas II su žmona Paola bei daugelio valstybių prezidentai, ministrai pirmininkai, parlamentų pirmininkai, ambasadoriai.

Karaimikos skyriaus vedėja Alvyra Zagreckaitė

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Muziejus laikraštyje (Nr. 26)

Pirmasis Žečpospolitos atlasas „Carte de la Pologne“

Ankstyviausi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos žemėlapiai atsirado XVI a., tačiau pirmasis atlasas sudarytas tik XVIII a. antroje pusėje. Pirmojo Žečpospolitos atlaso sukūrimė dalyvavo keletas žmonių, o ypatingai nusipelnė trys žmonės.

Pirmiausia, tai – Františkas Florianas Čakis (Franciszek Florian Czaki (vengr. Csaky de Kerestsegh)

vengrų kilmės artilerijos kapitonas, inžinierius, vienas iškiliausių karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio kartografas. 1740 – 1756 m. jis sukaupė nemažai kartografinių ir geodezinių duomenų bei matavimų, kuriais remiantis buvo sudarytas generalinis valstybės žemėlapis. EČakis dalyvavo sudarant daugelį XVIII a. antrosios pusės Žečpospolitos žemėlapių, sudarė Vyslos slėnio žemėlapi, projektavo Brda-Notė ir Pina-Muchawiec kanalų statybą.

Dar daugiau pirmojo Respublikos atlaso sukūrimui nusipelnė kunigaikštis Juozapas Aleksandras Jablonovskis (Józef Aleksander Jablonowski - 1711-1777) – Naugarduko vaivada, didysis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės stalininkas, istorikas, bibliografas, mokslo ir meno mecenatas. Žečpospolitos politiniame gyvenime didesnio vaidmens jis nesuvaldino, užtat nemažai nusipelnė istorijos, geografijos, matematikos, ekonomikos srityse. Jo pastangomis ir lėšomis buvo populiarinami M. Koperniko darbai, finansuotas ir Žečpospolitos atlaso kūrimo projektas, kuris galutinai įgyvendintas 1772 m. Neatsitiktinai atlaso leidėjas dedikavo šį darbą J.Jablonovskiui.

Trečiasis, šį leidinį ruošęs žmogus, yra italų kartografas, astronomas, matematikas, geografas Džovanis Dzanonis (Giovanni Antonio Rizzi-Zannoni - 1736-1814). Jis gimė Padujos mieste, šio miesto universitete studijavo astronomiją, vėliau keliavo po Europą. 1753 m. jis atvyko į Lenkiją. Po kelerių metų persikėlė į Prūsiją. Jos kariuomenėje tarnavo karo inžinieriumi, dalyvavo Septynerių metų kare, Rosbacho mūšyje (1757 m.) patekęs į prancūzų nelaisvę, atsidūrė Paryžiuje. 1762 m. kartu su Žanu Latrė (Jean Lattre) išleido veikalą „Atlas géographique“, kuriame daugiausia vietos buvo skirta Portugalijos ir Sicilijos žemėlapiams. 1776 m. Dž.Dzanonis grįžo į gimtąją Padują, kurioje dirbo astronomu ir matininku. 1781 m. mokslininkas persikėlė į Neapolį ir iki pat savo mirties 1814 m. dirbo karaliaus dvare. 1756 m. J.Jablonovskis būtent jam perdavė EČakio surinktą medžiagą žemėlapiui, kuris turėjo pasitarnauti valstybės ūkio ir kultūros reikalų tvarkymui. Nėra tiksliai žinoma ar Dž.Dzanonis pildė žemėlapi savo duomenimis. Čia istorikų nuomonės skiriasi. Nelabai aišku ir kur buvo išleistas atlasas: vieni rašo, kad Paryžiuje, kiti nurodo Londoną. Muziejuje eksponuojamas atlasas yra leistas Londone, bent jau po dedikacija šalia datos yra minima Didžiosios Britanijos sostinė. Žemėlapis keletą kartų buvo perdarinėjamas, pildomas naujais duomenimis, todėl daugelis istorikų sutaria, kad 1772 m. Dž.Dzanonis išleido jau galutinį Žečpospolitos žemėlapi, suskaidyto į 23 dalis, variantą, kuris

vadinasi „Lenkijos, suskirstytos į provincijas ir vaivadijas, žemėlapis“ („Carte de la Pologne divise per provinces et palatinates“).

Visą atlasą sudaro 25 lapai ir 1 puslapis, iš kurių dvejuose yra graviūros, o puslapyje surašyta minėta dedikacija J.Jablonovskiui. Ir graviūros, ir žemėlapiai atspausiti nuo raizytų vario plokščių. Žemėlapio mastelis - 1:692000. Pirmas puslapis – tai titulinis lapas su antikinėmis figūromis, artilerijos pabūklų, herbu ir ereliu, antra graviūra, einanti po dedikacijos ypač vertinga: joje matome XVIII a. antrosios pusės Varšuvos planą, kurį įrėmina svarbiausių sostinės pastatų vaizdai ir bendras miesto vaizdas nuo Vyslos pusės. Žemėlapių pavadinimai pateikti lenkų ir prancūzų kalbomis, paskutiniuose lapuose, kuriuose vaizduojamos totorių gyvenamos pietų Ukrainos teritorijos, užrašai pateikti ir arabiskais rašmenimis.

Atlasas vertingas ne tik Lenkijai, bet ir Lietuvai, o taip pat ir Trakams. Aštuntajame jo lape pateiktas Trakų vaivadijos žemėlapis su Trakų miestu, apsuptu ežerų. Lietuvos teritoriją dar randame keliuose žemėlapiuose, kur vaizduojama Vilniaus, Gardino ir Naugarduko vaivadijos.

Trakų istorijos muziejaus direktoriaus pavaduotojas mokslui Vydas Narvidas

Atlasas. „Carte de la Pologne“, G.Rizzi-Zannoni, 1772m. Foto V. Narvidas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

„VORUTOS“
KULTŪROS PRIEDAS
RYTŲ LIETUVAI

2008 06 28 Nr 26 (34)

Lietuviškas baras

Rytų Lietuvos literatai susitiko Jonavoje

Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ.

Antanas LESYS, Vilnius

Balandžio 26 dieną Jonavoje įvyko XXIV Rytų Lietuvos literatų susitikimas iš ciklo „Gimtosiomis literatų pėdomis...“. Šiuos susitikimus du kartus per metus nuo 1996 metų rengia Vilniaus apskrities kultūros centras. Kaskart renginiui parenkama vis kita Rytų Lietuvos gyvenvietė.

Rytų Lietuvos literatų susitikimai vyko: 1996 - Stanislovo Rapolionio tėviškėje Eišiškėse (Šalčininkų r.); 1997 - Igno Jurkūno-Šeiniaus tėviškėje Širvintose (Šeiniūnuose) ir Vlodo Šlaito tėviškėje Ukmergėje (Žemaitkiemyje); 1998 - Vlado Mikolajaičio (Mykolo Lietuvio) tėviškėje Maišiagaloje (Vilniaus r.) ir Česlovo Kudabos tėviškėje Tverėčiuje (Ignalinos r.); 1999 - išpūdingu literatūros muziejumi ir literatūriniais susitikimais garsėjančiuose Elektrėnuose ir romantizmo poetų - Tomo Zano, Julijaus Slovackio, Adomo Mickevičiaus - susitikimų vietoje - Jašiūnuose (Šalčininkų r.); 2000 - Švenčionijos literatų - Juozo Skruodžio, Stasio Kadzevičiaus, Mato Untulio žemėje - Švenčionyse ir vieno „Varpo“ steigėjų Jono Gaidžio-Gaidamavičiaus, vertėjo Valerijono Ažukalnio-Zagurskio, rašytojo Kazio Umbraso žemėje - Molėtų rajone (Alantoje); 2001 - Vilniuje, Lietuvos rašytojų sąjungoje ir lietuvių literatūros milžino - Vinco Krėvės-Mickevičiaus žemėje - Varėnos rajone; 2002 - poetų Antano Vienažindžio bei „lietuviško beržo“ - Pauliaus Širvio tėviškėje - Zarasuose ir Maironio apdainuoto Drūkšių ežero ir kuriančių energetikų mieste - Visagine (Ignalinos r.); 2003 - Vilniaus rajone, didžiojo poeto Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus odėje „Pagyrimas vienuoliškai ramybei“ aprašytoje Nemenčinėje ir literatūrinėje sostinėje Vilniuje; 2004 - dailininko ir kompozitoriaus Mikalojaus Konstantino Čiurlionio, poetų Nijolės Miliauskaitės, Vytauto Bložės kūrybos lopšyje - Druskininkuose, Vilniuje, Verkių rūmuose; 2005 - Antano Baranausko, Antano Venuolio-Žukausko, Jono Biliūno tėviškėje - Anykščiuose ir Antano Masionio, Broniaus Radzevičiaus, Antano ir Motiejaus Miškiniių žemėje - Utenos rajone; 2006 - Adomo Mickevičiaus jaunystėje lankytose vietovėse, Dieveniškų dvare XVI a. gyvenusio bajoro, poeto Andriejaus Rimšos įkvėpimo žemėje - Šalčininkų rajone ir daugelio poetų apdainuotame istorijos lopšyje - Trakuose; 2007 - daugelio literatų pamėgtose Šalčininkų rajono apylinkėse - Turgeliuose, Mikniškių kaime, Merkinės kaime gyvusioje Pavlovo Respublikoje.

Šį kartą didelę 25 literatų grupę iš Vilniaus, Kauno, Ukmergės, Jonavos, Širvintų, Nemenčinės, Rokiškio, Anykščių, Varėnos vietovių priėmė Jonavos rajono savivaldybės viešoji biblioteka (Žemimūšio g. 9). Literatų susitikimo programos vedantysis buvo Vilniaus apskrities kultūros centro literatūrinį programų koordinatorius Tomas Lastauskas.

Poezijos konkurso lauretė ir dalyvė Irena Maumigienė, Aldona Širvinskienė ir Neringa Rasikaite-Bratiškienė Rytų Lietuvos literatų susitikimo

Dalyvius sveikino Vilniaus apskrities kultūros centro direktorė Birutė Kurgonienė, Jonavos rajono savivaldybės vicemeras Vytas Vaicekuskas, Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėja Vitalija Jagelavičienė, Viešosios bibliotekos direktorė Skirma Gajauskaitė, Jonavos rajono poezijos klubo „Šaltinis“ pirmininkė Irena Nagulevičienė.

Jau ketvirtą kartą šio susitikimo metu organizuojamas Karolio Širvinsko premijos literatų konkursas. K. Širvinsko konkursą žuvusio sūnaus literato, tautodailininko K. Širvinsko atminimui inicijavo tradicinio šalies literatūrinio renginio „Vaižganto skaitymai“ organizacinio komiteto narė Aldona Širvinskienė. Konkursą vykdo Labdaros ir paramos fondas „Baltasis balandis“ ir Vilniaus apskrities kultūros centras. Kasmet pasirenkama vis kita konkurso vykdymo vieta, siekiant, kad apie K. Širvinską, jo kūrybą ir siekius sužinotų kuo daugiau tautiečių. Pagal tradiciją toji vieta dažniausiai sutampa su pavasarinio Rytų Lietuvos susitikimo iš ciklo „Gimtosiomis literatų pėdomis...“ vieta.

K. Širvinskas baigė Kunigiškių pradinę, vėliau Svėdasų J. Tumo-Vaižganto vidurinę mokyklą, 1998-aisiais įstojo į Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminariją. Laisvalaikiu daug skaitė religinės literatūros, rašė eilėraščius. 2001-ųjų liepos 24-ąją išėjo pas Dievą (žuvo nuo elektros srovės). A. Širvinskienė savo lėšomis išleido sūnaus poezijos rinktinę „Mylėk ir būsi mylimas“. 2005 m. išėjo K. Širvinsko eilių rinktinė „Į Tave“. Poetas savo eilėse daug vietos skyrė Dievui, Tėvynei Lietuvai.

Konkurse buvo kviečiami dalyvauti visi Rytų Lietuvos literatų susitikimo dalyviai ir svečiai, nepriklausomai nuo amžiaus, profesijos ar gyvenamosios vietos.

Šiais metais konkurso dalyviai vertinimo komisijai (A. Širvinskienė, I. Nagulevičienė, S. Gajauskaitė) raštu pateikė du naujuosius savo eilėraščius, kuriuose atsispindėjo K.

Širvinskui būdinga pasaulėjauta, vertybės, emocijos ir jausmai. Po vieną savo kūrybos eilėraščių konkursantai garsiai perskaitė susitikimo dalyviams. Pagrindiniai vertinimo kriterijai buvo: meniškumas, minties gilumas, poetinis muzikalumas, emocinis paveiklumas, ryšys su K. Širvinsko pasaulėjauta ir vertybėmis.

Šio straipsnio autorius taip pat perskaitė savo kūrybos eilėraščių, skirtą Lietuvai, broliams lietuviams, „Dabartis“ (Ties spalio taku. 2-asis Rytų Lietuvos mokytojų kūrybos almanachas. V., 2006.).

Pasibaigus skaitymams, po pietų pertraukos, literatai susipažino su Jonavos kraštu, aplankė Jonavos krašto muziejų, Šv. Jokūbo bažnyčią, pasivaikščiojo po literatūrinį Ramybės parką, apžiūrėjo Meno galeriją, „Homo ludens“ parką. Įvyko ir Tautodailės ir amatų centro Šveicarijos kaime apžiūra, išvyka į Samulevičių muziejų-sodybą Prauliių kaime.

Jonavos miestelis išaugo XVII a. iš greta buvusio Skarulių dvaro. 1750 m. Augustas III dvarininkei M. Kasakovskienei suteikė privilegiją „...leisti Jonavos miestelyje turgus ir prekymečius, apgyvendinti laisvus įvairių religijų žmones, t.y. krikščionis, totorius, žydus...“. 1750 m. Jonavoje buvo pastatyta pirmoji medinė bažnyčia, o 1776 m. mieste įsikūrė vienuoliai marijonai, kurie 1791 m. pastatė mūrinį vienuolyną su bažnyčia. Po 1830-1831 metų sukilimo vienuolynas buvo uždarytas, jo žemės konfiskuotos ir išparduotos miestiečiams, pastatai paversti kareivinėmis, kurių rytiniame korpuse vėliau buvo įkurta ligoninė. 1836 m., nutiesus Daugpilio-Kauno plentą, Jonava ėmė augti, plėtimąsi prekyba, vyko turgūs.

Miesto centre stovinčios Šv. Jokūbo bažnyčios rūsyje palaidoti Trakų sufraganas vyskupas Juozapas Kazimieras Kasakovskis (1738-1794) ir Juozapas Antanas Kosakovskis (1772-1842), buvęs LDK divizijos I brigados vėliavininkas, T. Kosciuškos

draugas, 1812 m. įstojęs į Napoleono Bonaparto armiją, tapęs jos generolu ir pirmuoju adjutantu, vėliau kartu su grafu Eustachijumi Tiškevičiumi kūręs Vilniaus senienų muziejų.

Senosiose miesto kapinėse palaidotas Jeronimas Ralys - gydytojas, vertėjas, žurnalistas, visuomenės veikėjas, lietuviškos spaudos skleidėjas. 1921 m. J. Ralys pirmasis į lietuvių kalbą išvertė Homero „Odiseją“, pusę „Iliados“.

Jonavos r. Šilų sen. Piliakalnių k. įkurta dramaturgo poeto Petro Vaičiūno sodyba-muziejus. Rašytojas į lietuvių kalbą išvertęs F. Šilerio, G. Hauptmano, H. Ibseno, O. Vaildo ir kt. autorių kūrinius, iškilo kaip dramaturgas, savo veikaluose gvildenęs aktualias tautines, socialines ir moralines problemas. Dramaturgas buvo Kauno valstybinio dramos teatro rekordininkas, parašęs daugiau kaip 20 veikalų, kas sezoną pateikdavęs po naują dramą.

Jonavos r. Smičkių kaime stovi paminklas lietuvių kultūros veikėjui, teisės daktarui, reformacijos idėjų skleidėjui Lietuvoje - Abraomui Kulviečiui, 1544 m. tapusiam Karaliaučiaus universiteto graikų bei hebrajų kalbų profesoriumi. Jis į lietuvių kalbą išvertė nemažai giesmių, daugiau nei 20 psalmių. Savo veikla A. Kulvietis sukūrė prielaidas pirmajai lietuviškai knygai (1547 m.) pasirodyti.

Po pažintinės kelionės su Jonavos kraštu, Jonavos viešojoje bibliotekoje įvyko susitikimas-diskusija su vietos poezijos klubo „Šaltinis“ nariais.

Per kūrybos skaitymus-vakaronę buvo paskelbti poezijos konkurso K. Širvinsko premijos rezultatai. Trečioji vieta atiteko Irenai Maumigienei (Varėnos r.). Jai buvo įteiktas III laipsnio diplomai. Antroji vieta buvo pripažinta Rasikaitei-Bratiškenei iš Nemenčinės (Vilniaus r.). Ji gavo II laipsnio diplomą. Konkurso laureatu tapo poetas Albinas Kuliešis (Ukmergė). Jam buvo įteiktas I laipsnio diplomai. Nugalėtojai buvo apjuosti garbės juostomis, gavo gėlių. Laureatui ir diplomantams buvo suteikta galimybė 3-ejus metus iš eilės savo kūrybą pristatyti Šv. Petro ir Povilo atlaidų išvakarėse organizuojamuose kasmetiniuose „Vaižganto skaitymuose“ Svėdasuose.

2007 m. žinomas poetas Vacys Reimeris, vertinimo komisijos narys, Rytų Lietuvos literatų susitikime Turgeliuose (Šalčininkų r.), pažymėjo, kad buvo labai sunku išrinkti geriausius, nes skiriamos tik trys premijos, o geros poezijos sukūrusių autorių yra žymiai daugiau.

Vykstant vakaronei literatai sveikino vieni kitus, skaitė kūrybą, dovanavo vieni kitiems savo išleistas knygas su autografais.

Susitikime skambėjo Šveicarijos bibliotekos klubo „Prie kavos“ moterų vokalio ansamblio dainos (vadovė Marytė Terebeizienė), Gitaromis skambino ir dainavo klubo „Šaltinis“ nariai: Gražina Žaglinskienė ir Erikas Vaikšnoras.

Vilniaus dienoraštis

(1915.XII. 26 – 1919.XI. 26)

Kun. Pranas BIELIAUSKAS

Tęsinys. Pradžia Nr. 23 2007

Šie žodžiai smarkiai paveikė publiką. Tiesiog įelektrino. Tuomet išėjo į sceną vienas jaunuolis ir perskaitė (Škirpa?) komunistų atsišaukimą į jaunuomenę, kviečiantį prisidėti prie komunistinio bruzdėjimo. Nuotaika pasidarė nepaprastai įtempta. Kažkas užgiedojo Lietuvos himną. Sustoję visi – partery ir balkonuose – traukė galingai, rodos, net sienos teatro plyš. Vieni verkė, kiti virė pykčiu Lietuvos priešams. Man atrodė, kad iš visos Lietuvos upeliais buvo suplaukę visų jos sūnų ir dukterų Tėvynės meilės jausmai ir troškimai jos Nepriklausomybės; ir susikaupė, susispietė šiame teatre taip, kad turėjo sprogti, o tas garsas ir Danguje turėjo būti išgirstas. Himną baigus giedoti, vėl kažkas užtraukė: „Jau slavai sukilo nuo Juodmarių krašto... Petys gi į petį, na, vyrai, kas gali, sustoję į darbą už mylimą šalį, prielkime Lietuvą mūsų...“.

O kadangi visa tai vyko be elektros šviesos, nes jos nebuvo, tik prie žvakučių – išpūdis buvo nepaprastas. Ar nebus tai paskutinis toks iškilmingas vakaras?

Gruodžio 27 d. Kalbama, kad lenkų legionistai ar net ištisi legionai ateis užimti Vilnių ir visą Lietuvą ir ginti ją nuo bolševikų. Vėliau paaiškės, ar Lietuva bus nepriklausoma, ar bus sujungta su Lenkija; priklausys nuo to, kaip „viršūnės“ susitars. Kiti dar kalba, kad Alytuje jau yra suorganizuota Lietuvos kariuomenė ir pati apgins Vilnių nuo priešu.

Didžiojoje prieglaudoje vaikų Eglėlė–vakarėlis. Vaidinama „Gėles“. Suvaidinta puikiai. Vakarėlis pavykęs. Daug eilių ir dainų. Dalyvavo vysk. J. Matulevičius, dr. J. Vaitkevičius, dr. M. Reinys, P. Kraujalis ir kt., iš viso apie 250. Vyko žaidimai..

Gruodžio 29 d. Vakare Katedroje laikytos pamaldos prašyti Dievo pagalbos ir ramybės šiems laikams. „O Salutaris“, „Šventas Dieve“, „Dievas mūsų gelbėtojas“. Pamokslas ir Švč. M. Marijos litanija Benedictio .

Gruodžio 30 diena. Sklinda gandai, kad bolševikai jau Bezdonyse. Vakar gauta iš Berlyno kun. Juozas Purickio telegrama, kad vokiečiai neatiduosią Vilniaus nei bolševikams, nei lenkams. A. Voldemaras, M. Yčas ir A. Smetona grįžta po poros dienų. Gavo iš Vokiečių šimtą milijonų markių paskolą ir ginklų.

Naktį miesto gatvėse girėti šaudant.

Gruodžio 31 diena. Susirinkome „Rūtos“ salėje, Šv. Jono g. 19, Naujų metų sutikti. Jaunimo, daugiausia ateitininkų, per šimtą žmonių. Eilės, dainos, dainos ir vėl eilės, šokiai, žaidimai – keitė vieni kitą. Po vienuoliktos sėdome prie stalo. Kadangi visi iš karto netilpome, tai pakaitomis. Užkandžiai, arbatėlė, na, ir vokiško silpnučio vyno keli buteliai. K. Bizauskas užšoko ant estrados,

pasveikino visus su Naujais 1919 metais. Audringai nuskambėjo „Valio!“ Tuo tarpu jau Šv. Jono gatvėje pasigirdo keletas šūvių, kurie vis artėjo mūsų link. Nekreipdmas į tai dėmesio (juk tai paprasti patrulių šaudymai) J. Karvelis, pakilęs į sceną, pradėjo vėl karštai kalbėti. Tik tuo momentu kaip perkūnas trenkė ties mūsų namu gatvėje. Plyšo ar sprogo rankinė granata. Sudrebėjo namai. Išbyrėjo mūsų salės langų stiklai. Visi iš išgąščio sustiro. Kun. Jonas Skruodys taip persigando, kad nušlijęs ant atamos visas drebėjo kartu su ja. Dabar baisu buvo ir skirstytis namo. Įsidrąsinęs pirmas 1 val. nuėjau kitomis gatvėmis namo.

Tai buvo vokiečio patrulio pokštas. Keli namai liko be langų, sienos skeveldrų apdraskytos, o vidury gatvės duobė.

1919-iejai

Sausio 1 diena. Diena praėjo ramiai. Vokiečių likučiai atsargiai traukiasi. Lenkų legionierių nemėgsta, lipančių vokiečiams ant užpenčių. Mat lenkai norėjo užgrobti vienukuritūr esančius vokiečių sandėlius. Pirmą nusipirko iš vokiečių daug šautuvų, dabar nori jų prievarta paimti. Pasitaikydavo, kad tokius vokiečiai įkyrius legionierius vietoj „pakepdavo“. Dieną jau matėsi gatvėse legionierių su šautuvais, einančių sargybą. Dvarininkai prajodavo po kelis gatvėmis.

Zitiečių draugijoje pasveikinu nares ir palinkėjau sulaukti geresnių laikų. Jos nusiminusios. Laukia iš manęs, paguodos. Jos sako: „Jau po Lietuvai. Lenkai užėmė Vilnių; vėl mus kankins“. Raminau, aiškinau, kad mūsų Taryba gyva. Ji padarys viską, ką tik galės.

Zitietė Stepanija Vičiulytė buvo sumaniai parengusi dialogą – Senieji ir Naujieji metai. Senieji Metai – sena bobutė, kuprota, stuksendama į grindis lazdele giriasi savo patirtimi ir ginčijasi su Naujaisiais metais – jauna mergaitė, kupina svajonių dėl geresnių ir laimingesnių būsimų metų. Šis dialogas šiek tiek pataisė ūpą.

Ateitininkai buvo beruošią šį vakarą vaidinimą teatre. Jau buvau pasiryžęs eiti, kai viena mergaitė pranešė, kad legionieriai pastatė sargybą prie teatro durų ir nieko neįleidžia. Nuėjau namo.

Gedimino kalne iškabinta Lietuvos Tautinė vėliava. Jos gražios spalvos puikiai atrodo. Pirmą kartą šiame bokšte ją pamatęs norėjau persižegnoti pats ir ją peržegnoti, kad Dievo Apvaizda ją čia saugotų ir išlaikytų.

Kadangi bolševikuojančių Darbininkų klubas buvo įsteigtas Varnų g. salėje ir jie ten rinkdavosi, tai legionieriai pasistengė tą salę apsupti ir norėjo juos ten esančius paimti. Susišaudymai tęsiasi.

Sausio 2 diena. Mieste girdėti šaudant. Jurgio prospektu neleidžiama žmonėms vaikščioti. Geležinkelio stotis dar vokiečių rankose. Lietuvių valdžia, kalbama, naudojasi vienu orlaiviu ir vienu motociklu. Paskelbtas įsakymas, kad galima vaikščioti nuo ryto 6 val. iki vakaro 6 val.

Sausio 3 diena. Geležinkelio stotis jau tuščia visiškai. Nė vieno traukinio. Pasivėlinę vokiečiai pėsti eina net į Lentvarį ir iš ten dar gali traukiniu važiuoti.

Lietuvių ūpas prasčiausias .

E. Vileišienė net dreba iš pykčio Tarybai, kad ji snaudė ir nesiruošė gintis.

Kokie mano šios dienos samprotavimai?

Aš tikiu, kad Lietuvos kariuomenė susidarys Lietuvos gilumoje ir stos į kovą su lenkais dėl Vilniaus. Atrodo, kad taikos konferencija mums palankiai išspręs Lietuvos klausimą. Lietuva turi susidaryti su Suvalkija ir Vilnija. Šiandien daugelis užsienyje mano, kad Lietuva ir Lenkija eina iš vien. Mūsų valdžia sugebės tą klaidą ištaisyti. Tik viena blogai, kad lietuviai yra susiskaldę. Kai kas

mano, kad geriau eiti su bolševikais. Jie neturi tiek simpatijų kitose valstybėse ir dėl to lietuviams būtų lengviau nuo jų atsiskirti negu nuo lenkų.

Gatvėse lenkai renka pinigus „na samoobronę“ . Daviau 4 markes.

Lietuvių krikščionių demokratų sąjunga perėmė iš vokiečių didelę dirbtuvę Subačiaus gatvėje. Šešių dienų darbo buhalterija parodė, kad dirbtuvė kasdien duoda 50 markių nuostolių. Darbininkų (ių) yra per 300 Nutarta sumažinti darbininkų ir tarnautojų, be to, paskirus skyrius uždaryti.

Ant Tarybos namų vėliava dar plėvesuoja.

Sausio 4 diena. Zitiečių skalbyklos vedėja skundžiasi, kad uždraudus vėlai vaikščioti, darbininkės nepadarą joms skirtos normos.

Dr. Vileišio prieglaudoje (Pranciškonų namuose prie dviklasės mokyklos) 11 val. Kalėdų Eglutė. Suvaidintas veikalėlis „Trys norai“, vienaveiksmė komedijėlė, eilės ir dainos. Įžiebta eglutė ir padalinta pyragaičių vaikučiams. Ir svečiai pavaišinti. Kun. J. Tumas trumpai pakalbėjo. Žaidimai.

3 val. „Rūtos“ salėje, Šv. Jono gatvėje, lietuvių mitingas. Jį pradėjo O. Mašiotienė . Pirmininkauti išrinkti Čiurlys ir pastorius J. Šepetys . Sekretoriauti kun. J. Tumas. Kun. Tumas pasakė gyvą kalbą, reikalavo visų lietuvių šiuo metu laikyti bendros nuostatos. Pasak jo, „Čia bolševikai veržiasi į Lietuvą, čia lenkai okupantai, kurių nuomone, Lietuvos nėra. Legionistų organizavimas, tai dvarininkų interesų gynimo reikalas. Bolševikų judėjimo idėja – žemės reforma, ji svarbi ir ji Lietuvoje įvyks. Lenkai norėdami apginti savo reikalus privalėjo įstoti į Valstybės Tarybą ir išvien su lietuviiais organizuotis. To jie nepadarė – jiems gėda“.

Po šios prkalbos pateikta darbų tvarka: 1. Informacija; 2. Taktika; 3. Rinkimai į Miesto valdybą; 4. Mokesčiai; 5. S. Mokšeckio skelbimai ; 6. Atstovybės organo klausimas. Iš karto priimta ši rezoliucija: „Mes pripažįstame Lietuvių valdžią ir tik jos klausome“. Biržiška pranešė, kad Lietuvos Valstybinė valdžia išsikėlė į Kauną, kad nebūtų atskirti nuo liaudies, kad galėtų organizuotis ir kad nekenėtų tiek pažeminimų iš okupantų. Kaip Lietuvos Valdžios įgaliotinis jis yra paruošęs protestą prieš lenkus.– S. Mokšekiui dėl Vilniaus okupavimo, dėl trukdymo išklijuoti mieste lietuvių atsišaukimą, dėl pašto ir telefonų stoties užgrobimo ir t.t. Taip pat praše susirinkimą sudaryti Tarybėlę, su kuria reikalui esant galėtų pasitarti. Pataria atgaivinti kultūrinės įstaigas – mokyklas, teatrą ir t.t. Kai kas jau eina iš salės. Kun. P. Dogelis siūlo pareikšti Lietuvos Valdžiai ir jos atstovybei pasitikėjimą. Visi tam pritarė. Tik štai vienas S. revoliucionierius pareiškė nesutikimą su tuo nutarimu. Šepečio ir kai kurių kitų veidų išraiška pasikeitė. Padėtis susidarė nerviška. Pasigirdo balsai: „bolševikai...“.

Kitas mažo ūgio vyriukas, gavęs balsą iš pirmininkaujančio, pasiūlo visiems atsistojimu pagerbti žuvusius Vilniuje sovietų darbininkų 5 žmones. Be jų pačių (2 as.) daugiau sovietų garbintojų nesusirado. Dalyvauja apie 300 žm.

Kadangi laikraščiai sustoję eję, o kiekvienas nori turėti tikresnių žinių, nutarta ryt redakcijų atstovams susirinkti Tarybos bute 11 val.

Dar nutarta padaryti mitingas per Tris Karalius 2 val. d[ienos]. 1° šilimos.

Sausio 5 diena. Pospieškoje legionistai šaudosi su bolševikais. Į vakarą susišaudymai sustiprėjo. Lenkai skleidžia žinią, kad jiems ateina pagalba iš Varšuvos... Žmonės kalba, kad žydai vežė per Žaliajį tiltą num[ir]ėlių į kapus. Legionistai padarę kratą jų vežime surado grabe kulkosvaidį ir šovinių. Tai buvo vežama miesto bolševikams. Katedroje iš sakyklos

paskelbiau per lietuvišką pamokslą, kad N. Sviete Drueto g. Nr. 8–6 atsidaro lietuviška pr. mokykla. Mūsų vėliava plevesuoja Gedimino kalne. Šilimos 2°. Maisto produktų kainos: 1 svaras sviesto 24 – markės, duonos 25–40 kap., pieno kvorta 3 m. (1,50 rub.), dešros 1 sv. 7 m., gerų lašinių 24 m., menkesnių 16–18 m., jautienos 6 m.

g) 9 val. 10 minučių Užupy staiga pasigirdo labai garsiai šaudant, kad net iš mano lango šviesa matėsi. Truko tik 1½ minutės. Tai bolševikai įžengė į Vilnių. Legionieriai nepasipriešino.

Sausio 6 diena. Trijų Karalių šventė. 8 val. eidamas Katedron sužinojau, kad Vilnių jau užėmė bolševikai. Mūsų trispalvė Gedimino kalne nusmukusi žemyn. Grįžtant man iš Katedros jau vėliavos visai nesimatė. Po kurio laiko buvo iškelta raudona bolševikų vėliava. Tokia pat buvo iškelta ir ant Tarybos namo. Ant namų sienų išlipinti pranešimai, kad sausio 5 d. 8 val. vakaro Raudonoji armija užėmė Vilniaus miestą ir dabar jau Sovietų valdžia. Pranešimas išspausdintas lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis. Legionierių niekur nematyti. Lenkų jaunimas, pirma apsikaisęs ereliais, dabar visus paslėpė. Mat paukščiai išskrido. Kur buvo legionierių lizdai, dabar ten daromos kratos.

„Rūtos“ salėje 2 val. lietuvių mitingas Pirmininkauja Stašinskis, sekretoriauja kun. J. Tumas. Šis kalba karštai apie lenkus okupantus – juos smerkia ir grasina banicija . „Į bolševikus, – sako jis,– žiūrėsime, ko jie čia atėjo: ar okupuoti, ar socialių reformų idėjas atnešė“. Priimtarezoliucija ir išrinkta delegacija eiti pas bolševikus, į kurią įėjo: P. Mašiotas, O. Mašiotienė, J. Tumas, Paulavičius, Linartas. Baigiantis mitingui ties salės namų langais jau grojo bolševikų orkestras.

Šių metų šešios dienos ir jau buvo trys valdžios. Kai kurie lietuviai sako, tegul bus bolševikų, tik ne lenkų.

Gatvėse daug pasirodė žydelių su šautuvais.

Praeitą naktį pavogtos Centro komiteto trys geriausios karvės, po 1000 rub. vertės.

Vakare jau daug buvo bolševikų kariuomenės. Nakvoti susikimšo į universiteto rūmus. Man einant Universiteto gatve teko girdėti, kaip kareiviai bardamiesi dėl vietos plūdo, keikė kits kitą jau keleri metai negirdėtai žodžiais. Dar tik viena diena kai jie čia, o jau gatvėse matyti rėpliojančių girtų kareivių. Nešvarūs.

Sausio 7 diena. Paliepta svarbesnių gatvių namų savininkams iškelti raudonas vėliavas.

Išlipintas ant namų sienų įsakymas krautuves laikyti atdaras, vaikščioti galima tik iki 9 val. vakaro Susikūrė Vilniaus revoliucinė taryba, taisyklės apie rekvizicijas ir kt.

Pasigėrę kareiviai gatvėse „rygon“ važiuoja.

Katedros aikštės keturiuose kampuose stato tribūnas prakalboms sakyti. Prie Katrynos buvusio paminklo pamatų vyrai kasa didelę duobę nužudytiems ar nusižudžiusiems Varnų salėje penkiems bolševikams. Čia ryt ketina iškilmingai laidoti.

Šv. Jono gatvėje „Rūtos“ salė jau užimta revoliucionierių, pačių kairiųjų. 7 val. vakaro turėjo įvykti jų susirinkimas. Nuėjo p. Pajėda pasižiūrėti, tačiau aktyviai dalyvauti negalėjo. Buvo apie 20 asmenų – vien žydai. Lietuvių tebuvo dvi mergaitės ir trys pusbernai.

Iš „Namų darbo“ parodos eksponatus jau išgabename, kas kur gali. Zitietės savo dirbinius Zitiečių draugijon.

Bolševikams užėmus Vilnių rusų popai nuėję pas juos apskundė Lietuvių komitetą, kad šis užėmė Trinapolį, Archierejaus rūmus. Prašė įsakyti Centro komitetui atiduoti popams raktus. Nusiunčiau darbininkes (Pliuščikaitę ir kt.) pas Rimšą (?) paaiškinti, kad šitie rūmai užimti senelių prieglaudai. Rimša pasakė, kad jei popai dar kišis į šį reikalą, bus areštuoti. Skubiai nuvežė visus senelius į Trinapolį.

Ką kalba Katedros diedai (tarnai) apie dabartinį valdžių pasikeitimą? Jie sako, kad legionieriai, tai dvarponių apkavilinti žmonės. Vieni juokai – su vaikais eiti prieš bolševikus. Ponai raiti nujojo, o prastą žmogų bolševikai paviję pagaus ir pakars. Vis ponams geriau.

Gedulas ir viltis

Dr. Zigmundas RAMANAUSKAS, Trakai

Vilties nepraradę Bijosko mokytojų instituto studentai – V. Klumbys, V. Juozapaitis (Lietuvos operos dainininko tėvas), Z. Ramanauskas, V. Žurauskas 1951 m.

Atkelta iš 1 p.

1. Teisti vidaus reikalų ministrą ir saugumo departamento direktorių už „kenkimą“ sovietų įguloms.

2. Įsileisti neribotą skaičių sovietų kariuomenės.

3. Sudaryti palankią Tarybų sąjungai vyriausybę.

Naktį iš 14 į 15 dieną vyriausybė posėdžiavo ir ...ultimatumas buvo priimtas. O jau 1940 m. liepos 7 d. A. Sniečkus patvirtina, „...priešvalstybinių partijų...vadovaujančio sąstato likvidacijos planą“. 1940 07 naktį iš 11 į 12 dieną pagal šį planą suimti 2000 žmonių. Už akių jie buvo nuteisti sunkiems darbams į šiaurę, į tolimuosius rytus.

Šis Lietuvos žmonių naikinimo planas brendė žymiai anksčiau. Dar 1939 m. spalio 10 d. Lietuvos delegacija buvo priimta Kremliuje ir pasirašė savitarpio pagalbos sutartį, ... o jau kitą dieną – spalio 11 buvo gauta NKVD instrukcija apie „priešsąjūdžio elemento“ likvidavimą. Likviduoti priešpartijinių partijų narius, policininkus, karininkus, valstybių departamentų tarnautojus, dvasininkus, svetimų valstybių piliečius ir net asmenis susirašinėjančius su užsienyje gyvenančiais.

Pagrindinis masinis suėmimas ir žmonių deportavimas į Rusiją buvo vykdomas 1941 m. birželio 14-18 dienomis. Tik per tas dienas išvežta 34260 įvairaus amžiaus vyrų, moterų, vaikų. Deportacijoms vadovauti buvo komandiruota speciali NKVD karininkų grupė iš Maskvos. Slaptai į Rygą atvyko ir Stalino asmeninis sekretorius Malenkovas, kuris įsakė, „...panaudoti šautuvus ir kulkas, jeigu pritrūks vagonų suimtiesiems parvežti“. Kokios buvo trėmimo sąlygos paaiškėjo vėliau:

„...kenčiame neapsakytai, trūksta vandens ir oro, bet didžiausias smūgis – mūsų šeimas suskaldė, nežinau, ar išlaikys širdis...“

„...Rašau iš perselekcijų ešelono. Gyvename blogesnėse sąlygose, negu gyvuliai: trūksta oro, trokštame, badaujame. Už ką? ...jei jau, mums, tūkstančiams suaugusių ir galėtų taikyti bausmę, tai už ką čia kenčia maži vaikai?“

Visa tai teko patirti ir mano tėvui, mano dviem broliams, ir man. Gyvenome tuomet Kaune. Ankstyvą birželio 14-osios rytą ginkluoti vyrai apsupo namą bei per pusę valandos liepė pasirengti kelionei... Mamos tuo metu namie nebuvo. Kaip stomatologė išvyko į Palangą, kurioje buvo organizuota vaikų stovykla. Žadėjo vėliau ir mus pasiukvies. Deja, tą vasarą jūros taip ir neteko pamatyti. Vietoje jos – gyvulinis vagonas, narai, moterų ašaros ir nesibaigiantys klausimai – kur mus veža, kodėl, už ką? Dar tikėjomės, kad mama liko Palangoje. Vėliau paaiškėjo – stalinistinė mašina veikė kruopščiai. Tą pačią dieną mamą surado Palangoje bei ištremė į šiaurę, aišku, visai kitu ešelonu ir į kitą vietą. Susitikome jau tik po Stalino mirties.

Maskva buvo pareikalavusi išgabenti 700 000 lietuvių... naujas deportacijų ban-

gas nutraukė karas. Karo pradžioje buvo suskubta masiškai naikinti kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose laikomus kalinius – Kretingoje, Rinių miškelyje, Sargėnuose, Pertraičiuose. Vien Smėlynėje prie Červenės rasta nužudytų 1114 lietuvių. Visa tai buvo tautinės rezistencijos priežastimi. Atsirado tūkstančiai didvyrių, kurie, skirtingai nuo vyriausybės vyrų, nekapituliuojo, su ginklu rankose priešinosi smurtui, Lietuvos naikinimui, o kartais ir žuvo nelygioje kovoje. Trėmimai tęsėsi ir po karo. Ypač masiniai ir žiaurūs jie buvo 1948 m. pavasarį.

Trėmimo sunkumai ir nežmoniško gyvenimo sąlygos dabar smulkiai aprašytos tremtinių prisiminimuose, knygose. Bet svarbiausia – nebuvo prarasta VILTIS. Taigi, viltis, kuri, kaip sakoma, miršta paskutinė. Pakeisti savo visuomeninių gyvenimo sąlygų žmonės negalėjo, bet vilties neprarado. Kartais tos viltys buvo nepagrįstos, vadinamos iliuzijomis.

Pirmiausiai pradėta laukti stebuklingų padėjėjų, gelbėtojų – juk valdžioje ne vien Gedvilas ir Sniečkus, yra gi Paleckis, Vanclova, Salomėja Nėris... Mums dar keliaujant ir prasidėjus karui tikėtasi, kad vokiečiai padės mūsų senai vyriausybei susigrąžinti mus namo. Vėliau, jau 1942 m. pr., paplito iliuzija, kad lietuviai bus vežami per Aliaską į Ameriką... ir pavasarį 1942 m. lietuviai buvo perkelti, tik ne į Ameriką, bet Jakutiją, už poliarinio rato, prie šiaurės vandenyno... O kiek iliuzijų sudužo tikint, kad po karo Amerika mums padės... Kiek tragedijų patyrė tie tremtiniai, kurie po karo ryžosi bėgti iš tremties į Lietuvą. Atseit pabėgsi ir viskas, kaip pasakoje, bus gerai. Paguodos ieškota maldoje, giesmėse, tikėjime, kad Dievas neapleis,... kad legali būti vykdoma tokia akiplėšiška neteisybė. Tai suteikė daug dvasinių jėgų, bet malda buvo išgirsta tik po Stalino mirties ir Chruščiovo pastangų 1956 m. likviduoti asmens kulto padarinius.

Bet išgyventi padėjo ne iliuzijos. Šimtmečiais mūsų protėviai puoselėjo bendražmogiškąsias vertybes – sveiką gyvenseną, darbštumą, siekimą tiesos, gėrio bei grožio pajutimą, dvasingumą. S. Šalkauskis teigė, kad dvasingumas siejamas su būtinumu pažadinti žmogaus sieloje tikėjimą, meilę ir viltį. Tos vertybės ir buvo išgyvenimo bei sugrįžimo į Lietuvą lemiamasis veiksnys.

Viltis mūsų nepalieka ir dabar. Viltis, kad atsiras partija, kuriai rūpės ne vien tik tai, kad jos nariai „nusipelno gyventi geriau“. Viltis, kad turėsime vyriausybę, kuriai nelygstamoji vertybė bus žmogus, bet ne Lietuvos įvaizdis šio pasaulio galingųjų akyse. Viltis, kad turėsime veiklų prezidentą, kuris ne tik medalius ir ordinus dalins, organizuos savo komandos prabangias išvykas į užsienį ir nuolat kartos, kad jam kelia susirūpinimą nusikaltimų bangos didėjimas, mokytojų streikai, korupcijos mąstai. Visa tai ir mums kelia susirūpinimą. Laukiame ne žodžių, laukiame veiksmų. Pagaliau viltis, kad užauginsime kartą, kuri nelauks malonių iš viršaus, sugebės rasti savo vietą Lietuvoje, netaps savanoriais XXI a. tremtiniais.

Vasaros saulėgrįžos šventė Kernavėje

Rasos (Rasa, Rasos šventė, Kupolės, Saulės, Krešės) - ilgiausios dienos ir trumpiausios nakties metas, senoji lietuvių vasaros saulėgrįžos šventė, vėliau sutapatinta su Švento Jono diena ir dažniausiai švenčiama naktį iš birželio 23 į 24-tąją dieną. Pagrindinis šventės tikslas - užtikrinti augalų augimą bei klestėjimą, apsaugoti derlių nuo dvasių, raganų, stichinių nelaimių. Svarbiais šventės elementais laikomi žolynai, vanduo, ugnis, apeigose neapsieinama be vainikų, laužų, naktinių burtų, kupoliavimo. Kupoliavimu vadinama Rasos šventės naktį žolių rinkimo apeiga, o žolės (mėlynai ir geltonai žydinti augmenija ramunės, jonažolės), pasižyminčios ypatingomis gydomosiomis galiomis, vadinamos kupolėmis.

Šiomis temomis kalbame su 7-ojo dešimtmečio Vilniaus Universiteto žygeive ramuviete, Rasos šventės Kernavėje viena iš pradininkių, dabartine Pavienių, Verkių ir regioninių parkų kultūrologe **Nijole Balčiūnienė**.

„1967 metai. Vilniaus Universitete vyksta didžiuliai studentų patriotiniai judėjimai, kuriasi Ramuva, žygeivių, kraštotyros judėjimas ir šio meto jauni žmonės subrandina mintis, kad reikėtų prikelti senovinę Rasos - trumpiausios nakties, ilgiausios dienos šventę. Tuo metu gamta pati gražiausia - žolynai klesti, bujoja, gamta pasižymi savo vešėjimu, žydėjimu. Tos tradicijos buvo pamirštos. Tarybiniais laikais ši šventė buvo vadinama Joninėmis ir krikščionybės laikais buvo sutapatinta su Šv. Jono krikštytojo gimimo diena, tačiau iš tikrųjų mūsų tautoje ši šventė yra žymiai senesnė. Taigi to meto studentus, jaunimą ir sukvietėme į Kernavę - į pačią gražiausią vietą ir pabandėme prisiminti, kokios tradicijos, papročiai buvo ilgiausią metų dieną, trumpiausią metų naktį. Tie papročiai buvo: vainikų pyrimas, būrimai iš žolynų, laužų deginimas ir šokinėjimas per juos, burtai, vainikų plukdymas. Taigi mes visa šita ir pradėjome daryti lygiai prieš 41-erius metus... Visas mūsų šventės scenarijus plėtojosi, tobulėjo (konsultavomės su profesore Šimkūnaite, N. Vėliumi) ir galima sakyti, kad mums pavyko prikelti pagrindinius šios šventės akcentus - saulės, vandens, ugnies ir žolynų gerbimą. Kiekvienas iš šių keturių akcentų yra labai svarbus ir šioje šventėje jis buvo labai gerbiamas ir be abejo atliktas. Taigi tai mes ir darėme: pirmiausiai - iš žolynų pynėmės vainikus, tada būrėme iš žolynų, prieš saulės patekėjimą leidome juos upe, pagerbėme vandenį - prieš patekant saulei išsimaudėme. Rasa turi stebuklingų, gydomųjų galių, tad jaunos mergaitės prausdavosi ryto rasa, kad veidas būtų skaistus, ligoniai voliodavosi rasoje, kad pasveiktų ir iš tikrųjų tai įvykdavo. Buvo šokinėjama ir per laužo ugnį. Yra aprašymų, kad prieš 400-500 m. senolį, kuris labai sirgo, dviese pertempė per laužą ir jis pasveiko - apsisalvė tiek fiziškai, tiek dvasiškai. Paparčio žiedo ieškojimas - mistinis šios nakties momentas, kadangi jis žydi tik akimirką. Bet jį randa... Reikia eiti labai toli į girią, kur nesigirdi nei šunų lojimo, nei gaidžių giedojimo, kur susikaupęs gali būti tik vienui vienas. Būtina pasitiesti baltą skepetaitę, šermukšnio lazda apsibraukti ratą ir kantriai, tyliai laukti... Reikia neišsigąsti ir žiedas tikrai nukris. Tuomet suprasi visų žmonių, paukščių, žuvų kalbą ir būsi laimingiausias. Nepaprastai daug yra šios nakties akcentų. Ypač jaunos mergaitės norėjo žinoti, kada jos ištėkės. Tam jos aplink šakotą kartį mesdavo savo pintus vainikus. Iš kelinto karto pavykdavo įmesti, vadinasi po tiek metų jos ištėkės.. Taip pat vainikus leisdavo vandeniu, dėdavo po pagalve, mesdavo pro langą. Tiek ir daugybė dar kitokių labai gražių burtų yra žinoma. Visos močiutės, vadinamos raganomis yra mūsų tautos žinojimas, atėjęs iš seniausių laikų. Raganos pridarydavo visokių burtų. Joninių metu vaistažolės pasiekia patį savo vešėjimą, klestėjimą ir jos yra pačios gyvybingiausios. Žolynus vaistams reikia rinkti tik iki tos nakties. Būtent šiais metais trumpiausia metų naktis nesutapo su Jono vardadieniu. Trumpiausia šių metų naktis buvo birželio 21d. 3 val. nakties, taigi trumpiausios šių metų nakties šventė Rasos arba Kupolinės

Prie ugnies

jau praėjo. Šiandien yra tik Jono vardadienis, ne prosenovinė šventė. Tačiau krikščioniškoji šventė - Joninės susimaišė su prosenovine Rasų, tad eiliniai žmonės neatskiria... O etnokultūros specialistai vis tik bando gaivinti žymiai senesnes tradicijas, nes Joninių tradicijų kaip ir nėra...

Gerbiama Nijole, kokius išpūdžius Jūs patiriate būdama Kernavėje?

Aš džiaugiuosi dėl to, kad Joninių ir Rasos šventė yra sujungta. Prieš 5-6 metus Rasos šventė buvo gretinama su kažkokiais festivaliais ir jų trankia muzika, kuri visiškai nedera šioje šventėje. Prieš penkerius metus, kuomet buvo akcentuojamas pirmosios Rasų šventės 35-erių metų jubiliejus, man teko „Vorutoje“ rašyti straipsnį ir bandyti pakeisti esančią situaciją. Visų pirma miesto sceną su trankiais garsiakalbiais ir mikrofonais perkelti toliau nuo piliakalnių erdvės. Tai pavyko ir aš džiaugiuosi, kad Širvintų rajono kultūros skyrius atsižvelgė į šį Rasos šventės pradininkų pageidavimą, tad šiandieną matome, kad pagrindinė šventės scena stovi miestelio viduryje. Joje gali vykti ir kitos šventės bei festivaliai. Tačiau prosenovinės šventės dvasia bus nepažeista. Piliakalniuose stovi gražūs vartai, pro kuriuos mes praeisim, šakota kartis, papuošta žolynais, pro kurią mėtysim vainikus, taip pat aukuras, prie kurio mes susikaupę aukosim seniesiems dievams, leisime vainikus. Manau, kad šiuo metu yra rastas geras kompromisinis sprendimas“.

Tarp daugelio šventėje dalyvaujančių kolektyvų, sutikome ir **Trakų ansamblį „Radasta“**. **Pakalbinome jo vadovę Maritę Morkūnienę**. Ji su malonumu ir nostalgija prisiminė praėjusias Joninių šventes ir savo kolektyvo atstovavimą jose.

„Man rodos, mes jau šeštus metus per Jonines pasirodome Kernavėje. Dar buvome Nidoje, o pati pradžia - Tamašavoj. Tai kaimas prie Aukštadvario, kur dabar įsikūrusi Pedagoginio Universiteto studentų praktikumo bazė. Vėliau - Rėkalnyje, Gilušio sode“.

Ką manote apie senąsias Joninių tradicijas, ar jos puoselėjamos?

Manau taip. Tradicijos yra labai giles ir senos. Labai svarbu jas išsaugoti: pro vartelius eiti, nusiprausti rasoje, saulę palydėti, rymoti prie aukuro, pagoniškai garbinant žolynus ir ugnį, plukdyti vainikėlius, galiausiai sulaukiant saulėtekio. Mes nebesulaukiame... Apie 3 ryto jau traukiame į namus“.

Šįmet Joninių apeigos pasibaigė apie 5 valandą ryto, kuomet prausiantis rasa buvo pagerbta tekanti saulė. Prieš tai piliakalniuose degant laužams, Neries upe plukdant vainikus, šokant ir dainuojant stebuklingai sušvinta Kernavės kultūrinis rezervatas: kiekvienamet stengiantis atgaivinti ir puoselėti tas pačias baltų kultūros tradicijas kiekvienąkart vis stipriau suvirpa širdis ir rankoje spaudžiant margaspalvį vainiką svajose užsimezga naujas troškimas...

*Justina ORLOVSKYTĖ
Erikos Minkevičienės nuotr.*

Lietuvos švietimo istorija

Istojusieji degė noru mokytis

Julius NORKEVIČIUS, Vilnius*Tęsinys. Pradžia Nr. 8*

Pamėgo fotografiją ir augina gėles. Česlovas Kantauskas, Bronislovas Pocius – tarpukario skirtingų laidų absolventai. Baigę seminariją, mokytojavo, direktoriavo, vadovavo rajono švietimo skyriaus metodiniam kabinetui. Abu studijavo istoriją, buvo gerbiama savame krašte, žinomi mūsų krašte pedagogai. Abu juos domino kraštotyra. Č. Kantauskas sukaupę medžiagą apibendrino išsamioje monografijoje „Radviliškis“. Neseniai iš spaudos išėjo B. Pocius „Plungė amžių sandūroje“. Panašia tema pastarasis pedagogas parengė ir studijų baigiamąjį darbą.

Augdama pas senelius, Justina Alminaitė-Baltuonienė nuo mažumės dainavo, giedojo, nes turėjo skambų balsą. Ir, ko gero, mintyse, o gal ir garsiai eiliavo. Ilgas ir sudėtingas buvo jos kelias iki mokytojo diplomo. Teko piemenauti, mokytis Plinkšių žemės ūkio mokykloje, dirbti banke sąskaitininke, kad tik galėtų mokytis muzikos bei svajojo tapti pedagoge. Nuo 1946 m. mergina tapo uoliausia seminarijos mokine. 1949 m. įsidarbino Keguose ir subūrė mokinių šokių būrelį, su tėvais bei vietos jaunimu suvaidino Žemaitės „Marčią“, „Petrą Kurmeli“, būrė dainininkus ir pati solo ir duetu dainavo liaudies dainas, romansus. Sukūrus šeimą, vėl grįžo į Telšius ir įgijo pedagogės diplomą. Taip susiklostė gyvenimas, kad pagal paskyrimą ji negalėjo išvažiuoti į Salantų vidurinę mokyklą. Tada įsidarbino Telšių rajono laikraščio redakcijoje. Čia atsivėrė platūs kūrybos horizontai. Įsiliejo į „Masčio“ dainų ir šokių ansamblį, parašė ne vieną scenarijų jo koncertui, liaudies teatrui parengė žemaitišką „Marčios“ tekstą, kūrė teminių vakarų scenarijus. Ir rašė apybraižas apie menininkus bei Žemaitijai nusipelnčius žmones. Dažnai mintys, jausmai išsiliedavo eilėmis, kurias vertino, laukė laikraščio skaitytojai. Visa galva pasinėrė ir į visuomeninę veiklą – ilgus metus vadovavo rajono moterų tarybai, „Vienminčių“ klubui. Liko laiko ir mėgstamiems užsiėmimams – skaitymui, žvejybai, kelionėms, pačiai vairuojant automobilį, po gimtinę bei Lietuvą (26; 5).

S. Anglickio charizmatiškas mokytojo ir kūrėjo gyvenimas

Tačiau bene ryškiausių brydę literatūriniuose arimuose paliko pirmosios (1926 m.) laidos absolventas Stasys Anglickis. Jis, nuėjus pakviesti į Seminarijos septyniasdešimtmečio vakaronę, prisiminė, kad daugelis jau buvo keletą metų mokytojavę ir į mokyklą įstojo, norėdami pagilinti žinias ir įgyti diplomą. Jo kurse mokėsi aštuonios merginos ir aštuoni vaikinai; jie save vadino „oktava“. „Tokių pavadinimų ėmiau rašyti ir poema, – nuklydo į prisiminimus Stasys Anglickis. – Rašiau ir lyrinius eilėraščius verlibru, kuriuos gerokai pataisęs išdrįsau visuomenei parodyti tik 1992 m. eilėraščių knygoje „Kareivėli mėlynasis“, skyriuje „Saulėtekio Alfa““ (23; 3). Šis seminaristas poezijai pašventė visą savo gyvenimą, bet neatsisakė ir pedagoginio darbo.

S. Anglickis gimė 1905 m. gruodžio 9 d. gausioje Bernotavo kaimo (Plungės raj.) ūkininko šeimoje. Apie vaikystę, paauglystę, jaunystės metus labai vaizdžiai pasakoja autobiografiniame romane „Čiupikai“. Persikėlus gyventi arčiau Telšių, mokėsi šio miesto „Saulės“ gimnazijoje, bet dėl konflikto su kapelionu perėjo į Mokytojų seminariją. Baigęs ją, buvo paskirtas į Kunigiškių pradinę mokyklą, žvejų kaimelyje prie jūros. Apisilankęs būsimoje darbovietėje, paskyrimo atsisakė ir išvyko studijuoti į Kauno Vytauto Didžiojo universitetą. Jis yra prisipažinęs, kad toje varganoje mokyklėlėje dar ryškiau pajuto, kad jo pašaukimas yra literatūrinė kūryba. Universitete pasirinko vokiečių literatūros studijas ir kaip papildomas – lietuvių

literatūrą ir pedagogiką. Baigiamajame darbe nagrinėjo Mefistofelio rolę „Fausto“ padavime bei J. Gėtės „Fauste“.

Studijuodamas S. Anglickis aktyviai dalyvavo Kauno literatūriniame gyvenime, spausdino eilėraščius įvairiuose žurnaluose, laikraščiuose. Šios veiklos neatsisakė ir dirbdamas Šiaulių berniukų gimnazijoje. Sėkmingai išlaikęs atitinkamus egzaminus, įgijo teisę mokytis vokiečių, lietuvių kalbą ir literatūrą, filosofijos propedeutiką. Jis buvo stropus, pareiagingas ir reiklus mokytojas. Buvęs jo mokinys prisiminimų knygoje pasakoja apie suolo draugą, kuris pirmame trimestre iš vokiečių kalbos gavo dvejetą. „Vincė suprato pavojų. Kitą trimestrą ėmė atkakliai mokytis vokiečių kalbos. Buvo ir trejetų, bet dvejetai nugalėjo. Antrame trimestre iš vokiečių kalbos vėl - du. Paskutinis trečias trimestras. Vincė dar tikėjosi išsitaistyti. Gulte užgulė vokiečių kalbą. Ką nedarė mokytojas Anglickis, trečiąjame trimestre turėjo išvesti trejetą“ (27; 131). Žodžiu, „kirvis“, bet didelis reiklumas slepia ir mokytojo nuoširdumą, užuojautą mokiniui. Štai vyksta baigiamasis, abiturės vokiečių kalbos egzaminas. „Sėdi Gustė, rašo. Sunku. Kažkas išeina, bet žodžių trūksta. Renka juos... Klasės draugas atsiuncia „špagalką“. Ar tai išsigelbėjimas? Kažkokia viltis yra. Priena mokytojas Anglickis: „Atiduok“. Atsistojo Gustė, atiduoda špagalką, veidas užkaista. „Išvays dabar... liksiu antriems metams“, – mąsto. „Sėsk. Rašyk toliau“, – sako mokytojas. Ką rašyti po tokio smūgio? Po dienos kitos to paties dalyko egzaminas žodžiu. „Ištraukė Gustė bilietą. Atsisėdo ruoštis. Viskas aišku. Apgalvojo atsakymus. Pats suprato: atsakė gerai. Širdy apsidžiaugė. Nusišypsojo mokytojas Anglickis: – Gerai išlaikėi. Kaip tu čia išmokai? – Išmokau. Sėdėjau nuo saulės iki saulės, – pasakė ir linksmas išėjo iš klasės“ (27; 132).

Vokiečių okupacijos ir pokario metais S. Anglickis mokytojavo Tauragėje, Vilniuje, Kuršėnuose; jam buvo patikėtos direktoriaus pavaduotojo pareigos. Yra parengęs vokiečių kalbos vadovėlį aukštesniosioms gimnazijos klasėms. Kartą prasitarė, kad pedagoginiam darbui yra skyręs trisdešimt trejus metus. Kuršėniškius vaikus mokė lietuvių, vokiečių kalbų, istorijos. Parašydavo ir vieną kitą metodikos straipsnį, pasidalydavo pedagogine patirtimi. Daugelis iš jų išspausdinti pedagoginėje spaudoje. Padėdavo ir Šiaulių pedagoginio instituto studentams, kurie atvažiuodavo į Kuršėnus atlikti pedagoginės praktikos. S. Anglickis stebėdavo jų pamokas, rašydavo charakteristikas, vertindavo praktikos metu atliktus darbus ir vadovaudavo lituanistams, atliekantiems praktiką (28; 38).

Buvę mokiniai mokytoją S. Anglickį prisimena, kaip kuklų, itin paprastą, tačiau dvasingą žmogų. Niekada nežiūrėjusį į mokinius iš aukšto. Dažnai apsilankantį ir tose klasėse, kurioje jokio dalyko nedėstė: jam rūpėjo, ar gerai iškūrentos krosnys, ar nėra smalkių kvapo. Dalyvaudavo visuose mokyklos renginiuose, įvairiuose susirinkimuose mieste, skaitydavo paskaitas ir įdomiai pasakodavo apie pasaulinės klasikos rašytojų kūrybą bei mintinai deklamuodavo jų kūrinius.

Mokytojas reikalavo būtinai perskaityti tuos kūrinius, kurie nurodyti programoje. Ir mokiniai, ir mokytojai jį gerbė kaip gerą literatūros ir kalbos žinovą, tikrą eruditą. S. Anglickis subtiliai mokė mylėti savo kraštą ir savo tautą. Vyresnieji mokiniai nesistebėjo, kodėl jis nepaliko Lietuvos atūžus karo audroms, nors jo kartos daug bendramokslių inteligentų išvyko į užjūrį. Meilė savo kraštui buvo tokia didelė, kad pasielgti kitaip jis negalėjo.

Apskritai S. Anglickis buvo griežtas ir reiklus žmogus. Mokiniai šiek tiek jo prisibijojo, bet gerbė. Nors kartais ir „Stasiuku-Kirvuku“ pavadindavo. Matyt, būdavo už ką... Išsirinks jis vieną „auką“ atsakinėti – ir tardo ilgiausiai, kol išsiaiškina, ką tu žinai ir ko nemoki. Niekaip neišsisuksi. Per pamoką tik vieną du paklausinėdavo. Todėl mokiniams retai tekdavo atsakinėti. Bet kai gaudavo pažymį, žinojo, jog jį teisėtai ir sąžiningai uždirbo. Už niekus S. Anglickis pažymių nerašydavo.

Duktė Jolanta prisimena, kad tėvas namie vaikams dažnai dainuodavo liaudies dainas, deklamuodavo poeziją, pasakodavo apie pažįstamus rašytojus; kaip vakarėlį šešok su Salomėja Nėrimi, kokie įdomūs buvo jo profesoriai V. Krėvė, V. Mykolaitis-Putinas... Kolegos mokytojai geraširdiškai juokaudami S. Anglickį vadindavo „vaikščiojančia enciklopedija“. Tėvas su mokiniais dvičiaus išvažinėjo visą Lietuvą. Jei ne pedagoginis darbas, jo literatūrinis palikimas būtų daug didesnis (28; 36–68).

Ko gero, duktė teisi. Be to, ne vienas iš S. Anglickio mokinių yra sakęs, jog nežinojo, kad mokytojas rašo eilėraščius. Jis neskaitydavo savo kūrybos per pamokas, nesigirdavo išleides knygą ar išspausdinęs kūrinių kuriame nors žurnale ar laikraštyje. Daugelis mokinių tik daug vėliau sužinodavo, kad juos mokė poetas. Tarp jų ir skulptorius Antanas Milkintas, kuris prisipažino, kad jam „visam amžiui įsiminė vokiečių kalbos mokytojas Stasys Anglickis, kurio poezijos knyguotės, kai tik valdžia jas leido spausdinti, pirkdavo ir skaitydavo“ (29; 18).

Tai atskleidžia dar vieną S. Anglickio charakterio bruožą-pomėgį nesigarsinti, sugebėjimą slėpti tai, kas nebūtina žinoti kitiems, uždarumą, susikaupimą savyje derinti su nuoširdžiu bendravimu. Nors mokiniams nebuvo jokia paslaptis, kad jis globojo mokyklos ir rajono literatų būrelius. Ne vienas jautė, o gal ir savimeilę paglostė, kai vokiečių kalbos mokytojas pastebėjęs „šiokių tokių mano literatūrinių gabumų ir pasiūlė dalyvauti literatų būrelyje. Manydamas, kad aš varžausi, mane drąsino, juokaudamas, jog kūrybos lygis ne taip esąs svarbus - svarbu, kas skaitys“ (30; 51). Šitaip pasielgti ir taip taikliai, grakščiai pasakyti gali tik kūrybos žmogus.

Kuršėnų periodas S. Anglickiui buvo ganėtinai sunkus ir sudėtingas. Darbų daug, jausmų, minčių antplūdis nemažesnis; jis išsilieja eilėmis. Bet jas reikia slėpti giliai stalčiuje, kai Rašytojų sąjungos vadovai reikalauja kūrybos, kuri liaupsintų tarybų valdžią, į aukštybes keltų jų didžiuosius vadus. Šitaip rašyti S. Anglickis nemoka, jis negali laužyti savo principų ir nusižengti įsitikinimams, moralei. Už tai sulaukia priekaištų, yra baramas, svarstomas įvairiuose posėdžiuose, susirinkimuose. Sulaukia net viešos kritikos. Jis teisinasi, kad „yra labai apkrautas darbais: mokykloje nuo 8 val. ryto iki 19 val. vakaro, dviem pamainom, iš viso 12 val. Jam reikia ne tik mokyti vaikus, bet ir vadovauti kitų mokytojų darbui. Be to, dar posėdžiai, lektorių grupės, agitkolektyvo darbas. Todėl kūrybai laiko beveik nelieka. Bet jis rašo ir tarybinio turinio kūrinių, siuntė ir „Literatūrai ir menui“, ir „Žvaigždutei““. Bet tai nė motais kūrėjų sąjungai: 1950 m. S. Anglickis pašalinamas iš Rašytojų sąjungos, kurios nariu buvo nuo 1933 m. (31).

Tai buvo didelis smūgis mokytojui-kūrėjui. Bet jis nenuleido rankų – rašė eiles sau. Ir tik po penkiolikos metų tylos S. Anglickis prabilo eilėraščių knyga „Po atviru dangumi“. Greitai skaitytojai sulaukia „Metūgės linksta į saulę“, „Karklai žydi“, „Suvirpa žemės pilnatis“. Palankiai jas sutinka ir skaitytojai, ir kritikai. Šiltų žodžių negaili poetas Vacys Reimeris: „Lietuvių poezi-

jos panoramoje Stasio Anglickio kūryba yra savotiškas tiltas, jungiantis prieškario mūsų poezijos pasaulį su šių dienų jos išklotine. Jis liko ištikimas savo ištakoms, savo nuostatoms, pačiam sau“ (28; 54). Ir bene vienintelis yra rašęs savo gimtąja tarme. Tai pastebi jo buvęs mokinys Gustavas Gontis, primindamas, kad iki karo išleistoje „Lietuvių literatūros antologijoje“ išspausdintas ir S. Anglickis žemaitiškai parašytas eilėraštis „Trobalė prie opės“ (27; 372).

Kai kalbėjomes paskutiniaus S. Anglickio gyvenimo metais, jis neslėpė, kad Telšių mokytojų seminariją prisimena su dėkingumu ir pagarpa. „Ji man daug padėjo. Be to, aš puikiai suprantu, kiek daug mūsų kraštui nusipelnė švietimo darbuotojai, kurie ją baigė“ (23; 3).

Jis ne vienintelis taip gražiai atsiliepiantis apie šią mokyklą. Kurį laiką čia mokytojaves prof. Leonas Jovaiša prisipažįsta, kad Telšiai „jo jaunystės miestas, išugdė Lietuvai nemažai pedagogų, kartu liūdžiu, kad žemaičiai neturi savo mokytojų seminarijos, bet kartu turiu vilties, kad žemaičių sostinės vadovai pasirūpins įkurti kolegiją, kurioje būtų rengiami žemaičių dvasinę kultūrą mylintys pradinii klasių mokytojai“ (23; 2). Tiesa, jau keleri metai pedagoginio profilio mokykla veikia Telšiuose, bet ji ruošia labai siauros srities specialistus, galinčius dirbti ne tik mokykloje.

Gyvenimas parodė, kad Telšiuose parengti mokytojai myli, vertina žemaičių kultūrą, bet ir stengiasi kasdien kaupti žinias, mokytis, nuolatos tobulėti pasirinktoje profesijoje. Apie tai liudija ir vienos laidos statistiniai duomenys. 22 absolventai 1952 m. gavo pradinii klasių mokytojo diplomą. Šiandien apie 70 proc. iš jų yra įgiję aukštąjį pedagoginį išsilavinimą, do baigė mokytojų institutus. Beveik pusė apdovanoti švietimo pirmūno ženkleliu, vienas – nusipelnęs mokytojas, vienas apdovanotas ordinu. Ir nėra nė vieno, kuris per darbo metus nebūtų garbės, padėkos raštais ar piniginėmis premijomis paskatintas.

Panašūs skaičiai apibūdina ir kitų pokario metų laidų absolventų kasdienos veiklą. Ir apie daugelį galima išsamiau papasakoti. Beveik visi seminaristai yra verti jo darbo veiklos aptarimo, sukaupto pedagoginio patyrimo apibendrinimo. Deja, papasakojau tik apie ryškesnius, labiausiai išsiskyrusius savo kasdiene veikla, man į atmintį labiausiai įkritusius seminaristus – absolventus.

Šaltiniai

1. Telšių mokytojų seminarijos byla, LCVA F391, a.3, b 1921 m.
2. Telšių mokytojų seminarijos byla, 1928 m., LCVA F391, a.3, b 1928 m.
3. Telšių mokytojų seminarija, 1924 m., LCVA F391, a.3, b 1924 m.
4. Telšių mokytojų seminarija, 1926 m., LCVA F391 a.3, b 1926 m.
5. Telšių mokytojų seminarijos piniginių byla, 1923 m., LCVA F391, a.3, b 1923.
6. Mokytojų seminarijų programų projektai, LCVA F391, a.3, b 31.
7. Mokyklų lankymo ataskaitos, LCVA F391, a.3, b 1367.
8. Telšių mokytojų seminarijos byla 1923 m., byla LCVA F391, a.3, b. 1922.
9. Telšių apskr. 1939-1940 m. m. mokyklų lankymo apyskaita. LCVA F391, a.3, b. 1753.
10. Telšių apskr. I rajono pradžios mokyklų lankymas, LCVA, F391 a.3.
11. Respublikos Prezidento aktai F391, a6.b.46.
12. Telšių apskr. I raj. mokyklų lankymo byla, LCVA F391, a. 3 b. 1471, 2003
13. Dolora Kazragytė „Gyvenimas prieš gyvenimą“ - V., Baltos lankos, 1994.
14. Adolfas Strakšys „Ėjimas į šviesą“. „Laisvas laikraštis“. Nr. 14, 2006 07 13 - 27.
15. Tarybų Lietuvos enciklopedija, V, t. 3, 1987.
16. Lietuvių literatūros enciklopedija, V, 2001.
17. Vitas Areška. Kumelė vardu Emilija, V., 2007.12.05.
18. Zenonas Pilkauskas. Silvestras Valiūnas – garsiosios „Birutės“ autorius. „Opozicija“ Nr. 37-38, 2006-11-11.
19. Pedagogikos mokslinio tyrimo institutas (25-erių mokslinio darbų metų apžvalga). Vilnius –PMTS-1983.
20. Visuotinė lietuvių enciklopedija V t., Vilnius, 2006 m.
21. Tarybų Lietuvos enciklopedija, III t., Vilnius, 1987 m.
22. Kas yra kas. Švietimas ir studijos, Vilnius, 2006.
23. Kalvotoji Žemaitija Nr. 76, 1992 m. spalio 3 d.
24. Nebijok atsigerti iš stimos pėdos. Poezijos rinkinys. Telšiai, 1996 m.
25. Tikrove virtęs sapnas. Kalvotoji Žemaitija Nr. 65, 2005 m.
26. Justinos gyvenimo universitetai. Kalvotoji Žemaitija Nr. 24, 2007 m. gruodis 5 d.
27. Gustavas Gontis. Sugriautos tvirtovės. Marijampolė, 2000.
28. Vytautas Kirkutis. Pasaulin žveiges akimis Ventos. „Zuvėdra“, 2005.
29. Adolfas Strakšys. Gimęs kaime, kurio nėra. Laisvas laikraštis Nr. 15, 2006 m. liepa.
30. Romualda Dobranskienė. Namų tiesos. Šilutė, 2006.
31. Rašytojai pokario metais. Dokumentų rinkinys. „Vaga“, 1991 m.
32. J. Semaskaitė. Majoras Liepa. Kaunas, 2003.

Sajūdžio ir kelio į Nepriklausomybę chronologija

• 1978 m. įsteigta Lietuvos laisvės lyga (LLL), kovojusi už žmogaus teises ir Lietuvos nepriklausomybę;

• 1986 m. balandžio mėn. įvyko avarija Černobylio AE;

• 1987 m. sausio mėn. SSKP CK plenumė M. Gorbačiovas paskelbė pertvarkos politikos pradžią, prasidėjo viešumo, kooperatyvų ir kitų liberalesnių reformų metas;

• 1987-1988 m. Lietuvos būrėsi intelektualų grupelės, diskutavusios ekologijos, istorijos, kultūros klausimais; spaudoje – laikraštyje „Gimtas kraštas“, „Kultūros barai“ spausdinamos šių diskusijų apžvalgos;

• 1987 m. vasarą surengiamas Roko maršas per Lietuvą;

• 1987 m. rugpjūčio 23 d. prie A. Mickevičiaus paminklo Vilniuje įvyko LLL organizuotas mitingas, kuriame buvo pasmerktas Molotovo – Ribentropo paktas, mitinge dalyvavo apie 1 tūkst. žmonių;

• 1987 m. lapkričio mėn. mirė LKP CK pirmasis sekretorius Petras Griškevičius, jo vieton paskirtas Rimgaudas Songaila;

• 1988 m. vasario 16 d. sovietų valdžia ir LKP surengė propagandinę ir administracinę akciją prieš Nepriklausomybės 70-mečio šventimą;

• 1988 m. balandžio 13 d. Estijoje įkurtas Liaudies frontas;

• 1988 m. balandžio 20 d. Dailininkų sąjungoje vykusioje diskusijoje Arvydas Juozaitis skaitė pranešimą, kuriame ragino pradėti siekti Lietuvos suvereniteto;

• 1988 m. gegužės 27 d. į Vilnių atvyko Estijos liaudies fronto atstovai, kurie ragino įkurti panašią organizaciją Lietuvoje;

• 1988 m. gegužės 29 d. Vatikanas paskyrė Vincentą Sladkevičių kardinolu;

• 1988 m. birželio 2 d. Mokslininkų rūmuose įvyko diskusija „Ar įveiksime biurokratizmą?“, diskusijos metu kilo iniciatyva įkurti Sąjūdį, tačiau klausimas, norint labiau pasirengti, atidėtas;

• 1988 m. birželio 3 d. Mokslų akademijoje susirinko apie tūkstantis žmonių, diskusija buvo chaotiška – salėje aidėjo šūksniai, švilpimas, dalis žmonių bandė išvengti organizacijos įkūrimo, tačiau vis dėl to buvo išrinkta 35 žmonių iniciatyvinė Lietuvos persitvarkymo Sąjūdžio grupė. Susirinkime nebuvo patvirtinta nei organizacijos programa, nei nuostatai;

• 1988 m. birželio 13 d. Iniciatyvinė grupė pristatė veiklos programą, ėmė leisti nelegalų leidinį „Sąjūdžio žinios“;

• 1988 m. birželio 21 d. Sąjūdis surengė pirmą mitingą prie Aukščiausios Tarybos (AT), jame dalyvavo 500 žmonių;

• 1988 m. birželio 24 d. Katedros aikštėje surengtos SSKP partinės konferencijos delegatų palydėtuvės, susirinko pilna aikštė žmonių, pirmą kartą plevėsavo Trispalvės, sugie-

dota Tautinė giesmė, o A. Brazauskui įteikti Sąjūdžio reikalavimui SSKP delegatams;

• 1988 m. liepos 9 d. Vingio parke surengtos „delegatų sutiktuvės“ – mitinge dalyvavo daugiau kaip 100 tūkst. žmonių, jame A. Brazauskas pažadėjo sustabdyti Ignalinos AE statybą bei legalizuoti Trispalvę;

• 1988 m. liepos 20 d. Sąjūdis pradėjo dviračių žygį bei „Roko maršą“ po Lietuvą, kartu steigėsi iniciatyvinės grupės regionuose;

• 1988 m. rugpjūčio 11 d. į Vilnių atvyko įtakingiausias „perestroikos“ šalininkas ir M. Gorbačiovo sąjungininkas Aleksandras Jakovlevas, kuris Vilniuje prakalbo apie Lietuvos suverenų statusą;

• 1988 m. rugpjūčio 18 d. LTSR AT įteisino lietuvių kalbą kaip valstybinę bei legalizavo Vyti, Gedimino stulpus, Trispalvę bei Tautinę giesmę;

• 1988 m. rugpjūčio 23 d. Sąjūdis surengė mitingą Vingio parke, kuriame buvo paminėtas Molotovo-Ribbentropo paktas, paraleliai Katedros aikštėje LLL surengė bado akciją;

• 1988 m. rugsėjo 3 d. įvyko ekologinė akcija „Apkabinkime Baltiją“, joje dalyvavo apie 100 tūkst. lietuvių;

• 1988 m. rugsėjo 17 d. 20 tūkst. žmonių apjuosė Ignalinos AE, taip buvo siekiama sustabdyti 3-ojo bloko statybą;

• 1988 m. rugsėjo 28 d. LLL surengė LKP nesankcionuotą mitingą Katedros aikštėje, jį išvaikė sovietiniai milicininkai ir vidaus kariuomenės daliniai („Bananų balius“), Sąjūdis nuo šio mitingo norėjo atsiriboti;

• 1988 m. rugsėjo 29 d. Sąjūdžio vadovai stengėsi išlaisvinti išvakarėse suimtus LLL aktyvistus, taip pat pirmą kartą dalyvavo mitinge kartu su LLL vadovais;

• 1988 m. spalio 7 d. Gedimino bokšte iškelta Trispalvė, A. Juozaitis Katedros aikštėje vykusiam mitingę pirmą kartą viešai paragino siekti laisvės ir nepriklausomybės;

• 1988 m. spalio 20 d. LKP CK plenumė pirmuoju LKP sekretoriumi su Maskvos palaikymu ir Sąjūdžio pritarimu paskirtas A. Brazauskas;

• 1988 m. spalio 22-23 d. įvyko steigiamasis Sąjūdžio suvažiavimas, 180 tūkst. judėjimo narių atstovavo 1127 delegatai. Suvažiavime Nepriklausomybės klausimas nekeltas – Sąjūdis rėmė „Lietuvos suverenumą TSRS tautų šeimoje“. Suvažiavimo metu LKP vadovai paskelbė apie Katedros gražinimą tikintiesiems – prasidėjo Sąjūdžio ir LKP „medaus mėnuo“;

• 1988 m. lapkričio 4 d. Vilniuje įsteigtas „Socialistinis judėjimas už persitvarkymą Lietuvoje Jedinstvo“;

• 1988 m. lapkričio 16 d. Estija priėmė suvereniteto deklaraciją, Lietuvos TSR AT, nepaisant pažadų estams, analogiško dokumento bei Sąjūdžio siūlytos naujos LTSR

Konstitucijos nepatvirtino, Sąjūdis surinko 1,8 mln. parašų prieš SSSR konstitucijos projektą, prasidėjo apie mėnesį trukusi Sąjūdžio konfrontacija su LKP;

• 1988 m. lapkričio 25 d. Sąjūdžio taryba pirmininku išrinko V. Landsbergį, sutarta, kad po 6 mėn. pirmininku taps R. Ozolas;

• 1989 m. sausio mėn. rinkimų į SSSR liaudies deputatus kampanijos metu Sąjūdis deklaravo siekį Nepriklausomybės;

• 1989 m. vasario 16 d. pirmą kartą oficialiai minėta Nepriklausomybės diena, Kaune atidengtas Laisvės paminklas;

• 1989 m. vasario 21 d. įvyko LKP CK plenumas, pasmerkęs Sąjūdžio radikalėjimą, uždarytos judėjimo laidos televizijoje;

• 1989 m. kovo 16 d. LTSR Ministrų taryba įregistravo Sąjūdį kaip visuomeninę organizaciją;

• 1989 m. kovo 20 d. įvyko avarija Jonavos „Azoto“ gamykloje;

• 1989 m. kovo 26 d. įvyko pirmi sąlyginai laisvi rinkimai į SSSR liaudies deputatus, Sąjūdis laimėjo 36 mandatus iš 42, dauguma LTSR vadovų pralaimėjo Sąjūdžio kandidatams;

• 1989 m. balandžio 4 d. sovietų kariuomenė išvaikė Gruzijos nepriklausomybės reikalavusi mitingą Tbilisyje, žuvo 16 žmonių;

• 1989 m. balandžio mėn., artėjant pavasariniam šaukimui į sovietinę kariuomenę, sustiprėjo judėjimas prieš tarnybą joje, siekta arba teisės tarnauti Lietuvoje, arba nacionalinių karinių junginių;

• 1989 m. gegužės 13 d. Sąjūdis su Liaudies frontais Estijoje ir Latvijoje sukūrė Baltijos asamblėją;

• 1989 m. gegužės 18 d. įvyko LTSR AT sesija, kurioje priimta deklaracija dėl Lietuvos valstybinio suvereniteto;

• 1989 m. gegužės 25 d. prasidėjo SSSR liaudies deputatų suvažiavimas, kuriame Sąjūdžio deleguoti deputatai (kartu su Latvijos ir Estijos deputatais) aršiai oponavo pagrindinei sovietų deputatų masei;

• 1989 m. birželio 14 d. paskelbta Gedulo ir vilties diena - paminėti trėmimai į Sibirą;

• 1989 m. birželio 18 d. įvyko Sąjūdžio Seimo 5-oji sesija, joje galutinai atsisakyta idėjos reformuoti socializmą, kartu sustiprėjo vidiniai nesutarimai; dėl artėjančių rinkimų stiprėjo radikalos LLL bei jaunalietuvių organizacijos, reikalavusios greitos nepriklausomybės ir sovietų kariuomenės išvedimo;

• 1989 m. liepos 13 d. Sąjūdžio delegacija JAV ambasadoriui SSSR pristatė Lietuvos valstybingumo atkūrimo planą; pradėti rinkti parašai dėl sovietų kariuomenės išvedimo per pusantro mėnesio surinkta 1,5 mln. parašų;

• 1989 m. rugpjūčio 23 d. įvyko Sąjūdžio surengta „Baltijos kelio“ akcija, kurioje pasmerkti slapti Molotovo-Ribbentropo pakto protokolai bei Baltijos šalių okupacija. „Baltijos kelyje“ milijonas trijų šalių gyventojų

susikabino rankomis ir sudarė gyvą grandinę nuo Talino iki Vilniaus;

• 1989 m. rugpjūčio 26 d. SSKP CK pasmerkė „nacionalistinę isteriją Pabaltijyje“, įtampa Lietuvoje išaugo;

• 1989 m. rugsėjo 15 d. paskelbta apie lenkų autonomijos LTSR sudėtyje sukūrimą Vilniaus iš Šalčininkų rajonuose; „Jedinstvo“ pabandė organizuoti streikus gamylose;

• 1989 m. rugsėjo 22 d. įvyko LTSR AT sesija, kurioje nustatyta naujų rinkimų data, priimtas rinkimų įstatymas, ekonominio savarankiškumo deklaracija, tačiau deputatai atsisakė panaikinti LTSR Konstitucijos straipsnį dėl Komunistų partijos valdžios ir užsipuolė Sąjūdį;

• 1989 m. lapkričio 3 d. prasidėjusioje LTSR AT sesijoje buvo priimtas Pilietybės įstatymas, suteikęs teisę į pilietybę visiems Lietuvos gyventojams;

• 1989 m. lapkričio 7 d. Vilniuje vyko Spalio revoliucijos minėjimo mitingas, LLL aktyvistai jame skandavo: „Okupantai, lauk!“;

• 1989 m. lapkričio 9 d. griuvo Berlyno siena;

• 1989 m. lapkričio 27 d. SSSR AT priėmė ekonominio savarankiškumo įstatymą, kuris buvo pavėluota reakcija į Baltijos šalių ekonominio suvereniteto siekį;

• 1989 m. gruodžio 7 d. LTSR AT po ilgų diskusijų ir komunistų oponavimo priimtos konstitucijos pataisos panaikinusios KP monopolį, leista kurti naujoms partijoms;

• 1989 m. gruodžio 19 d. prasidėjusiame LKP suvažiavime po painių intrigų KP skilo į A. Brazausko vadovaujamą „nepriklausomą“ LKP, kuri deklaravo Lietuvos nepriklausomybės siekimą, ir M. Burokevičiaus ir V. Švedo vadovaujamą LKP/SSKP;

• 1989 m. gruodžio 24 d. SSSR liaudies deputatų suvažiavimas remdamasis A. Jakovlevo komisijos išvadomis pripažino Molotovo-Ribbentropo pakto slaptuosius protokolus „teisiškai nepagrįstais ir negaliojančiais nuo jų pasirašymo momento“;

• 1990 m. sausio 11 d. į Lietuvą atvyko SSSR ir SSKP vadovas M. Gorbačiovas, turėjęs išsiaiškinti dėl LKP skilimo ir sustabdyti ėjimą Nepriklausomybės link pasiūlant federaciją ir išstojimo iš SSSR mechanizmą; Sąjūdis surengė 300 tūkst. žmonių mitingą Katedros aikštėje;

• 1990 m. vasario 24 d. įvyko pirmi laisvi rinkimai į Lietuvos parlamentą (AT), Sąjūdžio remti kandidatai laimėjo absoliučią daugumą (apie 100 mandatų), LKP/SSKP kandidatai negavo nė vieno mandato;

• 1990 m. kovo 11 d. AT paskelbė atkuriantį Lietuvos Respublikos nepriklausomybę.

Parengta pagal „Lietuvos istorija.

Sąjūdis: nuo „persitvarkymo“ iki kovo 11-osios“. XII tomas, I dalis. „Baltos lankos“

Iš www.delfi.lt

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio atspindžiai 1988-1990 metais mūsų ir užsienio sklaidoje

Dr. Juozas ČAPLIKAS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 9

Pasak laikraščio „Helsingin sanomat“, Lietuvos premjerė neslepia savo nepasitenkinimo vyriausybės atstovų laikysena, kuri, jos žodžiais tarant, esanti **pernelyg atsargi ir per griežtai neutrali** (mano paryškinta – J. Č.). K. Prunskienės nuomone, Suomija yra pasiruošusi tik praktiškiems santykiams, Lietuvos premjerė išreiškė nuomonę, kad Suomija žengia į naują santykių su Sovietų Sąjunga etapą.

Mes susirūpinę, baigdamas pasakė premjerė, bet mes nepasiduosime. Dar vienas Baltijos šalių užkariavimas nebus sėkmingas. Mūsų žmonės niekada to nepriims. Tiesioginis pasipriešinimas yra galimybė. Lietuva sutiks su Sovietų armijos buvimu savo teritorijoje tik pereinamajam laikotarpiui, kuris neturėtų būti ilgesnis nei terminas

Sovietų karių išvedimas iš Vokietijos teritorijos, t. y. ligi 1994 metų (LYA, F. 17626, Ap. 2, B. 39, L. 18).

1990 m. gruodžio 15 d. „Amerikos balsas“ pranešė „Apie Baltuosiuose rūmuose surengtą brifingą pabaltijiečių išeivijos organizacijų atstovams“. Du klausimai, - sakė Jolanta Raslavičiūtė, - vyravo vakar surengtame brifinge, kuriame dalyvavo latvių, estų, ir pagrindinių lietuvių išeivijos organizacijų atstovai. Buvo plačiau paaiškintas Bušo sprendimas laikinai suteikti paramą Sovietų Sąjungai, taip pat pateikta detalesnė informacija apie Lietuvos AT Pirmininko V. Landsbergio susitikimą su prezidentu Bušu, - pasakė Amerikos nacionalinio saugumo tarybos darbuotoja Kondaleza Rais, - jis paliko gerą įspūdį Bušui, kuris buvo susirūpinęs dėl galimos blokados. Pasak saugumo

tarybos atstovės, neatsitiktinumas, kad po susitikimo Baltųjų rūmų pranešime prezidentas Bušas išreiškęs viltį, kad klausimai tarp Vilniaus ir Maskvos būtų sprendžiami taikingai, be jėgos panaudojimo. Rais taip pat papasakojo apie valstybės sekretoriaus Beikerio ir prezidento Bušo susitikimus su Sovietų Užsienio reikalų ministru Ševarnadze. Amerikos valstybės sekretorius Beikeris nemaža laiko skyręs, aiškindamas Sovietų atstovui, kad autoritarinės priemonės nesiderina su demokratinėmis reformomis. Prezidentas Bušas pabrėžęs, jog griežtų priemonių panaudojimas iššauktų neigiamą reakciją Amerikos kongrese (LYA, F. 17626, Ap. 2, B. 39, L. 19).

Ministrės pirmininkės K. Prunskienės privatūs vizitai į Vokietiją, JAV, Kanadą neabejotinai buvo svarbūs Lietuvai. Ne-

oficialiuose susitikimuose su šių valstybių vadovais visiškai pasitvirtino strateginė Vakarų politikos nuostata – viltys į Gorbačiovo pertvarką ir pastangos jam „nepakenkti“.

Lietuvos Respublikos AT Pirmininkas V. Landsbergis 1990 m. spalio-gruodžio mėnesiais susitikęs su Prancūzijos, Didžiosios Britanijos, Kanados, JAV vyriausybių vadovais išdėstė principines Lietuvos politikos nuostatas, atkreipė dėmesį į tai, kad „Vakarai mezga geresnius santykius su Sovietų vadovybe, o Sovietų vadovybė ėmėsi kietesnės linijos Lietuvos ir Baltijos valstybių atžvilgiu“ (V. Kašauskienė, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990-2007 m., V., 2007, p. 351). Manychiau, kad komentarai nereikalingi, o Lietuva drąsiai žengė savo pasirinktu keliu, įtvirtinant paskelbtą Nepriklausomybę.

Mecenatai Respublikos Prezidentui įteikė Lietuvai padovanotą taurę

Ketvirtadienis, birželio 12 d. (Vilnius). Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus iš brolių Džordžo, Nikolo ir Oliverio Ortizų priėmė Lietuvai dovanotą 1560 metais sukurta sidabrinę paausnotą taurę.

„Į Lietuvą grįžta istorinė relikvija – XVI amžiaus taurė. Tai reiškia, jog Lietuva praturtėja ne tiek materialiai, kiek dvasiškai,“ – sakė valstybės vadovas. Prezidento teigimu, žvelgiant iš istorinės perspektyvos, tai yra neįkainojama dovana Lietuvai.

Valstybės vadovas pabrėžė istorinę relikvijos svarbą Lietuvai. „Okupacijos metais iš muziejų, bažnyčių ir archyvų buvo išplėsti kultūros turtai, todėl kiekvienas į Lietuvą grįžtantis mūsų istorijos liudijimas – išskirtinis,“ – sakė V.Adamkus.

Šalies vadovas pabrėžė, kad taurė yra susijusi su Sapiegų gimine, kuri yra daug padariusi Lietuvos kultūros ir istorijos labui. Prezidento nuomone, tokia dovana galėtų didžiuotis ne vienas pasaulio muziejus.

Valstybės vadovas padėkojo verslininkams, išsaugojusiems Lietuvai relikviją ir išreiškė įsitikinimą, kad jų kilnus gestas taps pavyzdžiu būsimiems mecenatams.

Prezidentas Valdas Adamkus iš brolių Džordžo, Nikolo ir Oliverio Ortizų priėmė Lietuvai dovanotą 1560 metais sukurta sidabrinę paausnotą taurę

Broliai Ortizai, įteikdami dovaną, pabrėžė, jog tai padėka Lietuvai ir Lietuvos visuomenei už atvirumą ir geranoriškumą.

„Vertindami Sapiegų giminės nuopel-

nus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raidai, diplomatijai, religinei tolerancijai, švietimui, kultūros plėtrai ir teisinės valstybės įtvirtinimui, suprasdami Sapiegų taurės

neįkainojamą istorinę, meninę ir kultūrinę vertę Lietuvai, po ilgamečių Sapiegų taurės kelionių iš rankų į rankas dovanojame ją Lietuvai ir įteikiame Lietuvos Respublikos Prezidentui Valdui Adamkui, maloniai prašydami, kad Sapiegų taurė būtų eksponuojama viešai ir būtų prieinama Lietuvos visuomenei...“ – rašoma dovanavimo akte.

1560 metais sukurta taurė siejama su Sapiegų gimine. Manoma, kad taurė priklausė Leono Sapiegos jaunesniajam broliui Grigorijui. Taurė papuošta paausnotais augaliniais motyvais, aplink ją pavaizduoti apšvię du fantastiniai gyvūnai. Viršutinėje taurės dalyje įkomponuotas herbas ir initialai. Taurėje slavų kalba įrašyta: „Ši taurė pagaminta ponui Grigorijui iš Oršos draugystei tų, kurie gers iš jos savo sielų labai, 1560 metų kovo mėnesio 1 dieną“. Taurės aukštis – 20 cm, svoris – 550 gramų.

Taurė perduota saugoti Lietuvos dailės muziejui, o atidarius Valdovų rūmus, ji bus juose eksponuojama. Lietuvos visuomenė taurę galės pamatyti jau nuo šių metų liepos 6 dienos Taikomosios dailės muziejuje, Valdovų rūmams skirtų kūrinių parodoje.

Prezidento spaudos tarnyba

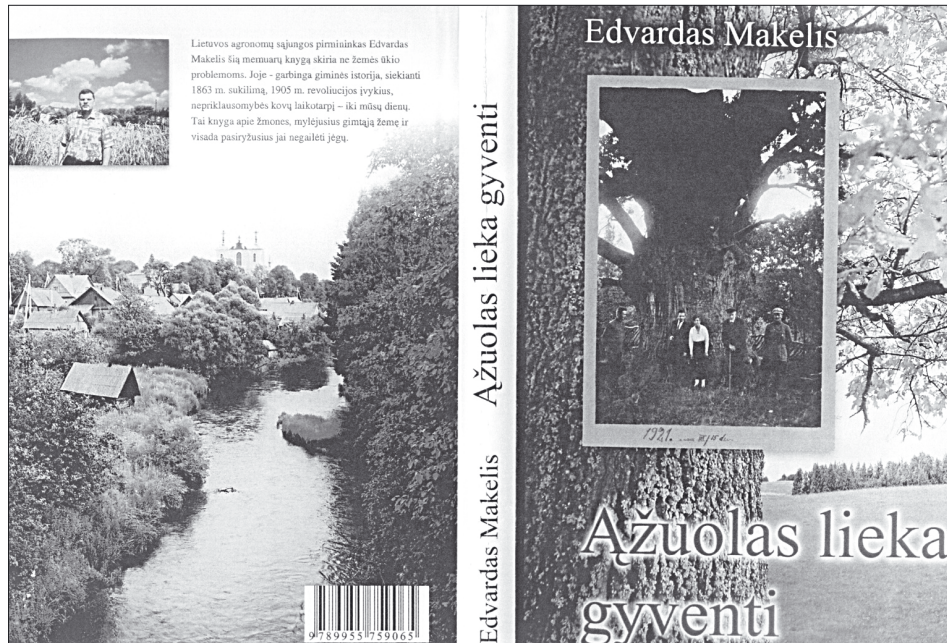
Knyga apie vienos giminės šaknis ir atžalas

Prof. Arnoldas PIROČKINAS, Vilnius

Kai paimi į rankas naują knygą, pirma ją pavartai – pasižvalgi po ją. Vienur kitur paskaitinėjęs, tarsi atsikandęs nuo obuolio gabaliuką, galiausiai nusprendi, ar verta ją visą sukrumsti. Taip atsitiko ir su nepažįstamo autoriaus Edvardo Makelio nepažįstama knyga „Ažuolas lieka gyventi“*. Antraštė sentimentaloka, kiek ne kiek trafaretiška – ne vienas autorius jau yra savo rašinyje minėjęs ažuolo įvaizdį. Tačiau vartinėjant žvilgsnis užkliuvo už kelių pažįstamų iš Vilniaus universiteto pavardžių, sukėlusiu nuostabą ir smalsumą. Viena kita perskaityta pastraipėlė patraukė kalbos raišką. To pakako, kad apsispręsčiau – skaityti! nuo pradžios iki galo. Dabar, kai knyga perskaityta, dėl apsisprendimo nesigailiu, netgi kilo noras pasidalyti išpūdžiais su skaitytojais.

Mūsų šalies ūkio darbuotojams tikriausiai gerai pažįstamas Lietuvos agronomų sąjungos pirmininkas Edvardas Makelis, padedamas žurnalisto Aloyzo Urbono, pasišovė papasakoti zarasiškės Jasiūnų-Kibirkščių giminės istoriją nuo XIX a. vidurio. Čia jiems veiksmingai talkino Vilniaus universiteto matematikos doc. Henrikas Jasiūnas su dukra lituaniste doc. Birute Jasiūnaite. E. Makelio dėmesys Jasiūnų-Kibirkščių giminei visai suprantamas: jis vieno iš ryškiausiai knygoje pavaizduoto Izidorio Jasiūno dukters Nijolės Jasiūnaitės-Makelienės sūnus, taigi vaikaitis. Tad prie pagrindinės giminės linijos prisilieja kiek dar Makelių gija. Į pasakojimą įsipina per Jasiūnų šeimos moteris, ištekėjusias už kitų pavardžių vyrų, savo ruožtu vėl kelių giminių siūleliai. Visa tai sukuria vaizdingą gobeleną, kuriami matome Zarasų rajono Antalieptės apylinkių gyvenimo, sakykim, nuo 1860 iki 1960 metų panoramą. Kaip skaidriame Zarasų krašto ežere atspindi dangumi plaukiantys debesys ir debesėliai, taip knygoje išvystame istorijos būvyje ištikusius giminę pokyčius: baudžiavos panaikinimas, 1905 m. revoliucija ir ryžtingas krašto žmonių priešintis carizmo priespaudai, Pirmasis pasaulinis karas, 1918-1940 metų įvykiai Lietuvoje ir Rusijoje, pagaliau pasakotojas mus nuveda į okupacijų dešimtmečius. Pro mūsų akis praslenka išsisa galerija žmonių.

O šioje plačioje giminėje tų žmonių būta visokių. Antai iš Kibirkščių šakos išaugo du broliai Ignas (1899-1930) ir Justinas (1894-1934), savo atsidavimą Tėvynei įrodę Nepriklausomybės kovų frontuose, iki savo ankstyvos mirties stropiai tarnavę Lietuvos kariuomenės daliniuose. Pirmasis mirė užsitarnavęs kapitono laipsnį, o antrasis – pulkininko. Įvykių ir asmenų sraute ar

Knygos viršelio faksimilė

brolių karininkų šlovės pritemdytas liko trečiasis Kibirkštis – Juozas (apie 1885-1942). Bostono Lietuvių enciklopedija (t. 11, p. 438) nurodo jį buvus ne tik Dusetų valsčiaus viršaičiu, veikliu kooperatininku, šauliu: 1936 m. jis kandidatas rinkimuose į Lietuvos Respublikos Seimą. 1938 m. per Valstybės prezidento rinkimus Juozas tapo vienu iš ypatingųjų atstovų, dalyvavusių tiesiogiai renkant prezidentą. Tokie žmonės bolševikų buvo pasmerkti ir sunaikinti: 1941 m. birželio 15 d. jį su šeima ištremia į Sibirą – į mirtį. Knygoje įdėta trijų brolių Kibirkščių, jų seselės Adelės ir motinos 1925 m. nuotrauka.

Knygoje apibūdinti taip pat keli žmonės, nuėję Lietuvai priešišku keliu. Vienas iš jų Petras Makelis (1901-1941). Jo, kaip LKP veikėjo, biografija pateikta Tarybų Lietuvos enciklopedijoje (t. 2, 1986, p. 680). Knygoje nurodoma, kad P. Makelį Daugpilyje sušaudė hitlerininkai. Gana plačiai nušviestas kaimiško socialdemokrato Jurgio Smalsčio (1881-1919) apgailėtinas likimas. Jis ne iš Jasiūnų-Kibirkščių giminės, bet kadaise 1905 m. yra padaręs didelę įtaką vėliau nuo jos išsivadavusiam Izidoriui Jasiūnui.

Izidorius Jasiūnas, kuriam buvo lemta išgyventi bene 96 metus (gimęs 1888 m.), vieno giminaičio žodžiais tarant, „vienas iš tvirčiausių mūsų giminės ažuolų“, yra tarsi viso pasakojimo apie Jasiūnus-Kibirkščius ašis. Knygos autorius jį taip pat pristato skaitytojui: „...Izidorius Jasiūnas – senelis pagal

mano mamos Nijolės Jasiūnaitės-Makelienės liniją. Žmogus, kurio nueiti keliai, padaryti darbai negali nestebinti. Kantrybė ir vidinė jėga neleido šiam žmogui palūžti per šiuos sunkiausius išbandymus. Revoliucijos, karai, tremtys... Priverstinė emigracija. Paskui grįžimas į Nepriklausomą Lietuvą, naujos viltys, darbai ir naujos netektys. Visa audringa epocha telpa šio žmogaus biografi-joje“ (p. 11-12).

Šią išankstinę Izidorio Jasiūno charakteristiką patvirtina tolesnis pasakojimas apie jo gyvenimą po 1905 m. Amerikoje, grįžimas į Lietuvą ir darbas joje. Iš to pasakojimo kyla noras jį gretinti su Vaizganto „Pragiedrulių“ Napalio Šešiavilkiu: abu išradingi „mechanikai“, abu linke svajoti ir planuoti (įdomu, kad abu ėmėsi tvenkti upelius ir statyti malūnus), o kartu abu brangina gamtą, jaučia ryšį su ja. Tad visai pagrįstai galėtume sakyti, kad jie tipiški Rytų aukštaičiai – Vaizganto Vaduvų krašto žmonės.

Rastusi daug kalbos ir apie Izidorių Jasiūną, ir apie kitus knygos veikėjus, bet nesileiskime į gilumas ir platumas: palikime skaitytojui malonumą knygoje išvysti gražų pasaulį. Jis knygą skaitys kaip beletristinį kūrinių, kur mintis veja mintį, o vaizdas keičia vaizdą.

Giriant knygą už vaizdingą ir išradinę medžiagos pateikimą vis dėlto nederėtų nutylėti ir kai kurių trūkumų. Pavyzdžiui, autoriai ir leidėjai būtų padarę gražią paslaugą skaitytojui, jei knygos gale būtų pridėję genealoginį medį-schemą. Dabar,

pavyzdžiui, neįstengiau rasti Izidorio Jasiūno mirties metų, kartais paklystu tarp giminių. Genealoginei schemai nebūtų reikėję nė papildomo popieriaus: ji būtų gražiausiai tilpusi paskutiniuose dviejuose tuščiuose puslapiuose.

Kas ne kas nusistebės, kad pagyręs knygą už vaizdingą pasakojimą, padarysiu priekaištų dėl šiokių tokių kalbos ydų. Tuo nereikėtų stebėtis: kiek yra mūsų literatūroje kūrinių, iš kurių pavyktų išlasuoti nemaža su bendrinės kalbos normomis nesuderinamų dalykų: nemotyvuotai vartojamų barbarizmų, vertinių, kitų kalbų pavyzdžių sudarytų sintaksinių konstrukcijų.

Visų pirma priekaišto nusipelno skyryba: ji gana chaotiška. Kur nereikia, rašomas kablelis, o kur jis reikalingas – jo trūksta. Tokio dalyko nepateisinsi nė liberališkiausiomis Valstybinės kalbos komisijos tendencijomis.

Turint galvoje vis labiau plintantį spaudos kalbos „liberalizmą“, net nedrašu užsiminti, kad nederėjo vartoti knygoje tokių pasakymų: „šviesios atminties“ (šviesaus atminimo) žmogus (p. 5, 125, 136 ir kt.); „apsivedė su kaimyne“ (vedė kaimynę, susituokė su kaimyne) (plg. p. 43, 185, 196 ir kt.). Ar verta vartoti J. Jablonskio, J. Balčikonio ir kitų kalbininkų tiek metų nutąsytą būdvardį „gilus“ prie laiką reiškiančių daiktavardžių – „gili senatvė“ (p. 37), „gilus ruduo“ (p. 65). Knygoje įkyriai kartojamas vertinys „atbūti“ (p. 107, 183). Pasakyme „kiek vargų turėjo pernešti“ (p. 102) taisytina bendratis, keiskime ją veiksmazodžiais: iškęsti, pakelti, iškentėti, patirti... Iš bendrinės kalbos jau seniai pašalintas žodis „stovyla“ (statula), tad nereikėtų vartoti ir „stovylėlės“ (p. 81).

Visų kalbos trūkumų ar „turtinimų“ šiuo kartu negaliu surašyti. Tik noriu atkreipti autorių ir leidėjų akis į reikalą daugiau rūpintis kalba. Neužmirškime patarlės: Taisyk žodžiui vietą kaip svečiui patalą.

Tarp kelių korektūros klaidų į akis krinta po Jasiūnaitės Elenos pažymėjimo faksimilė padėtas parašas, kad tai Elenos Urbonaitės-Jasiūnaitės pažymėjimas.

Dėl čia paminėtų ir neminėtų „nusižengimų“ kalbai reikia apgailestauti: peršokus arklių, rodos, nederėjo užkliūti už uodegos. Pritrūko daugiau rūpestingumo. Tai mūsų periodinių ir neperiodinių leidinių bėda. Jos neišvengė nė šios apskritai labai patrauklios ir vertingos knygos rengėjai, nepasirūpinę tankesniu rėčiu, kad į gardų pyragą nepakliūtų visokių šapų šapelių...

* Ažuolas lieka gyventi / Edvardas Makelis; [literatūrinis bendraautoris Aloyzas Urbonas]. - Vilnius: Gairės, 2007. 203, [1] p., [20] iliustr. lap. Tiražas 600 egz.

Apie būta laiką...

Prof. Bronius GENZELIS, Vilnius

Prof. Bronislovas Genzelis atsako į LTV klausimus

Tęsinys. Pradžia Nr. 11

Mano gimtadienis – vasario 16-ąją. Tai buvo patogi proga pažymėti šią datą. Mane pasveikinti be išankstinio kvietimo atvykdavo būrys bičiulių: menotyrininkė Irena Kostkevičiūtė, dailininkas Aloyzas Stasiulevičius, Gražina ir Marcelijus Martinaičiai, žurnalistai Birutė Mackonytė, Kęstutis Demskis, istorikė Ingė Lukšaitė, katedros bendradarbiai Kristina Rikevičiūtė, Romualdas Ozolas, Antanas Rybelis, vėliau prisijungė Bronius Kuzmickas su Leonarda Jekentaitė. Išvardinau tik nuolatinius tų sambūvių dalyvius. Gimtadienis buvo tik pretekstas. Taip bendravome daugiau negu porą dešimtmečių. Mano bičiuliai pasakodavo, kad naktį buvo saugu keliauti į namus – jos žmogaus žingsniu greičiu lydėdavo saugumiečių mašinos, nors priekabių ir neieškojo. Tai buvo ne daugiau kaip psichologinis spaudimas, bet iš tikrųjų mus juokino, ypač smagiai apie savo palydovus pasakodavo G. Martinaitienė. Paskelbus Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimą ir Vasario 16-ąją Valstybine švente, neteko prasmės sueigos per mano gimtadienį.

Svarbu buvo neutralizuoti partinius funkcionierius, nes tik jie, o ne vyriausybė sprendė žmonių likimą. Maskva buvo nusiteikusi prieš bet kokias modernizmo apraiškas mene. Negalėjai paaiškinti: kodėl? Taip buvo ir tiek. Daugeliui nebuvo aišku, kas po tuo slypi. Keik „buržuazinį meną“, „buržuazinę filosofiją“ ir būsi idėjinis žmogus. Ir tarp partinių funkcionierių pasirodydavo vienas kitas blaiviau mąstantis... Palankų straipsnį apie tokio tipo veikėjus pasirodžiusias knygas nelaikytiau konformizmu.

Ivykiai ridenosi savo eiga. Vieni rūpinosi vien savo materialine gerove. Vardan jos buvo pasiryžę bet kam. Jie rašė tokius mokslinius darbus, kuriais siekdavo įtikti okupantams ir už tai gauti dividendus, kitiems rūpėjo krašto likimas, bet nenorėjo per daug rizikuoti arba tik taip įsivaizdavo galimą pozityvią veiklą (balansuodavo ant legalumo ir nelegalumo ribos). Tokių buvo dauguma, bent tarp mano pažįstamų.

Buvau įsitikinęs, kad ne tik mūsų himno žodžiai:

„Iš praeities sūnūs

Tę stiprybę semia!“ –

ne tušti. Reikia tos stiprybės semtis. Žmonės turi žinoti, kas buvo praeityje. Reikia idėjų. Galima paieškoti ir svetur, praeities rašytojų ir filosofų raštuose. Todėl mūsų būrelis (B. Kuzmickas, R. Ozolas, J. Minkevičius, A. Rybelis, J. Tumelis) ieškojo tokių praeities mąstytojų kūryboje minčių, ypač tų, kurių pats vardas neerzintų „partinės kultūros“ koncepcijos adeptų, bet tuo pat metu skleistų demokratinę mintį, ugdytų optimizmą, sauguotų istorinę atmintį.

Nelegali spauda, nors ji ir laisva, bet ji aprėpia nežymią gyventojų dalį, todėl reikia ieškoti legalių objektyvios informacijos teikimo šaltinių. Tautos gyvybingumą palaiko nelegalios ir vengiančios konformizmą legalios spaudos buvimas ir suderinamumas.

Dabar tapo madinga už visas negandas suversti bėdą Maskvai ir patiems nusiplauti. Deja, buvo nemažai vietinės iniciatyvos, kaip įsisteikti okupantui. Susiformavo tautinis nihilizmas, merkantilizmas (jų apraiškas jaučiame ir šiandien).

Lietuvos technokratų galvose subrendo mintis, arba tiksliau: pažodžiui įsisąmonino „Internacionalo“ žodžius: „Senąjį pasaulį išardysim iki pamatų...“ Ir ardė jį: ant senojo Vilniaus universiteto profesorių kapinių pastatė Santuokų rūmus, užsimojo per Vilniaus senamiestį, per Rasų kapines nutiesti keturių juostų nutiesti magistralės... Ir tai buvo M. Gorbačiovo „pertvarkos metais“... Taip Lietuvoje buvo suprastas imperijos demokratizavimas... Pratrūko vilniečių kantrybė. Prasidėjo piketai, parašų rinkimai. Čia nepamainomis organizatorėmis buvo menotyrininkės Gražina Martinaitienė, Irena Kostkevičiūtė. Jų buvau įtrauktas ir aš.

Nejučia susikūrė to judėjimo centras. Kadangi Virgilijaus Čepaičio butas buvo pačioje senamiesčio širdyje jame iš pradžių rinktasi spontaniškai, vėliau pastoviau nustatytą valandą nustatytą dieną, berods, ketvirtadieniais penktą valandą. Iš anksto niekas nieko neįsijungė, kokiais klausimais bus

tartasi. Svarbiausiu pasitarimų objektų buvo krašte susiklosčiusios politinės situacijos aptarimas ir galimos išvados.

Atrodytų, informacija apie mūsų susitikinėjimus KGB ne buvo užfiksuota. Tie pastovieji buvo V. Čepaitis, Donatas Katkus, Marcelijus Martinaitis, Bronius Kuzmickas, Gytis Lukšas, Romualdas Ozolas ir šių eilučių autorius. Tartasi, kaip išnaudoti M. Gorbačiovo viešumo politiką, suvokta, kad atėjo laikas viešai apsisiekti ne tik paminėtosios klausimais. Paminklosauginiai klausimais tarėmės su Juozu Baltušiu. Jis prisidėdavo nė prie vienos mūsų akcijos. Šiandien skaudu prisiminti ir nerandu aiškaus atsakymo, kodėl rašytojas susidėjo su M. Burokevičiaus kompanija.

Sutikimuose aptardavome, ką reikia nuveikti kitą savaitę, kaip išnaudoti visas legalias priemones nepriklausomybės atgavimui, analizavome įvykius Maskvoje. Tada artimiausius ryšius iš mūsų su rusų intelektualais palaikė V. Čepaitis.

Kilo mintis organizuoti viešas diskusijas ir apie politinę padėtį šalyje, ir būdus išbristi iš suirutės. Gytis pasiūlė suorganizuoti platų pokalbį apie nacionalumą mene, kurio metu būtų peržengtos įprastinės diskusijų ribos. Jis pasiūlė savo, kaip vieno iš Kinematografininkų sąjungos vadovų, paslaugas surengti pokalbį tuometinių Menininkų rūmų kino salėje (dabar Prezidentūra). Jis pridūrė: pas mus yra aktorė Nijolė Oželytė, kuri nori suvaidinti Žanos D'Ark vaidmenį ne tik kine, bet ir gyvenime. Ir ji mūsų neapvylė... Ji metė drąsų iššūkį salėje dalyvavusiems partokratams. Tada asmeniškai susipažinau su Nijole. Nuo tol ji dalyvavo nė vienoje mūsų rengiamoje akcijoje.

Tiksliai neprisimenu, kada prie „Žinijos“ draugijos pradėjo veikti klubas „Istorija ir kultūra“. Klubas neturėjo kokių nors fiksuotų narių. Reklama buvo savaiminė („iš lūpų į lūpas“), tačiau ilgainiui susiformavo gana pastovus jo dalyvių ir disputantų ratas. Iš anksto negalima buvo numatyti, kas ką kalbės. Tačiau iš anksto aptardavome kelis pagrindinius prelegentus, numatydavome galimus mūsų oponentus. Partiniai funkcio-

neriai vengdavo diskutuoti, nors kartais žemesnio rango veikėjai ir atvykdavo į klubą. Jie nepajėgus buvo diskutuoti menkiausiu klausimu. LKP CK veikėjams nieko kito neliko, kaip įsakyti „Žinijos“ vadovybei neleisti klubui naudotis draugijos patalpomis. Priminimas, kad toks elgesys kertasi su M. Gorbačiovo viešumo politika, jų neveikė, tik visuomenei jie pademonstravo savo impotenciją.

Laisvėjimo procesas buvo apėmęs kūrybines sąjungas. Lietuvos TSR Dailininkų sąjungos pirmininku buvo išrinktas (pirmą kartą pačių dailininkų išrinktas) mūsų klubo lankytojas Bronius Leonavičius. Jis pasiūlė rinktis Dailininkų sąjungos salėje. Politinė situacija kaito. Išdava – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės susikūrimas. Sąjūdžio banga su neįtikėtinu greitumu užliejo visą Lietuvą. LKP CK palaipsniui prarado savo įtaką šalyje. Ją atstatyti galima buvo tik jėga, kurios irgi nebuvo.

Sąjūdžio rėmimo grupės viena po kitos spontaniškai steigėsi įvairiausiuose Lietuvos miesteliuose. Jos vilniškę Iniciatyvinę grupę pripažino naujojo judėjimo centru. Manė į organizuojamus mitingus kvietė buvę studentai ar pavarde įsidėmėję iš spaudos asmenys. Žmonės drąsėjo ir be jokių išankstinių leidimų susirinkdavo gausybė žmonių. Partokratams negalėjo atsipeikėti nuo išgąscio. Jiems nebuvo aišku, kas čia darosi.

Kiekvieną savaitę aplankydavau po kelis miestus, ar miestelius. Važiuodavau ir į „karštus rajonus“: Šalčininkus, Visaginą (tada vadinosi Sniečkus). Į tokius rajonus vykdavau savo „Moskvič“ kartais kelių žaliaraiščių, arba dažniausiai buvusio politinio kalinio Alberto Žilinsko, inžinieriaus Vytauto Vyšniausko lydimas. Tačiau ir ten nepatyrčiau jokie ekscesų (visokios „Jedinstvos“ atsirado, kai prasidėjome kalbėti apie Lietuvos valstybingumo atkūrimą, o ne vien tik būtinybę demokratizuoti valstybę). Trispalvės pasirodymas aikštėse, atrodytų, nelabai šokiruodavo rusakalbius.

Mūsų sėkmė buvo ir ta, kad Lietuvos marionetinė vadovybė pasaulį suvokė stalinistiniu mąstymu. Jai nebuvo priimtinos jokios naujovės ir ji neatitiko „naujojo“ gorbačiovinio mąstymo ir nebuvo palanki M. Gorbačiovo reformoms, dėl to Sąjūdžio gimimą iš pradžių Maskva sutiko palankiai. Šis palankumas nutrūko, kai rinkimų TSRS liaudies deputatų metu Sąjūdžio kandidatai išdėstė savo siekius². Nonkonformistinių straipsnių autorius įsidėmėjo Lietuvos visuomenė, dėl to neatsitiktinai jie pateko į Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinę grupę ir tapo TSRS liaudies deputatais.

Ir pabaigai: išanalizavus kelią į nepriklausomybės atgavimą, akivaizdu, Sąjūdžio vadovybė nepadarė rimtų klaidų – visi žingsniai pakankamai gerai strategiškai buvo apgalvoti, bet nebuvo mąstyta apie būsimos valstybės valdymą, todėl turime, ką turime. Galvoti apie atkurtos valstybės valdymą tiesiog nebuvo kada (per nelyg greitai rutuliojosi įvykiai). Praleidus momentą, neaišku būtų ar sulauktume kito.

Manyčiau, kelyje į Nepriklausomybę ryškūs kiti žingsniai: pirmasis buvo 1987 metais Laisvės Lygos organizuotas mitingas prie Adomo Mickevičiaus paminklo; antrasis - Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės 1988 m. birželio 3 d. išrinkimas; trečiasis - traukiantis 1989 m. kovo mėnesį Sąjūdžio remtų kandidatų pergalė TSRS liaudies deputatų rinkimuose; ketvirtasis - 1989 m. rugpjūčio 23 d. „Baltijos kelias“ ir penktasis - nepriklausomybės šalininkų pergalė rinkimuose į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą 1990 m. vasario mėnesyje.

Pabaiga

1. Kai kurias detales iš klubo veiklos paskelbė R. Grigas: Dienoraščio fragmentai, „Šiaurės Atėnai“, 2008.02.01 Nr. 5(879), 2008.02.08, Nr. 6(860).

2. TSRS liaudies deputatų suvažiavime buvo išplatinta brošiūra «Мысли вслух народных депутатов от Литовской ССР руководителей движения «Саяудис»: В.Ландсбергиса, Р.Озоласа, Б.Гензелиса, А.Чекюлиса, Р.Гудайтиса, Э.Бичаускаса, К.Мотекиса, А.Бурачаса, Ю.Юзельсона, К.Уокиса, К.Антанавичуса, Э.Юклумбиса, А.Смайлиса, З.Шличите), 1989, kuria siekta nuteikti prieš mus TSRS liaudies deputatus, parodydami, kad mūsų tikslas – sugriauti Tarybų Sąjungą. Šiandien, žvelgiant iš laiko perspektyvos, akivaizdu, kad mūsų pateiktos citatos nedaro mums gėdos, buvo išd.

Žymūs Vilniaus krašto žmonės

Gediminas PAVIRŽIS,

ES Regionų komiteto vicepirmininkas

Autorius su Stanislovu Bortkevičiumi Paberžyje

Taip, garsus Vilniaus kraštas žmonėmis. Čia greta mūsų kunigaikščių, universiteto rektorių ir profesorių, rašytojų ir dailininkų, dvasininkijos bei valstybės veikėjų, gyveno ir įvairiose srityse dirbo paprasti žmonės, kurie savo atsidavimu darbui, pareigoms, meile aplinkiniams, nusipelnė didelės pagarbos. Apie juos mažai rašoma, girdima, nors vietos gyventojai kuria apie tai legendas.

Vienas iš tokių – Stanislovas Bortkevič. Vien tas faktas, kad jis, net 78 metus be pertraukos, susijęs savo gyvenimą su Vilniaus krašto kelių vystymu ir priežiūra, tik eidamas 96 metus, išėjo į užtarnautą poilsį, vertas Gineso rekordų knygos. Tai gyvas pavyzdys Lietuvos kelininkų istorijoje. Jo, kaip kelių meistro, pastangomis nutiesta ar sutvarkyta šimtai kilometrų kelių, išugdyta dešimtys specialistų, šiandien dirbančių svarbiuose veiklos baruose įvairiausiose

šalies kampeliuose. Manau, kad ne tik kartu su juo dirbė, bet taip pat Paberžės, Maišiagalos, Nemenčinės, Giedraičių, Riešės apylinkių gyventojai ilgai prisimins šio veiklaus žmogaus pastangas gerinti jų buitį, gražinti kraštovaizdį, sudaryti sąlygas krašto plėtrai. Kelininko darbas sunkus. Vasarą karščiai ir dulkės, žiemą sniegas, pūgos, plikšalos, šaltis. Būtina bet kuriuo paros laiku užtikrinti nenutrūkstamą ir saugų transporto eismą, žmonių komunikaciją. Tai pastebimas ir dėkingas darbas. Darbas gamtoje užgrūdina, suteikia sveikatos. Gal tai ir padėjo p.S. Bortkevič ilgus metus dirbti šį labai svarbų darbą.

Dažnai užimtas žmogus, kasdien sulaukdamas įvairiausių sprendinių problemų, paskęsta savo veikloje. P. S. Bortkevič jų turėjo taip pat apščiai, bet skirtingai nei daugelis, jis pirmiausiai skyrė dėmesį žmogui.

Jis domėjosi ir konkrečiai padėdavo ne tik savo darbuotojams buities, sveikatos, klausimais. Jis visada buvo vienodai dėmesingas savo pavaldiniams, geras pavyzdys jauniems vadovams. Būdamas labai komunikabilus, lengvai bendraudavo, pritraukdavo prie savęs žmones. Todėl nestebina jo artimos pažintys su garsiais Lietuvos profesoriais, mokslų daktarais, visuomenės veikėjais, dvasininkais.

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metu, jau būdamas pagarbaus amžiaus, jis tęsė darbą, siekė būti naudingas savo kraštui. Žinome, kad rinkos ekonomika labiausiai paveikė kaimo žmones. Neteisinu, bet ir negaliu smerkti kaimo žmonių, pasukusių susvetimėjimo, girtuoklystės keliu. Čia esame daug kuo kalti mes visi. Tačiau matau pragiedrulių ir jų gyvenime, mažėja nedarbas, auga nuostabus jaunimas, pradeda kurtis kaimų bendruomenės, pastebimi pilietinės visuomenės daigai.

Kad ateina tokie geri pokyčiai, daug priklauso nuo lyderių miesteliuose, gyvenvietėse, kaime. Paberžės šviesuolis p. S. Bortkevič negalėjo būti abejingas išvyravajam blogiui, jis visais įmanomais būdais stengėsi suburti žmones, išsikalbėti, įkvėpti jiems tikėjimo ateitimi. Žinodamas bažnyčios įtaką kaime, sumanė atnaujinti senus, apgrivusius medinius kryžius, sutvarkyti apie juos aplinką, greta pastatyti suolelius. Vietos gyventojai nebuvo abejingi šiai iniciatyvai; kryžiaus išventinimo dieną suplaukdavo ne tik aplinkinių kaimų žmonės. Išgirdę apie tokį įvykį, atvykdavo jau retokai besilankantys savo gimtinėse asmenys, o susirinkę žmonės minėjo gražius žodžius akcijų sumanytojiui, bendravo, tapdami artimesni, paslaugesni, dėmesingesni vienas kitam. Kaskart vis daugiau ateidavo jaunimo, moksleivių.

Nėra paprasta tokį darbą organizuoti

visuomeniniais pagrindais, o žinant, kad jį atlieka žmogus perkopęs 90 metų, pasidaro gėda dėl jaunų, nerandančių savo vietos, neretai verkšlenančių ar besiskundžiančių darbo, buities sąlygomis. Kai ką jis pats nupirkdavo, medį apdorodavo nuoširdus Glitiškių girininkas Arvydas Kasperaitis, padėdavo pastatyti vietos gyventojai, šventino atitinkamų parapijų klebonai. P. S. Bortkevič darbus palaikė labai dėmesingas tiesioginis jo vadovas Gediminas Tījūnėlis. Per pastaruosius dešimt metų p. Stanislovas atstatė 31 apgrivusių kryžių Vilniaus, Molėtų rajonuose. Tokie įvykiai kaime neeilinis dalykas, neretai sulaukdamas ir žiniasklaidos dėmesio. Ne kartą teko ir man dalyvauti tose kaimo šventėse. Neabejoju, susitikę, pabendraavę žmonės neliks svetimi. Jie supras, kad net tokiais, kol kas sunkiomis sąlygomis, bendromis jėgomis galima nemažai nuveikti. O tai jau labai daug. Ir šią ugnelę įžiebė būtent p. Stanislovas Bortkevič.

Pastaruoju metu pablogėjo jo sveikata, retai beišeina iš namų. Paberžėje, kur jis gyvena, pastatyti senelių namai. Nesiūlau ten priimti, juolab, gerai pažindamas šį žmogų, manau, jis vargu ar sutiktų. Bet nusivežti į tą įstaigą bent kartą per savaitę, apiprausti (suprantama, už tai apmokant), leisti pabendrauti su ten esančiais, jau būtų didelė parama ir dėmesys. Kreipiausi į Vilniaus rajono savivaldybės administraciją, tikiuosi ji bus šiam nusipelnusiam rajonui žmogui dėmesinga.

Ateina šventės, jubiliejai, išgirsti, pamatai daugybę apdovanojamų, neretai net tų pačių asmenų. Nesakau, kad jie nėra verti, nekaltinu ir institucijos, kuri kompetentinga teikti valstybinius apdovanojimus. Tačiau neįmanoma vertas apdovanojimo ir mano aprašytas, neeilinis asmuo. Kaltinu tokius žmones pamiršusius pareigūnus, kurių valdomoje teritorijoje tokie šviesuoliai gyvena arba institucijas, kuriose ilgai ir prasmingai tokie asmenys naudingai ir nepriekaištingai dirba arba jau yra užtarnautame poilsyje.

Nebūkime abejingi tiems, kurie savo gyvenimą pašventė žmonėms ir krašto gerovei.

Čibirų pavardės kilmės akmuo (Senajame Daugėliškyje, Ignalinos rajone)

Taip atrodo Čibirų giminės akmuo

Šis akmuo ir mūsų sueiga skiriama šviesaus atminimo tremtinio Juozo Čibiro 90-mečio, giminės šviesuolio gydytojo Povilo Čibiro 95-mečio, kunigo Kristupo Čibiro-Radeikio, Matutos 120-mečiui paminėti.

Daugėliškėnai Leonas, Povilas ir Mykolas Čibirai paskyrė daug laiko savo krašto istorijos, savo giminės šaknų ir pavardės kilmės studijoms. Visi jie, būdami mokslininkai ar bent tyrėjai, žinojo, kaip vykdomos istorinių šaltinių paieškos, kaip gerai privalu žinoti Lietuvos istoriją, kad galima būtų išgiltinti į dokumentus, sunkiai perskaitomus, parašytus prieš šimtus metų

tuometinėmis lotynų, lenkų, rusų kalbomis. Povilo ir Mykolo Čibirų atsiminimų knygoje („Prancisiaus ir Nastės Čibirų šeimos atsiminimai“ ir „Lyg sietu atsijota...“) nuosekliai išdėstoma šių istorinių tyrimų medžiaga.

Yra surinkti dideli klodai tyrimų, atliktų Leono Čibiro; jie irgi turėtų išvysti dienos šviesą.

1511 m. Vilniaus vaivados Alberto Vaitiekaus Goštauto pastatyta dvarų tvirtovė Virėkštos ežero saloje (iškasus griovį, pusiasalis tapo sala) saugojo totoriai. Tuomet jau buvo tradicija Lietuvoje samdyti totorius piliių ir dvarų apsaugai - jie buvo

nepaperkami, ištikimi, geri kariai. Salos gale, vadinamame Salele, gyveno lietuviai, priklausę karaliaus dvarui – karališkieji valstiečiai. Ją su žemynu jungė tiltas. Būtent čia lietuviai ir totoriai neišvengiamai bendravo. Matyt, jų santykiai buvo gražūs ir totoriai šituos lietuvius vadino „čiber“ – mielas. Ilgainiui šis žodis tapo pravarde, o vos atsiradus pavardžių tradicijai, pravarde virto pavardė. Čibirų dabar yra visur: Lietuvoje ir užsienyje. Malonu, kai išgirsti, kad tavo bendrapavardis yra mokslininkas ar menininkas, ar tiesiog doras, mylintis Lietuvos žemę žmogus.

Labai įvairi yra pavardžių kilmė. Daug jų kilo iš vardų, pravarde, kitos - nuo gyvenamos vietos, vandens telkinio ir kt.

Paėmęs į rankas būdingų pavardžių tam tikrose Lietuvos teritorijose aprašymą, Čibirų pavardės ten nerasi. Ji nebūdinga lietuviška pavardė, niekas jos atsiradimo nebuvo išnagrinėjęs. Po brolių Čibirų studijos tokį pavardžių žemėlapi galima papildyti. Ji ypatinga lietuviška pavardė! Ir tai svarbu! O kaip gražiai ji skamba!

Čibirų pavardė yra informatyvi, išplaukia iš Lietuvos gilios senovės, yra susijusi su jos istorijos įvykiais. Joje slypi bent 4 istorinės tiesos:

- ji kilusi iš totoriško žodžio („čiber“ – mielas) - prieš 600 metų Vytauto pakviestais nuo Volgos ar iš Krymo ir apgyvendintais Trakuose, Vilniuje, prie Alytaus ir Švenčionyse. Yra žinoma, kad totoriai asimiliavosi Lietuvoje: nors išliko jų religija, dalis tradicijų, tačiau išnyko jų kalba. Mūsų pavardė rodo totorių kultūros padarytą įtaką lietuviams,

- ji yra išdava lietuvių-totorių gyvenimo kaimynystėje ir bendravimo kokybę tą rodo graži šaknies reikšmė,

- ši pavardė yra lingvistinis (antroponiminis), istorinis ir kultūrinis paveldas šiame krašte ir šioje vietoje. Ne kiekviena pavardė gali didžiulius tokią konkrečiai apibrėžta atsiradimo vietą (~100 m2). Čibirų pavardė pirmą kartą buvo užrašyta Daugėliško bažnyčios metrikose čia, Salelėje,

- galų gale Čibirai nuo pavardės atsiradimo laikotarpio visada buvo „karališkieji ūkininkai“, nebaudžiauninkai. Žinodamas istorija, išgirdęs šią pavardę, suprasi, kad šito žmogaus dvasia laisva; jo protėviai nepatyrė baudžiavos, nebuvo niekinami ir engiami, o dirbo savo ūkyje. Tai darbštūs ir ambicingi žmonės.

Lietuvoje yra pastatyta visokių akmenų: antkapinių, dekoratyvinių, padėkos didvyriams. Yra ir visai asmeniškų. Kaip rašo Povilas Čibiras apie Daugėliško seniūnų Pliaterių laikus (XIX a.): „Is anos gaidynės neliko jokio paminklo tik Naujajame Dugėliškyje prie Mykolo Matkevičiaus (Matuos) sodybos išlikęs akmuo su lotynišku užrašu: Kazimierui Pliateriui ir Izabelei Borch dėkingas ir abiejų išaugintas 1815 A.H.T.“. (Labdara - Pliaterių šeimos bruožas. Jie organizavo amatus prekybą, atsirado turgai, žydai).

Mūsų Dėdės padarė atradimą, surinkdami plačią istorinę medžiagą, ją išstudijuodami, dėliodami ir gretindami praeities faktus. Fizikos moksle atradimai

Nukelta į 16 p.

Lietuvių istorinis romanas

ALGIRDAS IŠJOJA Į DAUSAS

*Iš istorinio romano apie Lietuvą po Algirdo mirties*Vydas ASTAS*Tęsinys. Pradžia Nr. 10*

Pasakęs šyptelėjo, ir tuoj pat užsiraukė, prisiminęs, kad dantis rodyti per tėvo pakasynas nedera.

Kęstutis pakrizeno ir į sūnėno sąmojų, tačiau susirūpinimo tas sąmojis neišsklaidė. Pageidavo aiškesnio atsakymo. Ar viskas liks taip, kaip anksčiau? Ypač savitarpio parama ir pagalba. Negali taip būti, kad niekas nesikeistų. E, kaip nerimtai klausta, taip ir atsakyta.

Jogaila, pasimėgavęs, kad įstūmė pašnekovą į nežinomybę, susiprato toliau nebekankinti dėdės dviprasmybėm.

- Žinoma, dėde, kartu trauksim ir į rytus, ir į vakarus, į šiaurę ir pietus,- pridūrė.

- Pirmiausia reikėtų į vakarus, smagiai trinkelėti kryžiuočiams.

- Gerai, kodėl ne.

- Ot čia tai vyriška šneka! Už tai verta pakelti taurę! Trakų kunigaikštija visada bus tavo tvirta atrama. O kad taip būtų, po manęs ji turi tekti mano vaikams ir vaikų vaikams.

- Žinoma. Taip ir bus, dėde,- nė kiek neabejodamas patvirtino Jogaila. Nė sygio nebuvo pamanęs, kad galėtų būti ir kitaip. Tačiau Kęstučiui, matyt, šiek tiek dėlto buvo neramu, pageidautų, kad naujas valdovas iš naujo patvirtintų Algirdo jam suteiktas tėvonijos žemes. Geri mainai, geri: Kęstutis nekovo dėl sosto, o Jogaila už tai tik patvirtina, kas jau tėvo Kęstučiui duota, ko ir norėdamas neatimsi. Neblogai!

- Žodis?- dar perklausė Kęstutis.

- Žodis.

- Duok ranką,- neslėpė džiaugsmo Kęstutis.

Atgrasus pasirodė Jogailai tas džiūgavimas ir ilgas jo plaštakos maigymas. Vis dėlto, grįždamas prie pakasynų stalo, jis sau tyliai šyptelėjo ir lengviau atsiduso. Šyptelėjo ir motinai, kuri nuvėrė jį ilgu klausiamu žvilgsniu ir kuriai teks viską papasakoti,- viskas tvarkoj! Dar daugiau – tai pirmas didelis laimėjimas. Žinoma, jis nepasakos, kad vos nepadovanojo sosto Kęstučiui, jeigu tik anas būtų paprašęs ar pareikalavęs.

Antrąkart atsiduso sunkiai, dar tik nujausdamas būsimus žodinius mūšius ir tą sunkenybę, kuri užgrius, prislėgs pečius.

Vos atsisėdus, Jogailai į ausį sušnopavo kaimynas iš kairės, kitas garbingas ir labai įtakingas senelis – vyriausias žynys Lizdeika. Nors nuo jo, švarutėliais baltais drobiniais, tikrai nesklido joks blogas kvapas, Jogaila truputį pagrėžė nosį – nepaisant visos pagarbos, įsivaizdavo, kad seni žmonės, o jau ypač tokie giriniai, kaip kriviai, šiek tiek dvokia. Bent jau iš bedantės burnos jiems trenkia. O gal ta nepakanta ėjo iš motinos, kuri Lizdeikos išvis nepernešė, kaip pagrindinio jos nemėgstamų pagonių šulo.

- Ta-aip, Algirdas liko ištikimas savo dievams, nepaisant visų gundymų ir spaudimo,- pradėjo Lizdeika ir stabtelėjo, laukdamas, kaip Jogaila sureaguos – pritars ar ginčys. Tačiau Jogaila nė galvos nelinktelėjo.- Tas krikščionybės pradininkų sugalvotas naujas viešpats dar toks jaunas, lyginant jį su mūsiškiais, tartum vaikas prieš žilus išminčius. Tai mes turėtume iš krikščionių šaipytis, o ne jie iš mūsų. Jie patys atkirto save nuo išminties šaknų, atsitolino nuo amžinųjų šaltinių, sustingo savo dogmose, sergėdami kiekvieną raidę savo šventojo rašto, vadindami jį dievo žodžiu, tačiau parašė tą raštą juk patys, gudrūs, siekiantys visaapimančios valdžios. Ir iš tiesų tą valdžią jau įgijo per Bažnyčią, vieno žmogaus, vadinamo popiežiumi, valdomą milžinišką daugiakojį, kurio čiuptuvai tiesiasi per pasaulio tautas ir valstybes. Religijos imperija! Mat jų viešpats Kristus - iš žmonių, iš miesto, iš karalystės, o mūsų

dievai iš gamtos. Jo mokslas apie tai, kaip gyventi tarp žmonių, o mūsų – kaip gyventi gamtoje. Su ta savo išmintimi jis galėtų papildyti mūsų mokslą, tačiau jis lyg akiplėša bemokslis niekina tai, kas ne jo sukurta. Ir naikina. Ir sunaikino. Vieninteliai mes, lietuviai, paskutiniai Europos pagonys, išlaikėm, išsaugojom daugelio tūkstantmečių išmintį! Ir tuo stiprūs. Ir galim tuo didžiuotis! Ir niekas mūsų neįveiks, kol tos išminties neišsižadėsime.

„O, kad valstybei apginti užtektų tikėjimo, kad nereikėtų karinių pajėgų!“- pagalvojo sau Jogaila, o garsiai tarė:

- Brandūs kaip riešutai jūsų žodžiai, krivių krivaiti. Gaila, negalim iškviesti popiežiaus pasiginčyti su jumis,-vyptelėjo.

- Kam gi popiežiui ginčytis, jis verčiau paskelbs kryžiaus karą ir pasiųs prieš mus galvažudžius, pasivadiniusius Švenčiausiosios mergelės Marijos ordino brolius! Nieko sau krikščionių sambūris, ne jų tikėjimo žmones prilyginantis laukiniams žvėrimis, kuriuos medžioti, o sumedžiojus žudyti ir pareiga, ir pramoga! Už tai atleidžiamos nuodėmės ir nusikaltimai, išventinama į riterius. Riteriui garbė – eiti į kryžiaus žygius ir sunaikinti kuo daugiau pagonių. Kaip tai dera su jų dievo įsakymu – nežudyk?! Ir kokia tuomet buvo ta jų garbinama švenčiausioji mergelė Marija – galvažudžių užtarėja?- taikliai rėžė Lizdeika.

Senis aiškiai traukė Jogailą už liežuvio pareikšti savo požiūrį į religijas, ko anas visai netroško. Laimė, tuo metu suskambo kanklės, pamažu nutildydamos erzeliuojančius. Visi sukluso, sužiuro į vaidilą, jauną dar vyrą, rodos, ir neturintį kito vardo, tik Vaidila, kuris, kiek pabraukęs stygas ir atmetęs atgal ilgus garbiniuosius rugio plaukus, krentančius ant drobinių marškinių, užgiedojo skambiu balsu:

- Vai jūs kanklėlės, vai jūs mielosios, pasakykit, pakuždekite, ko taip graudžiai raudat...

GIMINĖS IR DRAUGAI. AR ILGAM?

Bangavo, supo, maloniai glostė širdis gražaus vyro balsas, kartu su kanklių skambėjimu pripildęs visą salę, įdėmiai nuščiuvusią, sužavėtą.

Kunigaikštienei Birutei dukra Rimgailė šnibžtelėjo į ausį:

- Čia tas Vaidila, kurį Marcė įsikliopinu-si. Ir marškiniai jos siuvinėti.

Į apkalbamąją, Jogailos seserį Mariją, mėtė žvilgsnius ne viena smalsautoja. O ji savo akutes laikė droviai nunėrusi į pastalę. „Ar ne per daug išbalusi, gal jau laukiasi?- pagalvojo Birutė ir skersa akimi pažvelgė į kunigaikštienę Julijoną – kaip ji pakenčia savo papaikusios dukrelės išdaigas, kaip nesutvarko.- Aha, ir tau kaip mėšlinu lapu per riestą riestą nosį! Kiek paniekos visiems ir viskam! Veidmainingai lipšni paslapčiom niekinai mane, svainę, kad prastos kilmės, ne iš kunigaikščių, trukdei Marcės ir Rimgailės, Jogailos ir Vytauto, kitų mūsų vaikų draugystėms, o dabar ir pati atiduosi dukrą paprastam bajorui. Juk atiduosi, niekur nesidėsi. Algirdas neleido, bet ir už kito nespėjo išleisti, nenulaužė ragų, o tau teks atiduoti šitam... Pirmoji iš mudviejų, brolių žmonių, likai našlėlė, verkiau dėl Algirdo, tas tai buvo žmogus, gailėjau ir tavęs, norėjau paguosti, priglausti, pasišnekėti, tačiau štai ir čia sėdim atskirai, toli, ir, ką gi, proga bent kiek atitirpdyti tarpusavio ledus, deja, ir vėl bus praleista.“

Skraido tarp moterų žvilgsniai, kryžiuojasi, kertasi, rungtiasi. Julijona prieš nieką nenuleis akių, juolab prieš Birutę, antrąją

didžiosios kunigaikštystės ponią, tik antrąją, deja, ir, nepaisant aukštos padėties, neatsikračiusią liaudiškų manierų. Ne iš visų marškinių išaugama, chi cha. Jei vaikystėje laigei laukais ir miškais, užuot, kaip kad Julijona, auklėjama kelių mokytojų, tai ir visą amžių liksi laukinė. Įsikibusi savojo senio, tik porą metų už velionį Algirdą jaunesnio, vaizduoja esanti laiminga. Ar nesubyrėtų tas jos laimės rūmas, jei Julijona, sarkastiškai juokdamasi, švystelėtų svainei į veidą keletą gėdingų faktų apie jos „garbingąjį“ vyrą. Įsitikinusi, kad naivioji Birutė būtų priblokšta. Kada nors ir švystelės, kai ateis laikas, o kol kas pasilaikys ginklų užanty...

Primerktomis akydomis akutėmis Julijona nužvelgia dukterėčią Rimgailę, nejuociom lygindama ją su savo dukra Marija – anos veidelis gal ir dailus, bet šukuosena netinka ir rengiasi neskoningai, prastai. Marija už stalo, kai nereikia nei vaikščioti, nei šokti, visiems pastebinti jos šlubumą, atrodo tikrai geriau.

O Vytautienė? Nebrinksta? Ne, ačiū tau, Viešpatie. Ona irgi per menka partija Kęstučio ipėdiniui. Bet Vytautas, matyt, toks pat karštas kaip tėvas, merga jam šypt, tai ir užsi degė kaip sausa žolė ir čiupo, negalvodamas apie naudą ir neklusdamas tėvų pritarimo. Algirdas būtų tokiam aplaužęs ragus, bet Kęstutis, gal Birutės įtakoje, nesispyriojo. Meilė! Jai nėr vietos didžiojoje politikoje, deja, deja. Mąstau jau visai kaip Algirdas, o jis buvo didis. Privalau taip mąstyti. Privalo ir Jogaila. Pakentėk, brangusis, tu turėsi kur kas daugiau nei Vytautas. Matai, Vytautams su sūnum kažkas užkliuvo: kaip nėr, taip nėr, nei sūnaus, nei antros dukros. Pasiguoskim kol kas bent tuo.

Kunigaikštienė Julijona įbeda akis kažkur virš galvų, nes nori klausytis giesmės ir daugiau nieko. Kai atitekėjo į Lietuvą, visai svetimą ir nepažįstamą šalį, iš tolimų Rusios kraštų, daug kuo ji čia buvo nuvilta, daug ką peikė, tačiau dainos, o, dainos! Rodos, ji jau būtų girdėjusi jas ankstyvoje vaikystėje ar kažkada dar negimus, tokios jos pasirodė artimos, mielos, tokios, kad girdi - štai sėla dainuoja. Nebuvo paslaptis Julijonai jos dukros ryšiai su Vaidila, nei aukštos kilmės, nei turtingu, tačiau tarsi jo užburta nedrįso dukrai drausti ar priekaištauti.

Nutilo daina ar giesmė, ir iš tos pusės, kur sėdėjo Skirgaila, pliūptelėjo juokas. Juokėsi keliese, bet garsiausiai pats Skirgaila, kaip velionio sūnus, visai nepadoriai. Motina Julijona rūščiai ir jį įsispitėjo, bet nei jis tą jautė, nei kreipė dėmesį, vaipėsi su bendrais ir toliau, aiškiai per daug įkaušęs. Kad tik neimtum išsidirbinėti, baimingai pagalvojo Julijona, prisiminusi ankstesnius karčius atvejus. O Skirgaila, tarsi ją išgirdęs, jau ir stojasi, mažumą pasvyruodamas kaip svirtis,– duokit ir jam žodį. Va, va, jau ir pradeda....

- Noriu papasakoti, kaip mudu su tėvu kartą medžiojom žąsis... tokį juokingą atsitikimą, cha, cha... Na, tėvas pašovė žąsį, ir ji nukrito į pelkę per penkis žingsnius nuo mūsų. Gal per šešis. Vandens buvo iki blauzdų, ir tėvas tuoj šoko žąsies paimti. Pabrido ir - tik bur bur bur, klio klio klio klio - įsmuko iki pusiaujo ir marmalyne. Taškos, blaškos, keikias, ir nė iš vietos. Iš pradžių man tai atrodė pasiutusiai juokinga, bet toliau, žiūriu, darosi rimta. Tėvas grimzta vis giliau, jau iki krūtinės purve, iki pažastų. Ir kaip tyčia, nieko daugiau arti nėra. Pradėjau šauktis pagalbos, mane išgirdo, bet kol atbris... Ką daryti? Sakau tėvui – tik tu nekrutėk, bet kaip tu, žmogau, nekrutėsi, kai grimzti gilyn! Apsidairiau – šalia toks nudžiūvęs berziokas. Aš jį stumti, traukti – nelūžta. Įsliuogiau į viršūnę, įsikabinau ir šokau – triokštelėjo pagaliau. Su tuo ber-

zioku vos ne vos ir ištraukėm... Tai už tėvą, puikų medžiotoją, ir pakelkim...

Skirgaila, dar labiau svirduliuodamas, užsivertė taurę. Gana jau tau, gana, niršo Julijona, tačiau drimbancio į vietą Skirgailos tostą lydėjo pritarimo šūksniai.

Julijona vis labiau raukė kaktą, perkreipė lūpas. Kas čia darosi? Triukšmas, kone linksmybės! Pagonys! Mirties jie nebijo ir negerbia. Nei litanijų, nei maldų! Ne taip atsisveikina su mirusiuoju krikščionys. Šalia Jogailos, ten, kur jai derėtų sėdėti – Kęstutis, tas Algirdo pusininkas (pasiglemžęs pusę didžiosios kunigaikštystės, pusę valdžios, laimė, dar ne pusę lovos) ar porininkas (svarbiausių klausimų jie nespėsdavo atskirai, tik kartu). Tas pastovus svečias prie stalo, medžioklės draugas, slapčiausių Algirdos sielos kertelių patikėtinis, širdies bičiulis, kad jį kur... Jis grobė Algirdą iš jos! O vėliau, kai Algirdas buvo išvykęs į tolimą žygį, jis pasijuto Algirdo antrininku ir jos namuose... Jos vaikai turėjo žaisti ir draugauti su jo vaikais. Jo pasigrobtoji laukinukė, skaistybės įžadus davusi vaidilutė, kuriai jis nuplėšė garbę, įvesdinta į žmonas turėjo būti meiliai priimama Vilniaus rūmuose. Kiek metų tęsėsi ta neteisybė! Pusę amžiaus! Ir ji privėlėjo kentėti sukandusi dantis, necypaudama, priešingai, šypsodamasi, kaip šventoji kankinė... Jogailai iš kairės, kur būtų brolio, taigi Skirgailos vieta, kiurkso vyriausiasis pagonių krivis, tfu! Ar ne metas visoms toms nesąmonėms padaryti galą? Kiekvienam užimti jam iš tikrųjų priklausančią vietą. Ar ne metas pasišluoti mūsų karalystėje?

O ji vil dar kaip aguona, pagalvojo Jogaila, pažiūrėjęs į Oną Vytautienę, ir kažkaip keistai nusmelkė paširdžius. Pasisekė, nuskilo tam Vytautui, po perkūnų! O kad jam, Jogailai, tokią! Tėvas su motina vis ieškojo, rinko jam kunigaikštystes, su kurio mis naudingiausia būtų susigiminiuoti, kaip bulių su telyčia sukergti, bet tinkamos taip ir neatsirado: tai per sena, tai per jauna, tai per menkos kunigaikštystės. Bendraamžio Vytauto jau dukrelė linksmai bėgioja, o jis ką turi - suguloves iš vergių, ryšius su kuriom ir kurias pačias reikia slėpti nuo žmonių.

Gera jam, laimingesnis tas Vytautas, liūdnokai kartojo sau Jogaila ir vėliau, kai jiedu, palikę puotaujančius, užkopė į rūmų kuorą, ir Vytautas guosdamas, ramindamas uždėjo plaštaką jam ant peties, o jis, staiga susigraudinęs, puolė pusbroliui į glėbį it vaikas. Paskui abu stovėjo šalimais tamsoje, košiami kaulus persmelkiančio šalto, drėgno vėjo, matydami visą miestą, dunksantį juodais trobesių masyvais slėnyje iki vos nuspėjamų kalvų: šen ten spingsojo languose žiburėliai, kur ne kur jie krutėjo, matyt, kažkieno rankų nešami siauromis gatvelėmis. Sostinė, kurią susapnavo mūsų senelis Gediminas, tyliai ištarė Vytautas, bet ir Jogaila galvojo apie tą patį. Toli sklis jos šlovė po pasaulį, kaip susapnuoto Geležinio vilko kauksmas nuo kalno, išpranašavo tuomet dar jaunas Lizdeika, ir Gediminas patikėjo, ir darė viską, kad taip būtų. Ir Algirdas stengėsi. Ir jiedu dės visas jėgas, kaip jau yra ne kartą tarpusavyje šnekėję. Skambantis pasaulyje Vilnius - tai užburia, svaigina, suteikia darbams prasmę ir tikslą! Tik nėr ko greit norėt, tokie dalykai nesidaro per kelis dešimtmečius - dar nelabai toli siekia Vilniaus šlovė, kaip kad vilko kauksmas greit slopsta girios tankmėse. Dar toli Vilniui iki didžiųjų pasaulio miestų, ojojoi, kaip toli. To negana, dar tik pradėjus jį, kaip didįjį, kurti, statyti, jau lyg kurmiai ar maras atslinko griovėjai. Šiąžiem riteriai juodais apsiaustais su baltu kryžiumi išdrįso užgulti sienas. To dar nėra buvę! Juolab apmaudu, kad juos vedė išdavikas, ir ne bet kas, o paties Kęstučio sūnus iš pirmosios santuokos, taigi Vytauto netikras brolis Butautas. Ar prisiekęs naujam dievui, turi išduoti tėvus, gentį, tėvynę? Ar to reikalauja tas naujas dievas, ar jis taip sumaišo protą?.. Vilniaus miestas pasidavė, pilies sienos atlaidė, bet tai rūstus įspėjimas. Kaip žaizdos kur

Tęsinys kitame numeryje

Vilniaus Senamiesčio vaikai aplankė Medininkų memorialą

Žilvinas RADAVIČIUS, Vilnius

Antradienį visa Lietuva šventė Sąjūdžio dvidešimtmetį. Šiai šventei neliko abejingi ir Vilniaus Senamiesčio vidurinės mokyklos mokytojai ir mokiniai. Vykdydami mano parengtą bei Draugijos „Pilis“ ir Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos paremtą pilietiškumo projektą – „Pažink gimtojo krašto paveldą“, šią sukaktį mokiniams pristatė integravimai per supažindinimą su gilesne šalies istorija, parodė unikalius, istorinę vertę turinčius architektūros paminklus, aplankydami Medininkų memorialą bei Medininkų Švento Kazimiero vidurinės

mokyklos muziejų, pagerbėme 1991 07 31 sovietų Omon'o (ypatingos paskirties milicijos organizacija) pareigūnų nužudytų Lietuvos-Baltarusijos pasienio muitininkų Antano Musteikio, Stanislovo Orlavičiaus, Ričardo Rabavičiaus, greitojo reagentų būrio „Aras“ pareigūnų Mindaugo Balavako ir Algimanto Juozako, policijos darbuotojų Juozo Janonio ir Algirdo Kazlausko atminimą. Džiaugėmės, kad šių žudynių metu sužalotas pasienietis Tomas Šernas išgyveno.

Šios išvažiuojamosios ekskursijos –

aiškinamosios istorijos paskaitos tikslas buvo parodyti Lietuvos grožį, supažindinti su Sąjūdžio veikla ir prisiminti tuos, kieno akys užgeso už Tėvynę.

Teko prisiminti ir asmeninius šios tragedijos išgyvenimus, kada tuoj po šių žudynių man teko dalyvauti greta Omon'o būstinės organizuotoje akcijoje „Omon, von !“, kurios metu prie degančio laužo nuo ankstyvo vakaro iki paryčių stovėjau su trispalve rankose...

Labai informatyviai šią tragediją nušviečia lenkakalbės Medininkų Švento Kazimiero vidurinės mokyklos mokytojas bei muziejaus darbuotojas – Zbigniew Androlojc. Pastarojo rūpesčiu šiame muziejuje pristatoma ne tik Medininkų istorija, bet ir įamžintas žuvusių muitininkų atminimas.

Šiurpią muitininkų ir teisėsaugos pareigūnų žūtį šiandien mums primena Vilniaus–Minsko kelio 37 kilometre po stikliniu gaubtu stovintis pasieniečių vagonėlis, kuriame tą kraupų liepos 31-osios rytmetį omonininkų suguldyti ant grindų ir šūviais į galvą buvo iššudyti naktinio budėjimo išvarginti pareigūnai.

Ypač įdomiai moksleiviams apie Lietuvos istoriją pasakojo istorikai Tomas Baranauskas ir Irena Skorko. Pastaroji supažindino su LDK istorija, papasakojo apie Vilniaus Aušros (Medininkų) vartus, Šv. Teresės bei Švenčiausios trejybės bažnyčias, stačiatikių nuostabaus meninio lygio, prabangiai įrengtą Šventosios dva-

sios cerkvę, lygino istorikų pasakojimus apie Aušros vartų Marijos paveikslą: niekas beveik neabejoja, kad jį nutapė italų meistrai, tačiau ginčijamasi, ar tikrai jame pavaizduota Barbora Radvilaitė. Įdomu tai, kad Švenčiausios trejybės bažnyčios ir vienuolyno pastatai sudaro darnų architektūros ansamblį, kuriame dominuoja gotikinė su bizantiško stiliaus elementais cerkvė, kuri buvo pastatyta 1514 m.

Džiaugėmės, kad ankstesnė nuostabaus grožio Vilniaus choralinės žydų sinagogos, dabartinė katalikų ir stačiatikių šventovių apžiūra skatina abipusę mokinių tautinę toleranciją, lavina estetinį mąstymą bei tautinių tradicijų pažinimą.

Lankydamiesi Medininkų pilyje bei Švento Kazimiero vidurinės mokyklos muziejuje, mokiniai susipažino su šios pilies architektūros gudrybėmis, įdomia istorija ir įvairių istorikų diskutuojamais pasakojimais, kad ši pilis buvo Lietuvos valdovų vasaros rezidencija ir, kad joje kurį laiką gyveno Šv. Kazimieras.

Įdomu, kad šios akmeninės pilies teritorijoje praeityje būta ir medinių statinių. Juose prieš antpuolių metu greičiausiai gelbėjosi pilies apylinkių gyventojai, o įtakingi ponai apsistodavo mūriniuose pilies bokštuose.

Viktoras Isajevs ir kiti Vilniaus Senamiesčio vidurinės mokyklos mokytojai teigė, kad mūsų mokyklos vaikams reikia suorganizuoti daugiau panašaus tipo renginių, nes jie skatina socializacijos procesus.

Čibirų pavardės kilmės akmuo (Senajame Daugėliškyje, Ignalinos rajone)

Atkelta iš 14 p.

fiksuojami, diegiami kokion nors pramonėn ir t.t. Šitas akmuo fiksuoja minėtą atradimą, parodo jį esant. Prie jo bursis žmonės, suartės, gal imsis panašios veiklos. Ar gali būti kas svarbiau už artimus žmonių ryšius, sielų bendravimą savo protėvių išlikusios dvasios pajautimą!

Mūsų akmuo – tai informacinis stendas visiems Čibirams, kurie dar nežino savo pavardės kilmės istorijos. Informacija apie tai, kad visi Čibirai yra iš vieno kelmo, iš čia, iš Salelės – visi artimesni ar tolimesni giminės.

Gal praeivis, perskaitęs tekstą, praneš apie jį savo pažįstamam Čibirui. Galima išvaizduoti, kokį Čibiryno suvažiavimą galima būtų suorganizuoti po pvz., 10 metų! Kokia galėtų gimi tradicija!

Lietuvos istorija labai turtinga tradicijomis. Telioka jas atsekti ir parodyti.

Gal kitos giminės suras savo pavardžių, pravardžių ar kitų savybių kilmės istorijas ir parodys kokiū nors būdu. Lietuva taps dar įdomesnė.

Rašytojas, žymus valstybės ir visuomenės veikėjas, kanauninkas Juozas Tumas-Vaižgantas dar 1921 m. ėmė vadovauti visuomeninei organizacijai – Lietuvai pagražinti draugijai. 1921-1940 metais draugija atliko labai reikšmingą visuomenės telkimo, patriotizmo ugdymo ir krašto gražinimo darbą. Buvo rengiami minėjimai, šventės. Dabar atsikūrusi ši draugija kviečia vėl gražinti savo kraštą (Pamėnkalnio 23/5). Mes, Čibirai, galime laikyti save tokios draugijos nariais: turime dvi knygas apie savo giminę, o dabar ir savo pavardės akmenį.

Dar vienos Čibirų giminės medžio

šakos atstovai savo iniciatyva pagamino granitinę plokštelę su poeto Klemenso Čihiro Daugaičio eilėmis ir pritvirtino ją prie jo antkapio Senojo Daugėliško kapinėse. Tai - tik darbų pradžia.

Monsinoras Kazimieras Vasiliauskas:

„Visi mes norime būti gražūs. Norime, kad ir mūsų Tėvynė Lietuva būtų graži, todėl turime kiekvienas surasti tokią veiklos sritį, kurioje galėtume lengviau atsiskleisti kaip grožio ir gėrio kūrėjai. Tik gražus savo siela, blaivus žmogus gali gražinti Lietuvą. O pradėti reikia nuo savo tėviškės kampelio, upelio, takelio...“

SKEPTIKAMS

Žinoma, galima nepastatyti tokio akmens, galima neparašyti atsiminimų, galima daug ko nepadaryti. Tada nieko ir nebus. Tiesiog neliks dalies kultūros ir informacijos apie ją. Kai nieko neliks, žmogui prireiks pastatyti akmenį, parašyti atsiminimus, sukurti dainą...

Žmogui yra du pradai: racionalusis ir iracionalusis. Kai kas iracionalumo apraiškas laiko nereikalingomis. Ir vis dėlto jis žiūri televiziją, eina gamton, ieško grožio, žaidžia žaidimus, dainuoja, skaito knygas – juk tai iracionalu! Tai yra kultūra, be kurios žmonės negali gyventi. Kai kas pašvenčia jai visa savo gyvenimą!

Labai norisi padėkoti šio krašto išmintingiems žmonėms tvirtai ir ūkiškai parėmusiems šią avantiūristinę idėją, kai nebuvo aišku, ar iš viso įmanoma tai įgyvendinti.

Patys pirmieji tai supratę buvo Ignalinos savivaldybės kultūros skyriaus vedėja p. Rasa Juodagalvienė, Daugėliško seniūnas p. Juozas Paukštė, atsakingai ir su meile tvarkantis savo seniūniją, nė

kiek nenusileidžiantis savo pirmtakams Radviloms, Chodkevičiams, Pliateriams. Architektas Juozas Panavas, ponis Danuta Jatulienė padėjo svarbiais patarimais. Labai dėkojame daugėliškėnui p. Edvardui Baušiui ir jo žmonai už brangią mums dovaną – taip svarbų akmenį, visokeriopą paramą darbų metu inventoriumi, gera širdimi ir patarimais. Labiausiai visą šitą reikalą „stūmė“ mūsų pusbroliai Vilijus ir Valentas Čibirai. Tai jie ėmėsi pačių sunkiausių darbų!

Gimdykime tradiciją: Čibirų susitikimas kiekvienais metais paskutinį birželio šeštadienį prie savo akmens!

Kiekvienas Čibirų kraujo lašą turintis ar prijauciantis įpareigojamas aplankyti savo akmenį, išrauti išdygusią piktžolę.

Kiti praeityje žymūs Čibirai:

JAV Vincas Čibiras (1880-1956) – Paukštys – Švenčioniškis, publicistas, rašytojas, vertėjas, „Laisvės“ laikraščio redaktorius.

Klemensas Čibiras Daugaitis (1904-1929), Jonas Čibiras – poetai.

Kazimieras Čibiras (1911m. -) – Verax žurnalistas, „Šaltinio“ redaktorius, gyvenęs Londone, 1941 m. Argentinoje 1942 m. dirbo prie Lietuvos pasiuntinybės Pietų Amerikoje, 1947 m. – Bostone vienas iš „Darbininko“ redaktorių. 1948 m. – spaudos atašė Lietuvos pasiuntinybėje Urugvajuje. Bendradarbiavo daugelyje laikraščių ispanų kalba, atspausdino daugiau nei 200 str., ginančių Lietuvos laisvės bylą („Verax“). Buvo Lietuvių enciklopedijos nuolatinis bendradarbis, išleido knygų.

Birutė ČIBIRAITĖ BIEKŠIENĖ, Vilnius

„Voruta“ parduodama	
K110	Vilnius, Geležinkelio g. 16
K145	Vilnius, Konstitucijos pr. 12
K190	Vilnius, Gedimino pr. 7
K200	Vilnius, Gedimino pr. 13
K26	Vilnius, Sodų g. 22
K44	Vilnius, J.Lelevelio g. 2
K45	Vilnius, Gedimino pr. 19
K48	Vilnius, Gedimino pr. 2
K5	Vilnius, Sodų g. 22
K6	Vilnius, Gedimino pr. 44
K7	Vilnius, Gedimino pr. 31
K78	Trakai, Vytauto g. 90
K8	Vilnius, Gynėjų g. 1
K85	Trakai, Vytauto g. 37
K9	Grigiškės Kovo 11-osios g. 25a
K91	Vilnius, Geležinkelio g. 4
K369	Klaipėda, Taikos pr. 101
K236	Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g.
K466	Panevėžys, Savanorių g. 5
K558	Šiauliai, Tilžės g. 109

Trakų žemė

Trakų rajono laikraštis „Trakų žemė“

priima reklamą, skelbimus, pranešimus, sveikinimus, užuojautas.

Kreiptis tel./faks.:

8 528 55331

8 528 512 66

mob. 8 605 19302

arba el.paštą
trakuzeme@voruta.lt
voruta@voruta.lt,

Naujoji g. 16, Trakai

Voruta Visos prekių ženklų teisės saugomos 	Prenumeratos indeksas 0135	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, Dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė – Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, dr. Kęstutis Petrulis, Gediminas Paviržis, dr. Antanas Tyla, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).	Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Marija Remienė, JAV Bronius Saplys, Kanada
	© Voruta 2008. Visa medžiaga (rašiniai) pateikta laikraštyje „Voruta“ yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.	© Voruta, 2008. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Devynioliktieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktoriė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 4 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, mob. (8 605) 19 302. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. redaktorius@voruta.lt	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt , voruta@voruta.lt . Interneto svetainė: http://www.voruta.lt Redakcija: Rasa Junevičiūtė (red. pavaduotoja), Aleksandras Adamkavičius, Martynas Buivys, Albina Trečiokienė, Gražina Zalekytė, Birutė Žemaitaitytė, Juozas Vercinkevičius